

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KENT İMAJI VE KENTSEL DOKU BAĞLAMINDA
ÇANAKKALE KENT MERKEZİNİN İRDELENMESİ**

Mimar Fatma Eren GÜNAL

**FBE Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Feride ÖNAL

İSTANBUL, 2008

İÇİNDEKİLER

KISALTIMA LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
ÇİZELGE LİSTESİ	viii
ÖNSÖZ	ix
ÖZET	x
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ	1
2. ALGI ve İMAJ KAVRAMLARI	3
2.1 Algı ve Algılama Kavramları.....	3
2.1.1 Algı ve Çevre İlişkisi	4
2.1.2 Çevresel Algı.....	5
2.1.3 Görsel Algı ve Gestalt İlkeleri.....	6
2.2 İmaj, Çevre İmajı ve Özellikleri	10
2.2.1 Kimlik, Yapı ve Anlam.....	12
2.2.2 Çevre İmajını Etkileyen Faktörlerin Sınıflandırılması	14
3. KENTE AİT KAVRAMLAR ve KENTLERİN GELİŞİMİ	17
3.1 Kente Ait Kavramlar.....	17
3.1.1 Kent Dokuları	19
3.1.2 Kent Bölgeleri	22
3.1.3 Kentsel Mekân Kavramı ve Sınıflandırılması.....	25
3.2 Kentlerin Gelişim Süreçleri.....	29
3.2.1 Klasik Çağ ve Orta Çağ	29
3.2.2 Neo-Klasik Dönem	30
3.2.3 19. ve 20. Yüzyılın Başlıca Planlama Akımları	32
3.3 Kentsel Doku ve Kentsel İmajla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar	37
3.3.1 Kentsel İmaj Kuramı (Kevin Lynch)	37
3.3.2 Doluluk-Boşluk Kuramı (Roger Trancik).....	46

4.	ÇANAKKALE KENTİNİN ÖZELLİKLERİ MEKÂNSAL OLUŞUM SÜRECİ ve GELİŞİMİ.....	53
4.1	Kentin Konum ve Özellikleri	53
4.1.1	Kentin Fiziksel Özellikleri	54
4.1.2	Kentin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri	55
4.2	Kentin Mevcut Potansiyel Kaynakları	58
4.2.1	Çanakkale Boğazı	58
4.2.2	Çanakkale Kentsel Koruma Alanı ve Sitler	59
4.2.3	Milli Parklar	61
4.3	Çanakkale Kent Merkezinin Mekânsal Oluşum Süreci	65
4.3.1	Kuruluş Dönemi (1462–1500).....	65
4.3.2	Büyüme Dönemi (1500–1700)	66
4.3.3	Gelişim Dönemi (1700–1910).....	67
4.3.4	Savaşlar ve Cumhuriyet Dönemi (1910–1945)	68
4.3.5	İlk Planlama Dönemi (1945–1960)	69
4.3.6	Göç ve İhtilaller Dönemi (1960–1980).....	71
4.3.7	Kamu Yatırımları Dönemi (1980–1984).....	72
4.3.8	Yerel Kararlar ve Kent Rantı Dönemi (1984–1990)	72
4.3.9	Büyük Hedefler Dönemi (1990–1995)	74
4.3.10	Sorgulayıcı Dönem (1995–2007)	75
4.4	Çanakkale Kent Merkezinin Mekansal Analizi.....	76
4.4.1	Çanakkale Kent Merkezinin Kentsel İmaj (Okunabilirlik) Bağlamında İncelenmesi.....	76
4.4.1.1	Yollar	78
4.4.1.2	Sınırlar	81
4.4.1.3	Bölgeler	83
4.4.1.4	Düğüm Noktaları	86
4.4.1.5	Referans Noktaları	88
4.4.2	Çanakkale Kent Merkezinin Doluluk-Boşluk Kuramına Göre İncelenmesi.....	96
4.4.2.1	Kentsel Doluluklar	97
4.4.2.2	Kentsel Boşluklar	102
5.	SONUÇ	114
	KAYNAKLAR.....	126
	İNTERNET KAYNAKLARI	132
	ÖZGEÇMİŞ.....	133

KISALTMA LİSTESİ

CIAM	Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi
ÇOMÜ	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	Devlet Su İşleri
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
OSB	Organize Sanayi Bölgesi

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Rapoport çevresel algı, bilişim ve değerlendirme şeması (Kahvecioğlu, 1998).....	5
Şekil 2.2 Kültürel filtre şeması (Rapoport, 1977).....	6
Şekil 2.3 Gestalt yakınlık kuralı örneği (Önal, 1996).....	7
Şekil 2.4 a)(bir adam + bir adam) + bir masa. b) (bir adam + bir masa) + bir adam (Önal, 1996).....	7
Şekil 2.5 Gestalt benzerlik kuralı örneği (Önal, 1996).....	8
Şekil 2.6 Gestalt süreklilik kuralı örneği (Önal, 1996).....	8
Şekil 2.7 Gestalt kapalılık kuralı örneği (Önal, 1996).....	8
Şekil 2.8 Piazza del Anfiteatro, Toscana 16.yy (Kostof, 1999).....	9
Şekil 2.9 Şekil zemin ilişkisi (Önal, 1996).....	9
Şekil 3.1 ABCD tipolojisi (Marshall, 2005).....	20
Şekil 3.2 Kentsel doku çeşitleri (Marshall, 2005).....	20
Şekil 3.3 Kent dokuları (Trancik, 1986).....	21
Şekil 3.4 Kent bölümleri (Simonds, 1994).....	24
Şekil 3.5 Kentsel yapıda kamusal ve özel mekânlar arası ilişkiler (Trancik, 1986).....	27
Şekil 3.6 Kamusal alan örneği Çanakkale kordon [1].....	27
Şekil 3.7 Yarı kamusal alan örneği Çimenlik Kalesi [1].....	28
Şekil 3.8 Şehir merkezi planı Siena, İtalya [2].....	29
Şekil 3.9 Güney İtalya, Martina Franca [2].....	29
Şekil 3.10 Palmanova, Italy [2].....	31
Şekil 3.11 Barok dönem kent planlaması sol Le Nörte' un Versailles planı (1682) sağ Karlsruhe (Aydemir, 2004b).....	31
Şekil 3.12 Condominiums in Toronto, Canada (Gehl, 1987).....	35
Şekil 3.13 Public housing in Berlin (Gehl, 1987).....	35
Şekil 3.14 Kent imajının oluşturan öğeler (Lynch, 1960).....	40
Şekil 3.15 Boston yarımadası planı (Lynch, 1960).....	43
Şekil 3.16 Boston Lynch'in 5 ögesi bağlamında incelenmesi (yollar, sınırlar, bölgeler, odak noktaları, referans noktaları) (Lynch, 1960).....	44
Şekil 3.17 Kent imajı bağlamında Boston kentinin problemleri (Lynch,1960).	44
Şekil 3.18 Kentsel tasarım kuramları şeması (Trancik, 1996).....	46
Şekil 3.19 Roma haritası Giombettista Nolli 1748 (Trancik, 1986).....	48
Şekil 3.20 Robert F. Wagner Sr. Evleri, New York (Trancik, 1986),.....	48
Şekil 3.21 Kentsel mekanda doluluk-boşluk tipleri (Trancik, 1986). A-Kamusal yapılar, B-Kentsel bloklar, C-Sınır tanımlayan binalar, D-Geçitler, E-Blok içi boşluklar, F-Caddeler ve meydan örgüsü, G-Park ve bahçeler, H-Linear açık mekanlar.	49
Şekil 3.22 Pantheon-Roma Giombettista Nolli-1748 (Trancik, 1986).....	50
Şekil 3.23 Roma Campidoglio Meydanı [3].....	50
Şekil 3.24 Venedik St.Marco Meydanı [4].....	50
Şekil 3.25 Solda sokak ve meydanların plan şeması, ortada meydanlar ağı, sağda lineer açık boşluk sistemleri (Trancik, 1986).	52
Şekil 4.1 Çanakkale uydu görüntüsü [2].....	53
Şekil 4.2 Çanakkale kent merkezindeki mahalleler (Anonim, 2000b).	56
Şekil 4.3 Çanakkale kentsel koruma ve yenileme alanı sınırı.....	61
Şekil 4.4 Çanakkale Şehitler Abidesi [8].....	62
Şekil 4.5 Yahya Çavuş Şehitliği [9].....	62
Şekil 4.6 Troia [10].....	63
Şekil 4.7 Çanakkale Boğazı 1664 (Anonim, 2002b).....	65
Şekil 4.8 Çanakkale (Anonim, 2002b).....	65
Şekil 4.9 1462–1500 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları.....	66
Şekil 4.10 1500–1700 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları.....	67

Şekil 4.11 1700–1945 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları.....	69
Şekil 4.12 1945–1960 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları.....	70
Şekil 4.13 1960–1980 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları.....	71
Şekil 4.14 1980–1984 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları.....	72
Şekil 4.15 1984-1990 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları	73
Şekil 4.16 1990-1995 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları	74
Şekil 4.17 1995-2007 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları	76
Şekil 4.18 Çanakkale kent merkezinde kent imajının incelendiği alan	77
Şekil 4.19 Kent imajında yol analizi.....	78
Şekil 4.20 1-Cumhuriyet Bulvarı ve Demircioğlu Caddesi 2- Atatürk Caddesi	79
Şekil 4.21 Kordon [12].....	79
Şekil 4.22 Kordon [12].....	79
Şekil 4.23 Kordon ile Çarşı Caddesi birleşme aksı, solda Şakir'in Yeri sağda Donanma Çay Bahçesi	80
Şekil 4.24 Atatürk Caddesinin üzerinden geçen köprü.....	81
Şekil 4.25 Eski Tahta Köprü	81
Şekil 4.26 Köprü	81
Şekil 4.27 Köprü	81
Şekil 4.28 Sınırlar	82
Şekil 4.29 Çanakkale Boğazı Sarıçay birleşimi [1]	83
Şekil 4.30 Bölgeler.....	84
Şekil 4.31 Fevzipaşa Mahallesi İnönü Caddesi	85
Şekil 4.32 Fevzipaşa Mahallesi Çay Sokak.....	85
Şekil 4.33 Çarşı Caddesi	85
Şekil 4.34 Çarşı Caddesi	85
Şekil 4.35 Çarşı Caddesi çevresi	85
Şekil 4.36 Çarşı Caddesi çevresi	85
Şekil 4.37 Kordon.....	86
Şekil 4.38 Düğüm noktaları.....	87
Şekil 4.39 Çanakkale [1]	88
Şekil 4.40 Referans Noktaları.....	89
Şekil 4.41 Saat Kulesi	90
Şekil 4.42 Çimenlik Kalesi ve çevresi [12]	90
Şekil 4.43 Aynalı Çarşı giriş kapısı ve iç mekân [12]	91
Şekil 4.44 Eski Kilise.....	92
Şekil 4.45 Havra	92
Şekil 4.46 Korfmann Kütüphanesi.....	92
Şekil 4.47 Sahil Sıhhiye binası	92
Şekil 4.48 Kültür Evi	93
Şekil 4.49 Güzel Sanatlar Galerisi.....	93
Şekil 4.50 Kent silueti.....	93
Şekil 4.51 Akol Oteli	94
Şekil 4.52 Anafartalar Oteli.....	94
Şekil 4.53 Troia Atı.....	94
Şekil 4.54 Nusrat Mayın Gemisi	94
Şekil 4.55 18 Mart Yazısı.....	94
Şekil 4.56 Çanakkale Savaşında kullanılan top.....	94
Şekil 4.57 Çanakkale kent merkezinde kentsel imaj öğeleri.....	95
Şekil 4.58 Çanakkale kenti doluluk-boşluk ilişkilerinin incelendiği ölçek.....	96
Şekil 4.59 Kentsel doluluklar: kamusal eser ve kurumlar.....	98
Şekil 4.60 Kentsel doluluklar: kentsel blokların baskın alanları	99

Şekil 4.61 Yakınlık	100
Şekil 4.62 Yalı Caddesi.....	100
Şekil 4.63 Fetvane Sokak	100
Şekil 4.64 Kentsel doluluklar: sınır tanımlayıcı binalar	101
Şekil 4.65 Çarşı Caddesi	102
Şekil 4.66 Demircioğlu Caddesi	102
Şekil 4.67 Kentsel boşluklar: Giriş eşikleri.....	103
Şekil 4.68 Yalı Hamı.....	103
Şekil 4.69 Yalı Hamı iç mekân.....	103
Şekil 4.70 Yalı Cami.....	104
Şekil 4.71 Kentsel boşluklar: iç blok boşlukları.....	105
Şekil 4.72 Kentsel boşluklar: sokak ve meydanlar ağı	106
Şekil 4.73 Kapalılık incelemesi	106
Şekil 4.74 Kentsel boşluklar: açık alanlar	107
Şekil 4.75 Çimenlik Kalesi bahçesi	108
Şekil 4.76 Sarıçay [12].....	108
Şekil 4.77 Kentsel boşluklar: lineer açık boşluk sistemleri	109
Şekil 4.78 Çanakkale kent merkezi doluluk ve boşluklar	109
Şekil 4.79 Çanakkale kent merkezinde doku farklılıkları:.....	110
Şekil 4.80 Kent merkezi sokak görünüşü.....	111
Şekil 4.81 Kent merkezi sokak görünüşü.....	111
Şekil 4.82 Yüksek katlı yapılaşma örneği.....	112
Şekil 4.83 Yüksek katlı bloklar arasına sıkışmış tarihi konut	112
Şekil 4.84 Kordonda yüksek yapı blokları	113
Şekil 4.85 Kordonda yüksek yapı blokları	113
Şekil 5.1 Mevcut organik sokak dokusu	114
Şekil 5.2 Mevcut aksiyel sokak dokusu	115
Şekil 5.3 Mevcut gridal sokak dokusu	115
Şekil 5.4 Kıyıya paralel yol ağı	116
Şekil 5.5 Kuruluş yıllarında sınır öğeleri 1500 lü yıllar	116
Şekil 5.6 Günümüzde sınır öğeleri	117
Şekil 5.7 Çanakkale 1600 yıllarında bölgeler (etnik mahalleler) (Tezcan, 2003).....	118
Şekil 5.8 Çanakkale kent dokusu [1]	120
Şekil 5.9 Çanakkale İskele Meydanı projesi	122

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 3.1 Batı'da kent planlamasının evrimi ve ölçütleri. (Türk, 2006)	33
Çizelge 4.1 Çanakkale kentinin yerleşim alanlarının yıllara ve dönemlere göre alansal gelişimi (Koç, 2006).....	65
Çizelge 5.1 Çanakkale kent merkezinde kuruluş dönemi ve günümüz arasında değişen imaj belirleyicileri ile kentsel doku öğeleri arasındaki farklar	123

ÖNSÖZ

Bu tez çerçevesinde Çanakkale kent merkezi; kent imajı ve kentsel doku bağlamında incelenmiştir.

Tez hazırlık sürecinde öneri ve yönlendirmeleri ile beni destekleyen danışmanım Yrd.Doç.Dr. Feride Önal'a, tez çalışmam süresince maddi manevi beni destekleyen aileme sonsuz teşekkür ederim.

Ağustos 2008

Fatma Eren GÜNAL

ÖZET

Yaşayan bir organizma olarak tanımlanan kent strüktürü; kentin yapısına ilişkin özellikleri ifade etmektedir. Gelenekler, değerler, sosyal ve mekansal gereksinimlerin kentte temsil edildikleri biçimler, insan yaşantısı etkileyen ve yönlendiren etmenler haline gelmektedir. Rossi'nin kenti; "açık seçik fakat herkesin farklı biçimde gördüğü bir halı desenine" benzetmesi gibi bu belirleyicilerin algılanması ve insanlarda oluşturdukları imajlar da kişinin beğene farklı yansımalar oluşturmaktadır. Kenti okumak, bu dinamik örüntüler ağındaki öğelerin birbiri arasındaki ilişkilerini çözümlenmeye dayanmaktadır.

Araştırmada; kentler, özellikleri, gelişim süreçleri, algı, imaj ve çevresel imajla ilgili kuramlara yer verilmiş ve çalışma bu ana çatki üzerinden desteklenerek değerdendirmelere ulaşılmıştır. Araştırma, Çanakkale kentinin, geçmiş ve bugünden gelen imajlarını okumaya dayanmakta ve kent merkezinin analizinde farklı yaklaşımlar kuramsal temel olarak alınmaktadır. Tarihi kent merkezi ve yakın çevresinin zamana bağı mekansal oluşumu, K. Lynch'in kent imajı öğeleri, R. Trancik'in kentsel doluluk boşluk tiplerinin temel alındığı analizlerle alana farklı ölçeklerden yaklaşılarak irdelenmiştir.

Sonuç bölümünde çalışma alanına ilişkin mekânsal analizlerin sonuçları ortaya konularak Çanakkale kent merkezi ve yakın çevresi, kentin gelişim süreci içinde, çevre imajı ve kent dokusu bağlamında değerdendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent imajı, Kent dokusu, Çanakkale

ABSTRACT

City structure that is defined as a living organism, expresses features of the city's structure. Traditions, values, social and spatial needs are represented in a city become factors of effecting and guiding people's lives. As Rossi compares the city to a 'carpet figure that is clear but everyone sees it differently', perception of these significations and images become different reflections at each person's memory. Urban reading is based on analysis of the relation between these dynamic components of the elements.

In the research, there are theories about the cities, their properties, development processes, perception, image and environmental images; and at this study, some evaluations are determined with supports on this main winding key. Research is based on reading Çanakkale city's images that are coming from past and today; and at the downtown analysis, different approaches are used as theoretical principles. Spatial formation related to time of historical downtown and its nearby places' are examined with different analysis of K.Lynch's urban image elements and R.Trancik's urban solid-void types.

In the conclusion; Çanakkale downtown and its nearby places are evaluated with environment image and urban pattern within the city's development process, which is exposed the results of spatial analysis of the study.

Key words: Urban image, Urban pattern, Çanakkale

1. GİRİŞ

“Bir kentteki hareketli elemanlar, özellikle de insanlar ve onların faaliyetleri, sabit fiziksel bölümler kadar önemlidir. Biz bu gösterinin izleyicileri olarak kalamayız, kendimiz de onun bir parçasıyızdır, öteki katılımcılarla birlikte sahnede yer alırız. Çoğu kez kenti algılamamız süreklilik göstermez, kısmi bölük pörçük olur daha çok dikkatimizi çeken başka şeylerle bölünür. Hemen hemen bütün duyularımız devrededir. Kentin imgesi de bütün bunların bir bileşimidir.”(Lynch,1996).

Lynch'in de ifade ettiği gibi kişinin belli bir çevreye ait imaj edinmesi; çevredeki öğeler ve bu öğeler arası ilişkileri kendi algısı doğrultusunda seçip anlamlandırmasına bağlıdır. Kişinin mekâna yüklediği anlamlar, anılar, ortamdaki faktörler mekânsal algıyı etkileyerek aitlik duygusu kazandırmakta, böylece mekân fiziksel bir boşluk veya sınırlayıcı olmasının ötesinde kimliklendirilerek öznel bir boyut kazanmaktadır.

Kentsel imaj ile bağlantılı bir özellik olan çevrenin okunabilirliği, kişinin çevre imajını etkilemektedir. Kent 19.yy.'a kadar kapalı ve birleşik bir sistemi, dural ve değişmez bir hayatı temsil etmekte iken günümüzde, kaotik, parçalı ve çok katmanlı yapısı ile temsil ettiği hayat çok parçalı kent katmanları arasındaki ilişkilere dayanmaktadır. Günümüz kentini bu katmanlar aracılığıyla okumak bir yerin katmanlarını ayrıştırarak bunların artzamanlı ve eşzamanlı çözümlenmelerini yapmayı içermektedir. Bu bağlamda çevrenin okunabilirliği; kimlik, etkin strüktür, zihinsel imaj, kentsel doku gibi kavramların ilişkilerinden oluşmaktadır.

Çalışma K.Lynch, R. Trancik'in kent üzerine kurduğu kentsel imaj ve kentsel doku teorilerinden yola çıkarak kendine bir dayanak noktası oluşturmakta bu kuramların Çanakkale kenti üzerinde analizini yaparak değerlendirmelere ulaşmaktadır.

Amaç; kent imajı ve kentsel doku kavramlarını Çanakkale tarihi kent merkezi ve yakın çevresinde analiz ederek Çanakkale kenti için mekansal ve sosyal değerlendirmelere ulaşmaktadır.

Bu bağlamda yöntem; kuramsal çerçeve ile alan çalışması arasında, birbirini yönlendirici ve destekleyici ikili etkileşim sağlayarak, literatür araştırması üzerine temellenen düşünceleri ve varsayımları alan çalışması ile incelemektir. Çalışma ispat iddiasından çok tespit niteliği

taşımakta olup, kuramsal kurguda üzerinde durulan kanı ve varsayımların Çanakkale kenti üzerinde incelenme ve irdelenmesine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışmanın:

1. bölümünde konu alanı, kapsamı ve yöntemi tanımlanmıştır.
2. bölümünde algı ve imaj kavramlarıyla ilgili literatür araştırması ile elde edilmiş çeşitli tanımlamalar irdelenmiştir.
3. bölümünde; kente ait kavramlar ve kentlerin gelişim süreçleri, kentsel mekan kavramı ve türleri incelenerek bu kavramlara temel olan kuramlar alan çalışmasına veri olmak üzere ele alınmıştır.
4. bölümünde; Çanakkale kentinin fiziksel, sosyo-ekonomik, demografik özellikleri, kent imajını oluşturan potansiyelleri ile Çanakkale tarihi kent merkezinde yapılan analizler tezin çerçevesini oluşturan kavramlar bağlamında irdelenmektedir.
5. bölümünde tez bütünündeki kavramsal ve gelişme bölümleri karşılıklı ilişkiler kurularak değerlendirilmiş, çalışmaya ait sonuçlar elde edilmiştir.

2. ALGI ve İMAJ KAVRAMLARI

İnsanın mimari çevre ile ilişkisi, çevresel bileşenlerin ifade aracı olan biçimin insana gönderdiği mesajların algı yoluyla insan tarafından alınması ile gerçekleşmektedir (Erkman, 1982). Bu bağlamda ikinci bölümde algı, imaj ve kent imajı kavramları incelenecektir.

2.1 Algı ve Algılama Kavramları

Latince köklü "percipere"den kaynaklanan algı kelimesi duyularla kavramak ve fark etmek anlamına gelmektedir (Rapoport,1977).

Lang (1987) algıyı, çevreden çevre ile ilgili bilgi edinme süreci şeklinde tanımlar. Norberg-Schulz (1980) ise, insanın içinde yaşadığı çevreden yararlanabilmek, ona uyum sağlayabilmek ya da onu kendisine uydurabilmek için o çevreyi tanımak ve anlamak zorunda olduğunu ifade etmiş ve bunun ancak, çevreden bilgiler edinmek yoluyla olabileceği savını ortaya koyarken, bu bilgileri yorumlayıp değerlendirmenin de algı olduğunu belirtmektedir.

Cüceloğlu'na (1997) göre algı, duyu verilerini örgütleyip yorumlayarak çevredeki nesne ve olaylara anlam verme sürecidir. Rapoport (1977) ise, algıyı bu yaklaşımlardan farklı olarak, birbirinden net sınırlarla ayıramayan algı-bilişim-anlam süreçler dizisinin sürekliliğinin bir unsuru olarak tanımlamıştır.

Algılama ise; alıcı organların çevredeki enerjinin etkisi altında uyarılmasıyla ortaya çıkan nörofizyolojik bir süreçtir. Alıcı organlar, nesne ve olayların özelliklerine göre farklı duysal veriler üretmektedir. Bu özellikler, duysal düzeyde nörofizyolojik enerjiye dönüşür ve bu aşamada algı süreci başlamaktadır. Bu süreçte gerçekleşen işleme algılama ve ortaya çıkan ürüne de algı adı verilmektedir (Cüceloğlu, 1997).

Başka bir deyişle algılama; çevreden kaynaklanan uyarıcı etkilerin duyu organları ve zihinsel işlemler yardımıyla kavranması sürecidir. Lang (1987) algılama ile ilgili görüşlerinde algılama sürecinin bazı koşullar bağlamında gerçekleştiğini savunmaktadır:

- Algılama; aktif bir süreçtir, davranış, algılayan bireyin ve algılanan nesnenin özelliklerinin bütünlüğü içinde değerlendirilir.

- Algılama; güdümlü tepkiler yardımıyla açıklanamaz. Sözelimi laboratuvar ortamında istenen koşulları sağlayan uyarıcının algılanması sonucu ortaya çıkan değerlerin gerçeği yansıtması söz konusu olamaz.
- İnsan-çevre ilişkisi, dinamik bir süreç içerir; hareket algıda önemli rol oynamaktadır.
- Algı, kişilere göre değişen bir olgudur; hakim olunan çevre imajı, mevcut motivasyon ve tutumlara bağlı olduğu kadar geçmiş deneyimlere de dayanmaktadır,
- Algılamada insan, çevresinden amaçlarına uygun bilgi almaktadır; beklentiler ve eğilimler algılamayı yönlendirmektedir

J. Lang tarafından ortaya atıldığı gibi algıda önceki yaşantı ve deneyimlerin etkisi büyüktür. Algılama anında beyinde, bireyin beklentilerini, geçmiş yaşantılarını, diğer duyu organlarından gelen başka duyuları seçme, bazılarını ihmal etme, bazılarını kuvvetlendirme ve beklentilerine anlam verme işlemleri gerçekleşmektedir. Duyu organlarının beyne ilettiği duyular son derece basittir ancak algılama; geçmiş öğrenme ve deneyimlerinin de işin içine girdiği son derece karmaşık bir süreç olarak ifade edilmektedir (Cüceloğlu, 1997).

2.1.1 Algı ve Çevre İlişkisi

New Webster Sözlüğü'nün tanımıyla çevre; organizmalar topluluğunun veya bir organizmanın varlığını, gelişimini etkileyen fiziksel, sosyal ve kültürel faktörlerin tümüdür.

C.Noberg-Schulz (1980); çevreyi, hareketlerin ve oluşumların meydana geldiği "yer" olarak tanımlamakta, Kuban (1998) ise çevrenin, toplumun ekonomik ve politik yaşantısının yapısını, teknolojik olanaklarını, kültürel ve sosyal eğilimlerini de yansıtmakta, insan yaşantısını sınırlayıp, yönlendirdiğini savunmaktadır. Kevin Lynch (1960), çevreyi oluşturan fiziksel kurgunun, en temel özelliğinin net ve algıya açık olması gerekliliğini belirtmektedir.

Çevre ile ilgili tüm tanımlar, insan davranışıyla ilişkilendirilmiştir. Rapaport ve Gill'e (1959) göre insan; hem fiziksel hem kendi ürünü olan insan yapımı çevreye adapte olmaktadır. Adaptasyon ilişkisi karşılıklı olup insan ve çevre birbirlerine adapte olurlar.

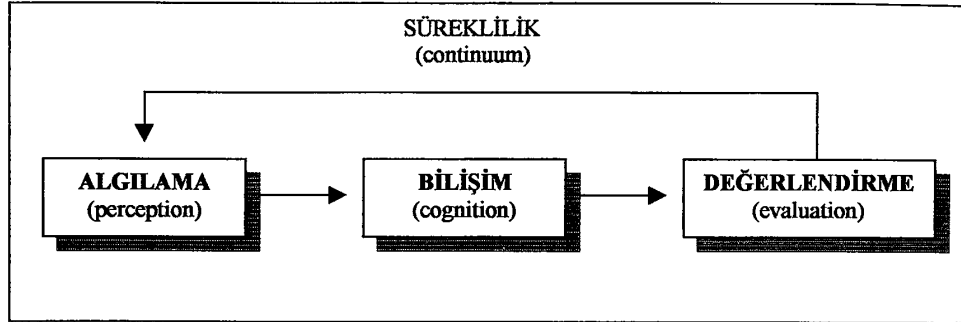
İnsan, doğal ve yapay olarak sınıflandırılan bir çevre içinde yaşamaktadır. Mimari ise tüm çevre sistemini oluşturan doğal ve yapay çevreyi temsil eden ortamın, insanın biçim verdiği, düzenlediği kısmıdır. Diğer ortamlarla etkileşim halinde olan mimari, insan ve çevre

arasındaki ilişkileri düzenleyip kontrol ettiği gibi, insan eylemleri için uygun ortamların yaratılmasını da sağlayabilmektedir (Bütün, 2002). Okunabilir bir çevre, kişinin kolayca dolaşması, aradığı yeri bulurken zorluk çekmemesi gibi yararların yanında bireysel ve toplumsal gelişim için de gerekli bir temel oluşturmaktadır.

2.1.2 Çevresel Algı

Çevrenin algılanması; bilinmesi ve değerlendirilmesinin sürekliliği, çevrenin duyu organları ile hissedilmesi, çevrenin algılanış biçiminin anlaşılması ve çevrenin niteliklerinin tanınması sonucunda; seçim yapma ve karar verme sürecidir. Rapoport (1977), algılamanın üç boyutu olduğunu ifade etmektedir (Şekil 2.1):

- Bilginin nasıl elde edildiği konusu ile ilgili olan, doğrudan çevre algılama deneyimine dayanan, “çevre algılaması”.
- Çevreyi zihnin haritalarıyla algılama biçimi olan “bilişsel algılama”. (Birçok incelemede, çoğu araştırmacı, bunların faydalı biçimde birbirinden ayırt edilmesini önermişlerse de, “algı” ve “bilgi” terimleri birbirlerinin yerine geçecek biçimde kullanılmıştır.)
- Çevre kalitesinin ve bundan dolayı da tercihin, seçimin, davranış ve kararların algılanması olan “çevre değerlendirmesi” ya da tercihidir.

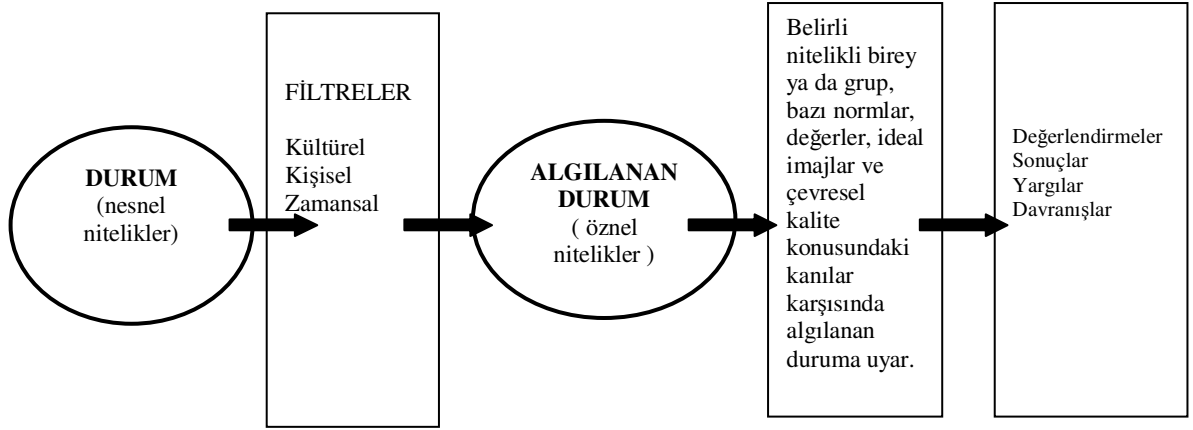

Şekil 2.1 Rapoport çevresel algı, bilişim ve değerlendirme şeması (Kahvecioğlu, 1998)

Çevresel algı; bizim çevre hakkındaki bilgi ve çevre değerlendirmemize bağlı olarak oluşmakta, amaca bağlı olarak zaman içinde değişebilmektedir. Bu nedenle geçmiş deneyim ve algısal organizasyonun temel prensipleri ile ilişkilidir, beklentilere bağlı olarak zaman zaman farklılıklar göstermektedir.(Önal,1996)

Rapoport'un (1977) kültürel filtre şemasında (Şekil 2.2) ve algı teorilerinde bahsettiği gerçek dünya ile algılanan dünya arasındaki farkı yaratan kültürel ve kişisel imajlardan

oluşan filtrelerdir. İmaj, çevrenin yaydığı duyuşal verilerin yanında sosyal ve kültürel boyutlar taşımaktadır, bunun yanında kişisel verilerin etkisi ile imajın öznelleştiği sonucuna varılabilir. Rapoport'un (1977) geliştirdiği filtre modeline göre; gerçek çevrenin mesajları üzerinde kültürel ve kişisel faktörler filtre işlevi görerek çevrenin algılanmış biçimi ile gerçek biçimi arasında farklar oluşmaktadır.

Şekil 2.2 Kültürel filtre şeması (Rapoport, 1977)

2.1.3 Görsel Algı ve Gestalt İlkeleri

Zihin kendisine verilen bilgiyi anlamlı bir şablon içine yerleştirmeye çalışmaktadır, gelen veri anlamsız olduğunda zihin bunu tanıyamamaktadır. Tamamıyla rastgele görsel ya da işitsel görüngüler verildiğinde bile, zihin daha önce depoladığı değerlendirme temelinde bunlara ön yorum katmaktadır. Böylece neyi algıladığımız daha önceden neyi bildiğimize dayanmaktadır. Zihin rastgele ya da bilinmeyen görsel öğeyle karşılaştığında, veriyi belirli kalıplaşmış tercihlere göre düzenlemektedir. Bunlar Gestalt ilkelerine göre zihinde yorumlanır (Roth, 2000).

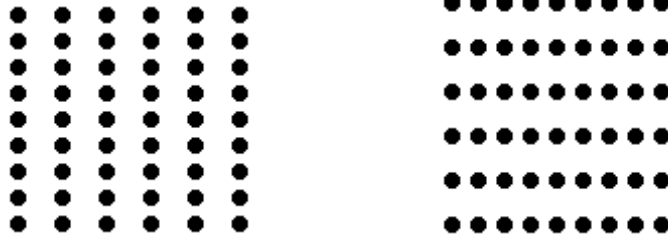
Almanca Gestalt terimi, “bir araya getirilmiş, düzenlenmiş yapı ya da biçim” olarak dilimize aktarılabilir. Gestalt psikolojisinin temel ilkesi, “bütün, parçaların toplamından öte bir şeydir” şeklinde özetlenebilir. Wertheimer (1923) çalışmalarında imajın gruplandırılmasını etkileyen bazı faktörleri algısal organizasyonda Gestalt prensipleri olarak adlandırmış ve tanımlamıştır (Önal, 1996).

Gestalt ilkeleri:

- Yakınlık kuralı,
- Benzerlik kuralı,

- Süreklilik kuralı,
- Kapalılık kuralı,
- Şekil/Zemin kuralı olarak sınıflandırılmaktadır.

Yakınlık Kuralı: Görsel olarak birbirine yakın olan biçimler birbirleriyle ilişkilendirilirler ve birlikte algılanırlar (Şekil 2.3) (Şekil 2.4).

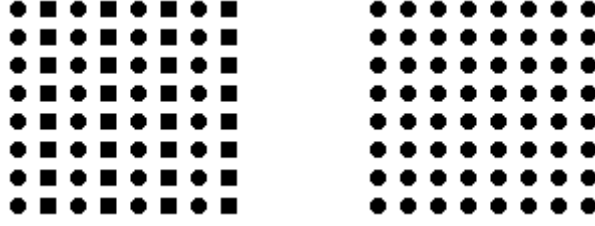
Şekil 2.3 Gestalt yakınlık kuralı örneği (Önal, 1996)

Şekil 2.4 a)(bir adam + bir adam) + bir masa. b) (bir adam + bir masa) + bir adam (Önal, 1996)

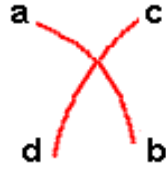
Kentlerde ise; farklı yaşam biçimleri, farklı fonksiyonlar bir arada yer alırken birbirlerinden farklılıklarıyla kişiliklerini korudukları gibi, mekânsal olarak da birbirlerine yakın olup karşılıklı etkileşim içinde olmak isterler. Bu olgu, farklı yaşamların mekânsal çeşitliliği olarak tanımlanmaktadır. Kooperatif, toplu konut ve tek işlevli bölgeleme anlayışları kentteki çeşitliliği engellemektedir (Önal, 1996).

Benzerlik Kuralı: Benzerlik, elemanların nitelik, boyut, doku, renk, hareket gibi özelliklerinin yakın olduğu durumlarda gerçekleşir ve algılanma olasılığını artırır. Birbirlerine benzer elemanlar aynı biçimin parçaları olarak algılanırlar (Önal, 1996). Aynı gibi görünen şekiller birbirleriyle ilişkilendirilirler ve birlikte algılanırlar (Şekil 2.5).

Şekil 2.5 Gestalt benzerlik kuralı örneği (Önal, 1996)

Süreklilik Kuralı: Görsel organizasyonun üçüncü kuralı (iyi) sürekliliktir. İnsanlar, devamlı ve sürekli çizgilere eğilimlidir. Bu kuralda çizgiler ya da konturlar yumuşak bir geçişle yönlerini değiştirirler. Birdenbire yön değiştiren çizgilere göre düz sürekliliğe dayanan çizgiler tercih edilir (Şekil 2.6).

Şekil 2.6 Gestalt süreklilik kuralı örneği (Önal, 1996)

Süreklilik mimari anlamda; kentsel mekânda sürekliliğin kesintiye uğraması, yaya aktivitesinin de kesintiye uğramasına neden olacaktır. Kentsel dolaşım sadece taşıt trafiği üzerine oluşturulup, yaya dolaşımı dışlandığında kentsel yaşantının oluşumu da engellenmektedir. Kentsel çevre içinde yeşilin sürekliliğinin sağlanması, kentsel çevrenin yanı sıra kentsel yaşama ve aktivitelere de büyük katkı sağlayacaktır (Önal, 1996).

Kapalılık Kuralı: Kapalı üniteler oluşturan objeler, bir bütün olarak algılanırlar, insanlar konturu tamamlayarak mekânı kapama ve şekildeki boşlukları görmeme eğilimindedir (Şekil 2.7) (Önal, 1996).

Şekil 2.7 Gestalt kapalılık kuralı örneği (Önal, 1996)

Norberg-Schulz'a (1971) göre, açık alanların mekân olarak tanımlanabilmeleri için hacimsel bir kapalılığa gereksinimi olup bu kapalılık oluşmadığında, mekân bireysel varlık olarak algılanamayacaktır. Bu düşünceye paralel olarak Sitte (1965) ise "...bir meydanın (kentsel mekân olarak) var olmasının temel koşullarından biri, bir odada da olduğu gibi mekânın kapalılık özelliğidir." diyerek Norberg-Schulz'a paralel bir yaklaşım sergilemektedir.(Şekil 2.8).

Şekil 2.8 Piazza del Anfiteatro, Toscana 16.yy (Kostof, 1999)

Şekil/Zemin Kuralı: Bu kuralda, uyarıcı biçim zemininden ayrı olarak algılanmaktadır. Görsel imajı kavrayabilmek için geri plandan (zemin) ayrılan dominant bir biçime (kesin konturlu bir şekil) gereksinim vardır (Şekil 2.9) (Önal, 1996).

Şekil 2.9 Şekil zemin ilişkisi (Önal, 1996)

Bir uyarının varlığı ancak bulunduğu ortam içindeki farklılıkla mümkündür. Buna göre uyarın “şekli” , bulunduğu ortam ise “zemin” oluşturur. Dolayısıyla her algıda bir şekil ve bir zemin vardır. Aralarındaki fark algısal sistemce elde edilir (Arkonaç, 1993).

Norberg-Schulz (1980), içinde yaşanan çevrenin sürekli bir genişleme içinde olduğunu, çevrede kurulu olan yerleşmenin ise kapalı bir biçim gösterdiğini savunarak, yerleşim ve çevrenin şekil-zemin ilişkisine sahip olduğunu belirtir.

Görsel organizasyonlarla ilgili Gestalt İlkeleri, Lynch'in bilişsel haritalarla ilgili çalışmalarını açıklamakta yardımcı olan, yol ve sınır, devamlılık öğeleridir. Bölge, elemanların benzerlik ve yakınlık göstermesi ile açıklanabilir. Referans noktaları, çevresinde benzersiz olan elemanlar içermektedir (Lang, 1987).

2.2 İmaj, Çevre İmajı ve Özellikleri

Dilimizde “imaj”ın kelime anlamı “imge” ile eş tutulmakta, imge ise Türk Dil Kurumu Türkçe sözlükteki anlamına göre, duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri olarak tanımlanmaktadır. Ancak imaj algılanan nesnenin bilince yansıyan benzeri olmaktan öte; hatırlama, anlama, kavrama gibi süreçlerle, kişinin birikimlerinin de katılımı ile kişiden ve geçmiş deneyimlerinden de etkilenir. (Kahvecioğlu, 1998)

Bu kavramı ilk geliştirenlerden Boulding’e (1956) göre kişinin dünya hakkındaki imajı, hayat boyunca zaman, mekân, duygular gibi faktörler nedeniyle yaşanan deneyimler sonucu insan zihninde oluşan olgulardır. İmaj dış fiziksel çevrenin genelleştirilmiş bir zihinsel resmi, kişinin zihninde taşıdığı şematik bir çevre haritası veya modeli olarak tanımlanabilir. Bu tanıma bağlı olarak bir yerin imajı bir ölçüye kadar temsil ettiği çevreye benzer (Yürekli, 1977).

Lynch’e (1960) göre çevre imajı dış fiziksel dünyanın genelleştirilmiş bir resmidir. Bu imaj hem o andaki duyguların, hem de geçmişteki deneyimlerin bir ürünüdür, eylemlerin yönlendirilmesinde, bilgilerin yorumlanmasında kullanılır. Öğrenme ve hatırlama gibi konularda da direkt etkilidir.

Çevresel ya da kentsel imajla ilgili çalışmalarda, imaj kelimesi genellikle kent ve çevreden alınan izlenim olarak kullanılmaktadır. Lynch’in çevre imajı kavramı ile arkasından gelen

pek çok çalışmaya ışık tutmuş, insanların, kentlerine ait, kendileri ve yer arasındaki etkileşimin oluşturduğu oldukça tutarlı ve ayrıntılı bir düşünsel imaja sahip olduklarını ve bu imajın hem onların o anki oluşumları hem de duygusal rahatlıkları için çok önemli olduğunu savunmuştur (Kahvecioğlu, 1998). Lynch'e (1960) göre insan; çevre bileşenleri ve bu bileşenlerin ilişkilerini kendi beklentileri ve amaçları doğrultusunda seçer, zihinde organize eder ve o çevreye ait bir imaj kazanır.

Çevre, doğasındaki farklılıkları ve bağıntıları gözlemciye sunar. Gözlemci de kendi amaçlarının ışığında, gördüklerini seçer, düzenler ve bunlara anlam verir. Böylece, bir gerçeğin imajı farklı gözlemciler tarafından farklı biçimlerde algılanabilir. Her birey kendi imajını yaratır ama aynı kümeye dahil olan bireyler arasında temel bir uyuma vardır. Gözlemcilerin yaşları, eğitimleri meslekleri, doğaları ya da aileleri dikkate alınarak, daha homojen gruplara bölünmeleri sağlandıkça, bu olasılığın giderek artan bir kesinlik ifade ettiği söylenebilir. Çevresel imajlar, gözlemciyle çevresi arasındaki etkileşim sonucu oluşur (Ergün, 2000).

Bir yerin imajının zaman içerisinde devamlı kullanımı ile zenginleştiğini belirten Steinitz (1970) eğer bir yerin yapısı değişmişse onu kullanan kişinin zihnindeki imajının da değişeceğini söylemiştir. Gestalt ilkeleriyle de benzerlik gösteren Appleyard'ın (1969) düşüncesine göre çevresel imaj ve çevre arasındaki iletişim de bu konuda önemli bir rol oynar.

Kentsel tasarım için, bölgelerin fiziksel karakterinin, değerlendirici imajla nasıl ilişkilendiğinin bilinmesinin önemli olduğunu savunan Nasar (1998), Milgram'ın psikolojik haritalarını ve Lynch'in zihinsel bilginin kentsel forma bağlanması fikrini kendi çalışmasına temel almıştır. Amerikan şehrinin görsel niteliğini ve onu deneyimleyen halk tarafından nasıl değerlendirildiğini araştırmıştır. İyi bir çevresel imaj, zihninde o imajı taşıyan kişiye duygusal açıdan güvende olduğu duygusunu verir ve kişi, kendisiyle dış dünya arasında uyumlu bir bağlantı kurabilir (Lynch, 1960).

Çevresel imaj öğeleri, kentli tarafından kolayca algılanır, değerlendirilir ve kentin bir bütün olarak kavranmasında etkili olurlar. İnsanlar bu öğelerden çok sayıda ve çok farklı uyarılar alırlar. Ancak bu uyarılar öznedir ve algılayan bireylerin kişisel özelliklerine bağlı olarak değişim gösterirler. Her zihinsel imaj eşsiz ve nadirdir ayrıca paylaşılmaz bir takım unsurlar

içerir. Her kentsel yerleşmenin bir dizi imajı vardır. Bu imaj kent sakinlerinin zihninde canlandırılmış birden çok şema ve imajın bütününden oluşur. Buna göre bir kentin en az sakinlerinin sayısı kadar zihinlerde oluşturulmuş imajı vardır (Erkan, 1996).

Kentte; imajı, kamusal bellekte saklanan her görüntüyü somutlaştıran bir nesnel işaret yer almaktadır. Her toplumda kültürel ve geleneksel farklılıklarla yaşanan toplumsal gerçekler, tarihi süreklilikte o toplumun belleğinde belli estetik değerler oluşturmaktadır. İmaj tanımlaması içinde yer alan bu değerler kent biçiminin temel belirleyicisi olmaktadır (Rossi, 1982). Kentlilerin içinde buldukları kentsel bütünü zihinlerinde konumlandırmalarıyla kazanılan mekân hissi kamusal bellekte bilişsel haritaların* oluşmasını sağlamaktadır.

Lynch (1960), fiziksel dış dünyanın insan zihninde yer alan, genelleştirilmiş resmi olarak tanımladığı çevresel imajını; kimlik, yapı ve anlam olmak üzere üç bileşene ayırmaktadır. İşlevsel bir imajın öncelikle diğerlerinden farklılığın ifadesi olarak bir objenin kimliğine gereksinim duyduğuna değinmektedir. Burada kimlik, ayırt edilebilen, ayrı bir nesne olarak kabul edilebilen, benzersiz olan anlamında kullanılmaktadır. Yapı; gözlemci ve diğer nesnelere açısından, objenin mekânsal ve örgüsel ilişkileri ile ilintilidir. Anlam ise; objenin gözleyen için duygu ve düşünce bakımından ne ifade ettiği ile açıklanmaktadır.

2.2.1 Kimlik, Yapı ve Anlam

Çevre imajını üç bileşene ayıran Lynch (1960), yaşam boyunca bu öğelerin hep birlikte yer aldığını savunmuştur. İşlevsellik, ilk olarak bir nesnenin ne olduğunun belirlenmesini gerektirir, bu da o nesnenin diğer nesnelere ayırt edilmesi ya da benzersiz olması demektir. Kimlik, imajı diğerlerinden ayıran bileşendir. Yapı, nesnenin gözlemciyle ve çevresiyle mekânsal ve biçimsel ilişkiler içermesidir. Anlam ise imajın yüklendiği duygusal çağrışımlardır. Örneğin, bir kapının görsel olarak algılanmasında, onun kapı olarak algılanması, onun kapı olarak taşıdığı anlamla iç içe girmiştir. Çıkmak için kullanılan bir imaj, kapının hem bağımsız bir varlık olduğunu hem de içinden geçilip dışarı çıkılabilecek bir delik olarak taşıdığı anlamın kabul edilmesini ister.

* Bilişsel haritalama işlemi, fiziksel çevrenin konumuyla ve niteliğiyle ilgili bilginin depolama ve geri çağırma işlemidir. Anlamsal ve duygusal bir boyut içermediği için, imajın oluşumundan önceki safha olduğu söylenebilir (Kahvecioğlu, 1998). Bilişsel haritalardan oluşan zihinsel resimler, doğrudan edinilmiş deneyimle veya başkasından edinilmiş bilgiyi yorumlayarak oluşabilir (Lang, 1987).

Lynch (1960); çalışmasında kimlik ve yapı konularına ağırlık vermiş, İnsanların anlamdan daha fazla, yapı ve kimlikle ilgili tutarlı algıları olduğunu düşünmüştür. Kentsel biçimlerdeki değişimlerden, kolaylıkla anlam çıkarılamayacağını çünkü çok sayıda farklı geçmişe sahip insanın, aynı fiziksel biçimle ilgili farklı imajlar taşıdığını belirtmiştir. Ancak anlam, araştırmasındaki her eskize ve yoruma dâhil olmuştur.

Rapoport (1990), inşa edilen çevrenin, sözel olmayan bir iletişim aracı olduğu görüşünü savunur ve çevresel anlamın iletişim boyutunu incelerken, edinilen imaj üzerindeki etkisinin çevre koşullarına göre farklılık gösterebileceğini belirtir. Norberg-Schulz (1980) ise yaşanan çevrenin ancak anlamlı olduğu zaman evde olma hissini yarattığını belirtmektedir.

Kent biçiminin taşıdığı anlamı bilmek için, insanların belirli özellikleri nasıl değerlendirdiğini bilmek gerekir. Bu onların oturdukları kent hakkında neyi bildiklerini gösterir. Bu tanım, Rapoport' un sözel olmayan iletişim kavramına da uymaktadır. Çevrenin uyandırdığı düşünce ve yargılarla ilgili olarak değerlendirici (evaluative) imajdan bahsedilebilir. Değerlendirmeye yönelik bu imaj, pek çok faktöre bağlı olarak insan ve çevre arasındaki etkileşimden ve biçimin içerdiği anlamdan doğar (Ergün, 2000).

Kentsel mekânın kimlik elemanı olarak değerlendirilmesinde etkin olan bileşenler, genel bir öncelik sırası izlemezler. Farklı kültürlerde ve bölgelerde farklı değerler ön plana çıkmaktadır. Gelibolu Yarımadası'nın savaşa kazanmış olduğu anlam, İstanbul'un coğrafyası ve doğal değerleri, Şanlıurfa'nın iklimsel özellikleri, mekânın biçimlenmesinde ağırlıklı olan öğeler olabilir ve bu öğeler farklı kimlikler oluşturur (Uçkaç, 2006).

Nasar (1998), Lynch'in sorularına cevap ararken yapı ve kimlik değerlerinin ötesinde imajın yüklendiği anlamı da incelemiş ve kent biçiminin orda yaşayan insanlar için ne anlam ifade ettiğini, kent planlamacılarının kent imajının daha belirgin ve akılda kalıcı olması için ne yapması gerektiğini ele almıştır. Paylaşılan değerlendirici imajın (shared evaluative image) günlük yaşamın niteliğinde önemli bir etkisi olup, çevre sakinlerinin, kentlerin görsel niteliğinin korunması için sadece sorumluluk almaları değil bizzat oluşumunda da rol almaları gerektiğinden bahsetmektedir.

2.2.2 Çevre İmajını Etkileyen Faktörlerin Sınıflandırılması

Lynch (1960); çevrenin karmaşık yapısı içerisinde, hem fiziksel biçim üzerinde çalışarak, hem de içten yürütülecek bir eğitim yoluyla zihindeki imajın saptanabileceğini savunmaktadır. Rossi (1982), kentte yaşanan sosyal, ekonomik ve politik gelişmelerin tarihsel süreklilikte zihinsel bir etkinlik bıraktığını ve kamusal bellek olarak tanımlanan bu zihinsel etkinlikte yer alan her kentsel gerçeğin bir imajının oluştuğunu belirtmektedir.

Çevresel imajı etkileyen faktörler; genel özelliklerine ve kaynaklarına göre olmak üzere iki biçimde sınıflandırılmaktadır (Kahvecioğlu,1998).

Genel özelliklerine göre sınıflandırılan faktörler, iki grup halinde ele alınabilir:

- Nesnel veya somut özellik gösteren faktörler: Işık, renk, ses ve koku gibi insanı fizyolojik açıdan etkileyen özelliklerdir. Çoğunlukla bu tür faktörler somut özelliklerinden dolayı, objektif kriterlerle değerlendirilebilir.
- Öznel veya soyut özellik gösteren faktörler: Kişinin kavramsal dünyası, geçmişte yaşadığı deneyimler, sosyo-kültürel özellikler olup, çevreyle ilgili subjektif değerlere örnek verilebilir.

Kaynaklarına göre faktörler üç ayrı grup altında sınıflandırılabilir.

- Algılayıcı konumundaki kişiden (özmeden) kaynaklanan faktörler
- Algılanan konumundaki çevreden (nesneden) kaynaklanan faktörler
- Kişi ile çevre arasındaki algısal ilişkinin şeklinden kaynaklanan faktörler

Kişilerin psikolojik ve fiziksel özellikleri, çevre değerlendirmelerini etkilemektedir. Yaş, cinsiyet, zekâ yapısı gibi fizyolojik özelliklerin yanı sıra eğitim, kültür, sosyal-ekonomik düzey, geçmişte yaşanan deneyimler buna örnek verilebilir. Yapılan çalışmalarda çevresel imajın oluşmasında, çocuklar ve yetişkinler için farklı elemanların referans noktası niteliği taşıdığı sonucuna varılmıştır. Yetişkinler, çevrenin ölçeğini ve mesafesini kavramada referans noktalarını çocuklara göre daha etkin kullanabilmektedir. Çevrenin, içinde yaşayan insanlar tarafından nasıl algılandığı ve ne anlam ifade ettiği konuları çok kez araştırılmıştır (Sanoff, 1991).

Her bireyin kenti kendine göre kavrayıp sunduğunu kabul eden anlayışa göre, kenti herkes tarafından okunabilir kılabilecek formları ve tasarım dilini kullanmak ve ortak belleği oluşturan öğelere ağırlık vermek önem kazanmaktadır (Boyer, 1994).

Çevreyi bir bütün olarak düşünmek ve tanımak, yer değiştirebilen bütün hayvanların en yaşamsal yetilerinden biridir. Bu iş için birçok işaretten yararlanılmaktadır. Renk, biçim, hareket ya da ışık gibi görsel algılamalardan olduğu kadar koku, ses, dokunma gibi başka sezgiler de kullanılmaktadır. Bu algı öğeleri, dış çevreden alınan kesin duymusal işaretler olarak da tanımlanabilir (Lynch, 1960).

Lynch'e (1960) göre; çevre imajı, insanların o çevre içindeki davranışlarını düzenleyen etkidir. Bu imajın temel amacı bireye hareket özgürlüğü kazandırmaktır. Birçok uyarım ve objeyi kapsadıkları göz önüne alınırsa modern kentlerde yaşayan insanlar için yolunu tümüyle kaybetmek oldukça az rastlanan bir olaydır. Başka insanların varlığı ve yolunuzu bulmamızı sağlayan harita, sokak adları, yol işaretleri, otobüs durakları gibi araçlar bize yardımcı olmaktadır. Bu sembollerin aniden değiştirilmesi ve insanların zihinsel şemalarındaki simgeler ile mekânlarındakilerin uyuşmaması sonucunda, tanıdık bir mekânda bile kaybolunması söz konusu olabilmektedir. Yolunuzu bulurken stratejik bağlantı halkası çevresel imajdır.

İlkel insan, algılamasını yaşam ortamına uygulayarak kendi çevre imajını geliştirmek zorunda kalmıştı. Taş yığınlarından, yol gösterici işaretlerden ya da ağaç gövdelerindeki işaretlerden yararlanarak yaşadığı çevrede birtakım ufak tefek değişiklikler yapabiliyordu ama görsel belirginlik ya da görsel bağlantı için yapılacak önemli değişiklikler, evlerle ya da dinsel yapılarla sınırlı kalıyordu. Yaşanılan yerin tamamında önemli ölçüde çalışmalar yapabilecek olanlar yalnızca güçlü uygarlıklardır. Büyük boyutlardaki fiziki çevrede bilinçli olarak değişim yapılabilmesi ancak son yıllarda mümkün olabilmıştır, bu yüzden de çevresel imgelelenme sorunu da yeni ortaya çıkmıştır. Tasarımcılar, "Görünümün bütününe nasıl biçimlendirmeli ki insan gözü onun parçalarını tanıyabilsin ve bütünü kolaylıkla kurabilsin ?" sorusuna cevap aramaktadırlar (Lynch, 1960).

Mekânsal ve biçimsel koşullarının anlamlı bir bütün oluşturmasını sağlayan kente özgü değişkenler, veriler ve standartlar vardır. Öncelikle, kentin olduğu bir ortam söz konusudur. İkinci olarak, kent tasarımı sürecinde makro düzeyde gündeme gelen ve kentin

biçimsel dilini oluşturan her kente özgü doku, cadde-sokak, meydan gibi örgü elemanları vardır. Son olarak, bu elemanlar arasındaki tutarlı ilişkiyi sağlayacak tasarım ilkeleri olmalıdır.

Son yıllarda kentlerin karakteristik bölgelerindeki simgesel doku, çeşitli cephe düzenlemeleri nedeniyle yeterli derecede algılanamamaktadır. Ashihara (1983), bir binanın dışardan algılanan ön cephesini ana profil (primary profile), binaya geçici olarak bağlanan elemanları ikincil profil (secondary profile) olarak ayırır ve Avrupa kentlerini genellikle ana profil bölümüne, Japonya, Kore, Hong Kong gibi Asya kentlerini de ikinci kısma dahil etmektedir

3. KENTE AİT KAVRAMLAR ve KENTLERİN GELİŞİMİ

Bu bölümde kentin tanımı, özellikleri, kentsel mekân ile ilgili kavramlar ile tarihsel süreçte kentlerin gelişimi ile ilgili kuramsal bilgilere yer verilecektir.

3.1 Kente Ait Kavramlar

Cansever'e (1996) göre kent insanın hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli en büyük fiziki ürünü ve insan hayatını yönlendiren, çevreleyen yapıdır. Toplumların kültürleri, inançları bu yapıya biçim veren faktörlerin başında gelmektedir. Kent, toplumsal hayata, insanlar arasındaki ilişkilere biçim veren, sosyal mesafelerin en aza indiği, bu ilişkilerin en çok yoğunluk kazandığı yerdir.

Johnston (1984) kenti tanımlarken, nüfusunun büyük bir kısmının tarım dışı üretimle uğraşıyor olması gerekliliğini belirtmektedir. Mumford (1966) kenti toplumun kuvvet ve kültürünün en üst düzeyde yoğunlaştığı yer olarak görürken, Lozano (1990) kenti "medeniyet" olarak tanımlamaktadır. Rossi (1982) ise, kentlerin biçimlerinin heterojen kalınlardan meydana geldiğini, kültür ve tarihi oluşturan biçimlerin devamlılığının önemini vurgularken, Kent içindeki konut yerleşmelerini anıtlarla şekillenmiş örüntüler olarak nitelemektedir

Corbusier'e göre kent, işlevleri ve verimliliği söz konusu olan bir makinedir. Bir kentin nasıl işlediğini (ya da işlemediğini) anlamak ve onun gelişimine yönelik planlama yapmak için, onu çeşitli parçalara bölmek ve her bölgeyi incelemek gerekmektedir (Onur, 1995). Lynch kenti, bir mimarlık parçası gibi, büyük ölçekli olmak koşuluyla boşluktaki bir yapı olarak ve ancak uzun süreçte algılanabilen bir varlık olarak görmektedir (Lynch, 1960).

Norberg-Schulz (1988) ise, kenti insanların bir araya geldiği bir "karşılaşma yeri" ve insanları saran, yakınlaştıran bir "mikrokosmos" olarak tanımlarken, kentin geometrik olarak birbiriyle ilişkili "aynı" parçalardan oluşmayıp tanımlanmış farklı elemanların Gestalt'ın kapalılık-yakınlık-süreklilik prensiplerine dayanarak bir araya gelmesiyle oluştuğunu savunmaktadır.

Barthes'a (1997) göre kent bir söylemdir, bu da o kentte yaşayanların dilidir. Nesilden nesile toplumsal yaşamın simge ve izlerini taşıyan kent ve mimari kültürün de bir parçasını oluşturmaktadır.

Jose Luis Sert ise kentleri, “binlerce metre yükseklikten bakıldığında bir bütün olarak düzenli bir görüntü oluşturmazlar. Sıradanlıkları en önemli özellikleridir ve yansıtıkları özellikler saf kütleler içinde yok olurlar. Planlamaya dair ipuçları veren alanlar küçük bir yüzey kaplarken, düzensizlik baskındır. Binalar merkeze yakın bölgede yığılırlar ve dışarıya doğru dağılırlar. Birkaç yeşil nokta ve turistler tarafından bilinen diğer güzel yerler, şehir boyunca uzanan grilikler ve şekilsiz kütleler arasında saklı gibi görünmektedir. Bu görüntüye bakarak modern kentleri planlamanın nasıl olacağını düşünmek için duraklarsak, sonunda itiraf etmek gerekir ki, harika canlılıklarına rağmen insanoğlunun en büyük yenilgilerini temsil ettikleri fark edilir” biçiminde açıklamaktadır (Simonds, 1961).

Özer (1998) ve Kaymaklı (1990)'ya göre kenti biçimleyen ve tanımlayan ortak ölçütler vardır:

- Başkent, il, ilçe merkezi gibi belli yönetsel sınır ölçütü.
- İnsan sayısı, yani nüfus ölçütü. Belirli bir yoğunluğa ulaşmış yerleşmelere "kent", ondan daha küçük yerleşmelere de "kasaba-köy" adı verilmiştir.
- İnsan gruplarının mekândaki yoğunluk ölçütü. Bir yerleşime kent adı verilebilmesi için, o yerdeki nüfusun belli bir yoğunluğunun tarım dışı işgücü ile uğraşması gereğidir.
- Sanayi kenti, liman kenti, ticaret kenti, rekreasyon ve turizm kenti, maden ya da petrol kenti, üniversite kenti, turistik kent vb. işgücü ve üretim ölçütleri gibi ekonomik ölçütler.
- Sosyal farklılaşma, aile büyüklüğü, eğitim oranları gibi özelliklere sahip bireylerin oluşturduğu sosyal ölçütler.
- İklim kuşakları, dağ, orman, vadi, ova ve kıyıda bulunan kentler gibi yerel özellikler, yani coğrafi ölçütler.
- Yerleşimlerin belli nüfuslara hizmet edecek donatım tesislerini kapsamaları, bunların şehir organizasyonu yönünden belli bölgelere yerleştirilmesi ve bu alanların dengeli ilişkilerinin planlama ölçütü.

Bu tanımlar içerisinde ekonomik, sosyal ve coğrafi ölçütler kent kimliğini etkileyen en önemli unsurlardandır (Özer, 1998).

Le Corbusier (1929) ise, modern kentleri planlarken bazı temel ilkelerin dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Bunlar;

- Alan
- Nüfus
- Nüfus yoğunluğu
- Açık alanlar
- Caddeler
- Trafik
- Duraklar
- Kent planıdır.

Kentlerin gelişim ve oluşumuna etki eden faktörlerden birisi de onların coğrafi özellikleridir. Kentler, coğrafi biçimlerine göre çeşitli türlerde sınıflandırılabilir. Örneğin, kıyı kenti ve kara kenti, bunların alt başlıkları olarak ise ova kenti, tepe kenti, yamaç kenti gibi sıralamalar yapmak mümkündür (Arslan, 2005). Kıyı kentleri su ile ilişkili konumlarıyla kimlik kazanan kentlerdir bunlar nehir kenarı kenti, deniz ve göl kenarı kenti v.b olarak adlandırılabilir. Çanakkale gibi kıyı kentlerinin ortak özelliği, su ile olan ilişkileridir, bir diğer özelliği deniz, göl, ırmak gibi su faktörlerinden birine ya da birkaçına sınır olmasıdır. Bahsedilen bu iki coğrafi özellik, kıyı kentlerinin farklı karakter kazanmasına ve kentin yaşantısına doğrudan etki etmektedir.

3.1.1 Kent Dokuları

Bir kentin ana akslarını; dolaşım sistemleri oluşturmakta ve bu akslar çevresinde de yerleşimler yer almaktadır. Çeşitli yol ve yerleşim birleşmeleri ise farklı karakterli kent dokularını oluşturmaktadır (Simonds, 1961; Köroğlu 1999).

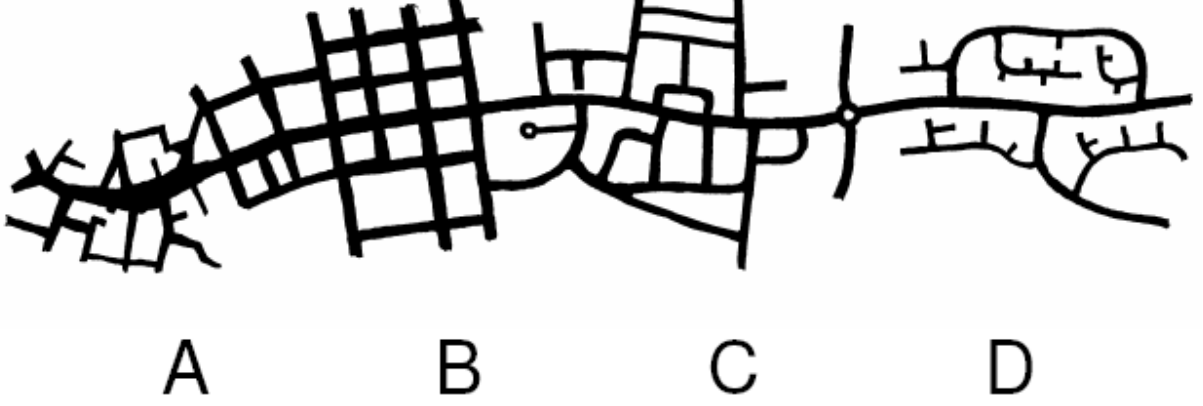
Marshall (2005) kentsel dokuyu oluşturan ulaşım şemasını dört farklı biçimde olduğundan bahsetmektedir (Şekil 3.1).

A tipi tarihi kent merkezlerinin tipik şemasıdır. Eski şehir (Altstadt) ifadesini anımsatıcı şekilde **A** tipi denilmektedir. Bu tip şemalara sahip yerleşmelerde tipik olarak yol hatlarındaki zayıflık, ışınallığın gelişmemesi gibi durumlar görülmektedir.

B tipi yeni kurulan ya da mevcuda ek olarak yapılan yerleşimlerin tipik şemasıdır. Dörtüol şeklinde kavşak noktaları ve çift cepheli yapılar bu gridal şemanın ana özellikleridir.

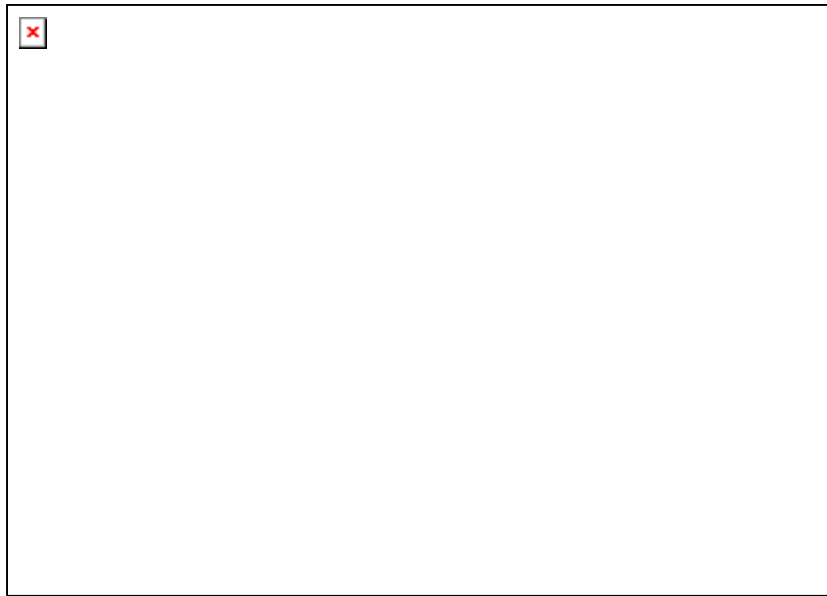
C tipi yerleşimlerde en çok görülen şemadır. Ana arterden iki yana ayrılmış olarak görülür. Daha çok banliyö yerleşimlerde görülmektedir.

D tipi daha çok yapılar arasında hiyerarşik bir ayrımın olduğu kollara ayrılan modern yerleşimlerde görülmektedir. Dağıtıcı yollardaki eğrilikler ve bunların bir döngü şeklinde birbirine bağlanması ana karakteridir (Marshall, 2005).

Şekil 3.1 ABCD tipolojisi (Marshall, 2005)

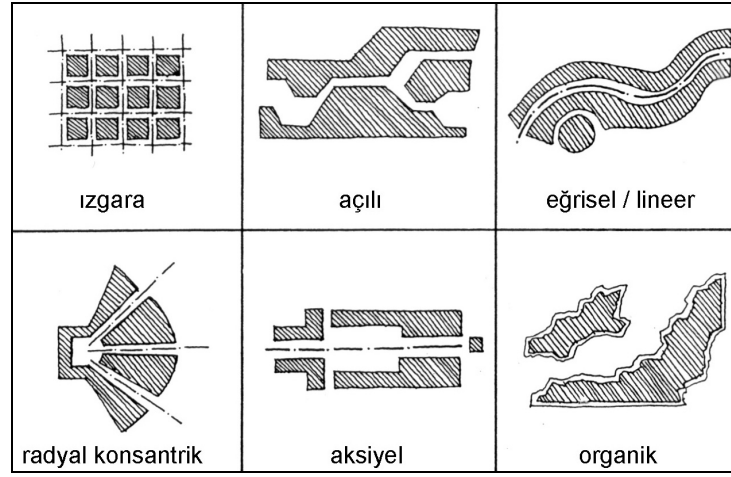
Marshall (2005) kentsel doku çeşitlerinin düzlemsel ayrımında (Şekil 3.2) beş tip kent dokusuna ulaşmaktadır. Bunlar lineer, ağaç tipi, ışınsal, hücreli ve karma tiplerdir. Lineer dokular ana bir aksta gelişen kent dokularıdır. Ağaç tipinde lineer bir aksa eklenen kollar oluşmuştur. Işınsal dokuda tek merkeze odaklanma söz konusudur. Hücreli doku tipinde kentin yol ağı birbiri ile birleşerek farklı bölgeler oluşturmaktadır. Karma doku ise diğer formların hepsini içeren bir yapıdadır.

Şekil 3.2 Kentsel doku çeşitleri (Marshall, 2005)

Trancik'e (1986) göre ise kent dokusunu oluşturan dolu-boş ilişkileri binaların şekil ve yerleriyle biçimlenmekte ve çevre elemanlarının yönlendirilmesi ile altı tipik model oluşturmaktadır (Şekil 3.3).

- Izgara yerleşim
- Açılı yerleşim
- Eğrisel/lineer yerleşim
- Radyal konsantrik yerleşim
- Aksiyel yerleşim
- Organik yerleşim

Şekil 3.3 Kent dokuları (Trancik, 1986)

Bu modellerde farklılıklar söz konusu olabilir: ortogonal/diyagonal kaplama (geliştirilmiş ızgara), gelişigüzel organik (bölge ve doğal özelliklerin oluşturduğu), düğümsel (noktasal) konsantrik (doğrusal ve biçimlerin etrafını saran aktivite merkezleri) bunlardan üçüdür. Birçok kent bu modellerin permütasyonu ve kombinasyonu ile inşa edilmiştir (Roma, Manhattan) (Trancik, 1986).

Norberg-Schulz (1988), geçmişteki kentsel dokuların, üç temel yapısal niteliğe sahip olduklarını, tüm bu oluşumların, bizim bugünde olduğumuzu hissetmemizi sağladığını, kentin bu özellikleri yok olduğunda, kentin kendisinin de yok olacağını ifade etmektedir.

Biçimsel kalite: Kentsel dokular kendilerini çevreleyen doğa ile uyumlu bir ilişki içindeydiler.

Tanımlı mekânlar: Meydan, sokak/cadde gibi tanımlanmış kentsel mekânlara sahiptiler.

Bölgesel karakter: Kendilerine özgü bölgesel karakterleriyle ayırt edilebilirlerdi. Yapı biçimini bölgesel karakteristikleri belirlerken genellikle bölgesel motiflerin kullanılmasına özen gösterilirdi.(Fransız penceresinde olduğu gibi)

J.Gehl ise, etkinlik bağlamında kentlerde iki farklı bakış açısından söz edilebileceğinden bahsetmektedir. Birincisi, yeraltı otoparkları, çok katlı konutları, geniş otomobil yolları, bina yerleşimleri arasındaki geniş mesafelerin bulunduğu kent tipidir. Bu tip kentlerde kamusal alanların azlığından dolayı binalar ve araçlar görülebilmekte fakat insanlar az ya da hiç görülmemektedir. Diğer bir kent tipi ise, birbirine yakın binaların, yaya yollarının bulunduğu, uzun caddeleri, bölge sakinlerinin doğrudan ilişkide bulunabildikleri kamu binalarının ve iş yerlerinin bulunduğu kentlerdir. Bu tip kentlerde yaşam alanları birbirlerine çok yakın olduğundan, insanlar kolayca dolaşabilmekte ve açık alanlar, dış mekânlar insanları daha fazla davet etmektedir (Gehl,1987).

3.1.2 Kent Bölgeleri

Uzun'a (1990) göre kentin fiziksel yapısı bir sistemdir, bu sistem içinde toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve sağlık yönünden gereksinimlerini karşılayacak farklı kullanım bölgeleri ve rezervleri bulunmaktadır. Kent bölümleri için yapılan sıralama aşağıdaki gibi verilebilir:

- **Kent merkezi:** Kentin çekirdek kısmıdır. Bu bölümde kent yönetimi, sosyal aktivite ve alışveriş bölgesi ağırlıktadır. Merkezlerde aktivite fazla, insan yoğunluğu özellikle çalışma saatlerinde yüksektir. Genellikle işyeri ya da eğlence merkezi amaçlı olarak sık ve yüksek yapıların dikine gelişim gösterdiği kent bölümüdür.
- **Konut bölgeleri:** Kent halkının barındığı, sosyal yaşamını sürdürdüğü yapıların bulunduğu yerleşim gruplarıdır. Kent içinde değişik yoğunlukta ve birden fazla olarak bulunabilmektedir. Konut bölgesi yapılarının büyük çoğunluğunu ev ve sosyal içerikli yapılar oluşturmaktadır.
- **Endüstri bölgeleri:** Kentteki üretimin gerçekleştiği fabrika, atölye, işyerlerinin ve büyük eşya depolama ünitelerinin birlikte meydana getirdiği bir kent bölümüdür. Endüstri bölgeleri genelde yatay gelişme gösterir. Bir kent içinde birden çok bulunabilmektedir.
- **Ticaret bölgeleri:** Alışveriş, yönetim ve sosyal aktivitelerin en fazla yer aldığı, kentin en aktif bölümüdür. Bir kentte, kent merkezi ve kent merkezi dışında da ticaret

bölgeleri bulunabilmektedir. Yatay ve düşey yönde, yüksek yapı yoğunluğu göstermekle birlikte, iş merkezleriyle ve konut dokularıyla iç içe bulunabilmektedir.

- **Yeşil alanlar:** Kentte doğal karakterli ya da yapay olarak planlanması gereken bölgelerden biridir Sosyal amaçlı bir kullanımı olması nedeniyle kentin alan yönünden önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. (Uzun, 1990).

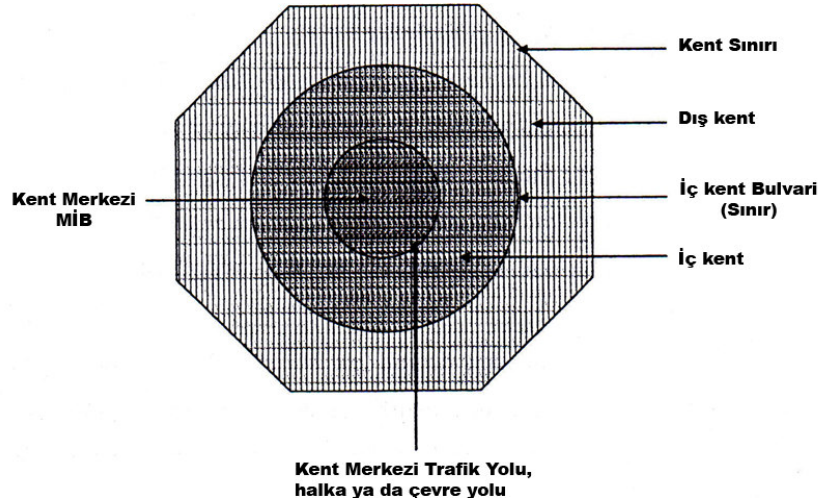
Keeble'e göre; halkın ekonomik, sosyal, kültürel ve hijyenik yönden gereksinimlere cevap verebilmek için, kentler ve çevreleri kullanım yönünden farklı bölgelere ayrılmaktadır. Bu farklı bölgeler için alan ve yer seçimi, kentlerde fiziksel yapıyı oluşturmaktadır. Keeble kentleri beş bölgeye ayırmanın mümkün olduğu belirtilmiştir, bu ayırım kentlerin planlı ya da plansız olmasına göre değişmemektedir. Bunlar;

- Kent Merkezi: Ticari, idari ve sosyal halkın yerleştiği bölgelerdir.
- Yerleşim Bölgesi: Halkın barındığı ve yaşantısını sürdürdüğü konutlar bölgesidir.
- Endüstri Bölgesi: Büyük ve küçük imalathanelerin, fabrikaların ve büyük depoların yer aldığı bölgedir.
- Periferial Kuşak: Kenti kuşatan tarım, orman ve açık alanlar bölgesidir.
- Açık ve Yeşil Alanlar: Genel olarak doğal yapısı ve doğal formu ile korunan, fazla yerleşmeye gereksinimi olmayan bölgelerdir (Kaymaklı, 1990).

Simonds, (1994)'e ise kenti üç bölüme ayırmaktadır (Şekil 3.4):

- **MİB (merkezi iş bölgesi):**Bu bölgede büyüme dışa değil, yukarı doğru görülmektedir. Kentin sosyal ticari ve yönetim merkezidir. MİB'nin yüksek apartmanları, yüksek gelirliler için tasarlanırken, halkanın dışında her türlü gelir seviyesi için mahalleler bulunmaktadır.
- **Kent merkezine ya da MİB'ne bitişik olan iç kent:** MİB'nin çeperinde bulunmaktadır. MİB'den ve dış kentten trafik yolu veya bulvar ile ayrılmaktadır. Genellikle mevcutta kullanılmayan, ama eskiden canlı olan mahallelerin kullanım artıkları görülmektedir. Burada aynı zamanda evlerin içinde olan iş yerleri bulunmaktadır. Yeniden planlanan daha etkili kent diyagramlarında canlı iç kentin sınırlarına fonksiyon değişikliği ile katılabilmektedir.

- **Sınırlayan iç kent bulvarının dışında kalan dış kent:** Kent sınırlarına kadar uzanmaktadır. Dışa doğru büyüyen genişleme halkaları bulunurken birçok eski mahalle hala mevcut durumdadır. Yeni uydu merkezleri (sağlık, eğitim, iş ofisler, tekstil ve rekreasyon) dış kentlerde yer alır. Bu gibi iç içe bağlı uydular, birlikteliği arayan yatırımcıları çekerek, daha etkili aktivite merkezleri ve konut yakınlığı avantajı ile optimum bölgesel geçiş elde ederler. Bununla birlikte arazi yönetmeliklerinin eksikliğinden çoğu dış yerleşim alanları, kullanılmış araç otoparkları ve kamyon durakları gibi uygunsuz kullanımlar ile dolmaktadır. Bu kullanımlar, bir araya toplanarak, mahalle ve peyzajı rahatsız etmeyecek çalışacak şekilde ayrılmalıdır.

Şekil 3.4 Kent bölümleri (Simonds, 1994)

Kent Merkezi kavramı ile ilgili farklı yaklaşım ve tanımlamalar yapılmaktadır. Lynch'e (1960) göre kent merkezi, kentli davranış örneklerine seçenek olanaklarının yaratıldığı, tüketim toplumunda yalnızlaşan insana sosyal ilişki olanaklarının hazırlanabileceği ve o kentin karakteristik özelliklerinin yansıtıldığı, ait olduğu kenti simgeleyen alanlardır.

Simonds (1961) merkez kenti sadece metropolün merkezi değil, aynı zamanda onu çevreleyen bölgelerin dinamik olan çekim noktası olarak tanımlamaktadır. Kentli bu merkezlerde kamu, ticaret ve finansal kuruluşlarını, endüstri müdürlüklerini, tekstil ve iletişim merkezlerini bulmayı bekler. Aynı zamanda kültürel niteliği olan ibadet yerleri, uygulamalı sanatlar merkezi, kütüphane, müze ve galeriler ve tiyatro, stadyum ve spor salonları gibi oluşumlar da kent merkezlerinde bulunabilmektedir.

3.1.3 Kentsel Mekân Kavramı ve Sınıflandırılması

Geçmişten günümüze mekân; içinde insanın yaşadığı, kentin yapılarla tanımlanan fakat yapıların dışında kalan alanların, sınırların kapsadığı örgütlenmenin yapı ve karakterine göre belirlenen, insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıların içinde yer aldığı ve algılanan bir ortam olarak nitelenmektedir. Ayrıca kentsel mekân; belirli bir yerin fiziksel bir takım öğeler ile etrafının tanımlanacak şekilde ve üçüncü boyutuyla ölçülebilir, açıklık ve kapalılık hissi veren öznel mekânlar olarak değerlendirilebilir (Özer, 1998).

Krier (1979), estetik kriterler söz konusu olmadığında, kentlerde ve diğer yerleşim birimlerinde, binalar arasında kalan tüm mekân tiplerinin “kentsel mekân” olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir. Krier’e göre; dış mekânların, kentsel mekân olarak algılanmasını sağlayan, mekânın estetik, nitelik ve geometrik özellikleridir.

Öksüz’ e (2004) göre açık alanların özellikli bir tanımı olan kentsel mekân, temelde varoluşsal mekânın somutlaşmış şekli olan mimari mekânla doğrudan ilişkilidir. Geçmişte kentsel mekân ve mimari mekân, aralarındaki süreklilik nedeniyle, aynı anlamda mekânlar olmalarına karşın, modernizm ile birlikte mimari mekân yapısal ve algısal olarak yalıtıma uğramış ve birbirlerinden bağımsız binaların mekânı karakterine bürünmüştür. Bağımsız binalara gösterilen ilgiye karşın binalar arasında kalan mekânların nitelik ve organizasyonu büyük ölçüde şansa bırakılmıştır. Sonuçta kent mekânları, planlamadan arda kalan mekânlar karakterine bürünmüştür.

Krier, kentsel mekânı oluşturan iki temel elemanı “sokak/cadde” ve “meydan” olarak sınıflandırırken, iç mekândaki “koridor” ve “oda” ile aynı geometrik özellikleri gösterdiklerini belirtmektedir. Her ikisini de karakterize eden işlev ve sirkülasyon paternleri ve onları çevreleyen duvar boyutları ile birbirlerinden farklılaştıklarını ifade etmektedir(Önal, 1996).

Öksüz (2004) kentsel mekânların özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- Kentsel dış mekânın eni, boyu, yüksekliği vardır. Yani üç boyutludur.
- Üzerinde kentsel olaylar, aktiviteler geçer.
- Kentliler mekânı kullanır, ondan yararlanır.
- Kentsel mekân duyular ve duygular yoluyla algılanır ve kavranır.

- Kentsel mekân kişiye has ve sübjektif yorumlanır, değerlendirilir. Böylece kentsel mekân ile kişi arasında duygusal bir bütünleşme kurulur. Bu özellik kentsel mekân kavramını kentsel alan kavramından ayırır; kentteki boşluklar kentsel alan olarak değerlendirilir, oysa bir kent meydanı ancak kentsel mekân olarak değerlendirilir.
- Kentsel alan kavramı üç boyutludur, kentsel mekân kavramı ise içerisindeki, ekonomik, sosyal, kültürel, politik, dinsel, eğitim, spor gibi etkinlikler nedeniyle çok boyutludur.

Trancik (1986) ise kentsel mekânların özelliklerini üç ana grupta toplamıştır:

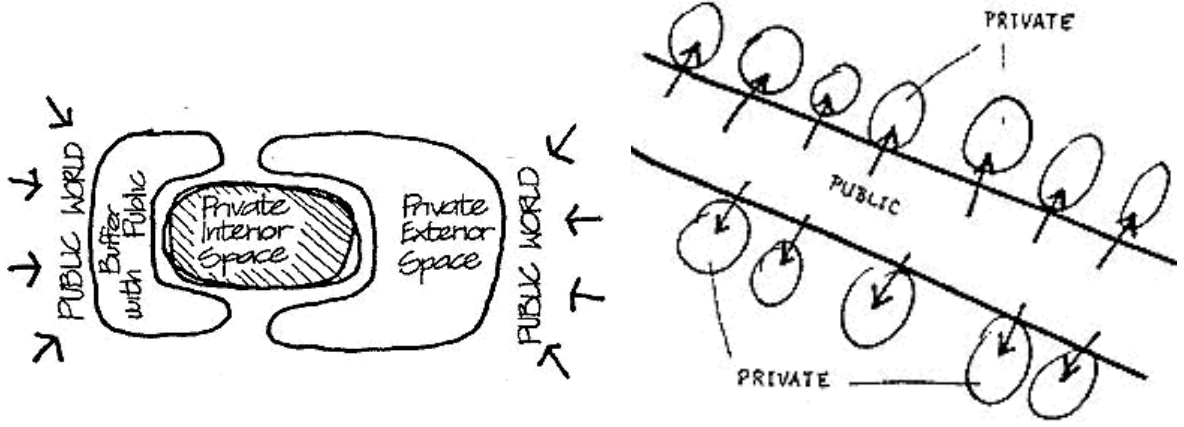
- **Üç boyutlu iskelet:** Kentsel mekânın sınırlarını kapalılık derecesini ve mekânsal duvarın karakterini belirler. Geçirgenlik, açıklıklar veya yüzeyel süsler tıpkı düşey kütlenin, yatay mekânla ilişkisi gibi kentsel mekânın karakterinin belirlenmesinde etkili olur.
- **İki boyutlu doku:** Yer düzleminin kompozisyonu, malzeme ve dokusu, kentsel mekâna çok değişik etkiler vermede yardımcı olur.
- **Mekan içindeki objeler:** Heykel, su, ağaç gibi objeler mekânda daha akılda kalıcı, mekânı organize edici rol oynarlar.

Tarih boyunca başarılı sayılan tüm kentsel mekânlar bu üç organizasyonel kavramın zengin kombinasyonlarından meydana gelmiştir. Ancak tüm bunların yanında, kentsel mekâna karakterini veren, insan faktörü olmuştur (Trancik,1986).

Norberg-Schulz, kentsel mekânı oluşturan elamanları “merkez” ve “yol” olarak iki temel gruba ayırarak, meydanların, merkez; sokakların ise yol fonksiyonunu üstlendiğini ve her ikisinin de mekânsal kimliğinin, yanlarında devam eden sınırlara bağlı olduğunu, diğer bir terimle “kapalı” olduklarını ifade etmektedir (Önal,1996).

Oscar Newman kentsel mekânda;

- Kamusal mekân
- Yarı kamusal mekân
- Yarı özel mekân
- Özel mekân sınıflandırması yaparak kamusalda özele uzanan bir mekânlar hiyerarşisi oluşturmuştur (Newman, 1996) (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 Kentsel yapıda kamusal ve özel mekânlar arası ilişkiler (Trancik, 1986)

Özel ve kamusal alanlar kentte birbirinden sert ve kesin çizgilerle ayrılmazlar. Bunları tamamlayan geçiş mekânları vardır. Bunlar da yine kentsel dış mekânlara ait olan yarı-özel ve yarı-kamusal mekânlardır (Bakan ve Konuk, 1987).

Kamusal mekânlar her kentlinin tartışmasız girebildiği, serbestçe hareket edebildiği, kamuya ait mekânlardır. Kamusal mekânlar yapılanmış veya yapılanmamış olabilir. Yapılanmış kamusal mekânlara örnek olarak, kent yapılarını oluşturan hizmet, yönetim, sanayi, dinlenme, eğlence vb. yapıları verilebilir. Yapılanmamış kamusal mekânlara örnek olarak ise, meydanlar, sokaklar, parklar, caddeler vb. örnek olabilir (Öksüz, 2004) (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 Kamusal alan örneği Çanakkale kordon [1]

Yarı kamusal mekânların mülkiyeti bazen bir grup kentliye, bazen de kamusal yönetimlere aittir. Avlu, ortak bahçe, otopark, merdiven boşluğu vb. bu tür mekânlardır. Bu mekânlar, kullanıcılarına farklı bir statü yaratmaktadır. Ayrıca özelliği nedeniyle mekânda bir oto kontrol yaratılarak, yabancıların bu mekânı kullanmasını denetlenmektedir (Öksüz, 2004) (Şekil 3.6).

Şekil 3.7 Yarı kamusal alan örneği Çimenlik Kalesi [1]

Herhangi bir yapıya ait olan, dışarıdan görülebilen, kişi mülkiyetinde (özel mülkiyette) olan, başkalarının görsel olarak yararlandığı alanlara yarı özel mekanlar denilmektedir. Örnek olarak; bahçeli konutlarda ön ve yan bahçeler, apartman düzeninde balkonlar vb. verilebilir. Bu mekânlar kişinin özel mülkiyetinde olmasına rağmen toplumsal bir denetim söz konusudur. Örnek olarak apartman girişi, kapı önü eşiği verilebilir (Öksüz, 2004).

Özel mekânlar belli bir kişinin ya da grubun kişisel kullanımına ait mekânlardır. Yapılanmış veya yapılanmamış özel mekânlar olabilir. Örnek: Yapılanmış özel mekânlar; konutlar, işyerleri, özel mülkiyetteki tarım, sanayi, hizmet vb. yapılar, yapılanmamış özel mekânlar; içinde yapı bulunmayan arsa, arazi, bahçe vb. gibi mekânlardır (Öksüz, 2004).

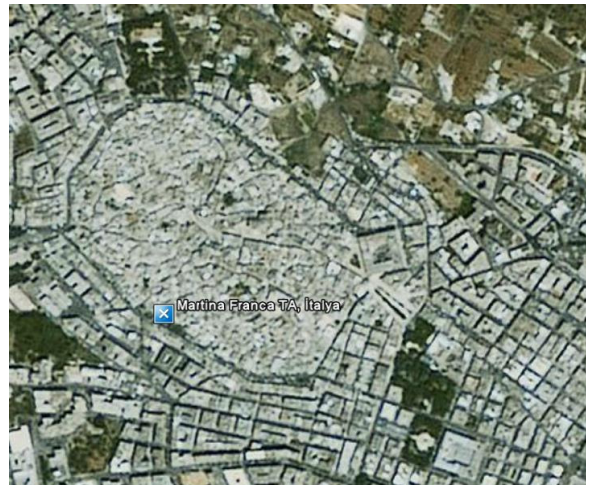
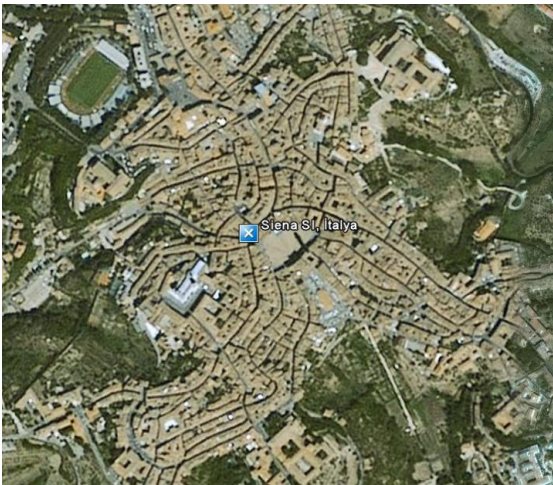
3.2 Kentlerin Gelişim Süreçleri

Avrupa’da kent planlamanın gelişimi 18. yüzyıl sanayi devriminden sonra hız kazanmıştır. Klasik çağdan günümüze belli başlı planlama akımları zamana göre aşağıdaki biçimde sıralanmaktadır.

3.2.1 Klasik Çağ ve Orta Çağ

Bu dönemde kentlerde düşmandan korunma önemli bir amaç olduğundan, kentsel yerleşmeler, surlar ve hendeklerle çevrilidir. Sınıflı toplum yapısı ve despotik-teokratik politik yapıları gereği, klasik dönemde, Ortadoğu kentlerinde, merkezde tapınak, saray ve tahıl ambarı bulunmaktaydı (Bumin, 1990). Çoğu Avrupa kentlerinde bunlara ilave olarak agora da merkezde yer almaktaydı. Orta çağda kent düzenlemelerinde aşırı çeşitlilik ve özgünlük görülürse de (Benevolo, 1995), özellikle ikinci yarıda, yönetim ve lonca yapıları da merkezde yer almaya başlamıştır (Gallion ve Eisner, 1986). Bu dönemde konut ve işyeri ayırımı yoktur, ticaret ve zanaat çeşitlenerek, iş türüne göre kent içinde belirli yörelerde toplanmışlardı (Pirenne, 1991).

Ortaçağ kentleri; planlama temelinde değil tersine yüzyıllar süren bir gelişme süreci yaşamış, kentin fonksiyonları, fiziksel çevrenin yavaş ve sürekli devam eden düzenlemesine göre adapte edilmişti. Kentin kendisi amaç değildi ve kent kullanıcılar tarafından zamanla biçimlendi. Edinilen tecrübelerle bağlı bu sürecin sonunda, binalar arasında ki yaşam açısından, bugün bile son derece iyi şartlar sunan kent alanları oluştu. Hemen hemen tüm ortaçağ kentleri bu özellikleri göstermektedir (Gehl,1987) (Şekil 3.8) (Şekil 3.9).

Şekil 3.8 Şehir merkezi planı Siena, İtalya [2] Şekil 3.9 Güney İtalya, Martina Franca [2]

Bu dönemde kent merkezini kale kapılarına bağlayan ana yollar atlı ulaşım ve geçiş töreni yapmaya uygun genişlikteydi. Ara yollarda ya birbirini dik kesen Hippodamos plan şeması ya da organik biçimde gelişen, bir insanın ancak eşiği ile yan yana yürüyebileceği genişlikte yaya yolları kente hakimdi. Genelde, kentlerin varlıklı yörelerinde yerleşme az yoğun, yollar kaplı, su ve kanalizasyon şebekesi döşenmişti. Düzensizlik ve karmaşa genelde geç ortaçağ kentlerinin ortak özelliği idi. (Mumford, 1966; Bumin,1990).

3.2.2 Neo-Klasik Dönem

Neo-Klasik dönem, bir geçiş dönemi olarak nitelenen Rönesans ile Barok dönemlere ayrılabilir.

15. ve 16. yüzyıllarda kentler yeni ile eskinin bir arada yaşandığı zıtlıkları taşıyordu. Yöneticiler hem dar ve eğri bükü caddelerin kendileri için yarattığı tehlikeleri ortadan kaldırmak, hem de kentlerini iyileştirip güzelleştirerek güç ve zenginliklerini göstermek için ortaçağ kent dokusunu yenileme girişiminde bulunuyordu. Dolayısıyla planlama, kentte yer yer başvurulan, ortaçağ kent strüktürünü zarif bir biçimde ve alçakgönüllülikle yenileme eylemiydi (Mumford,1966).

Bugün kullanılmakta olan planlama ve model üzerindeki tasarım çalışmalarının tarihsel kökeni Rönesans'a kadar uzanmaktadır. Bazı erken dönemlerde planlayıcı ve planlama olduğunun kanıtı Yunan ve Roma kentlerinde görülmektedir (Gehl, 1987).

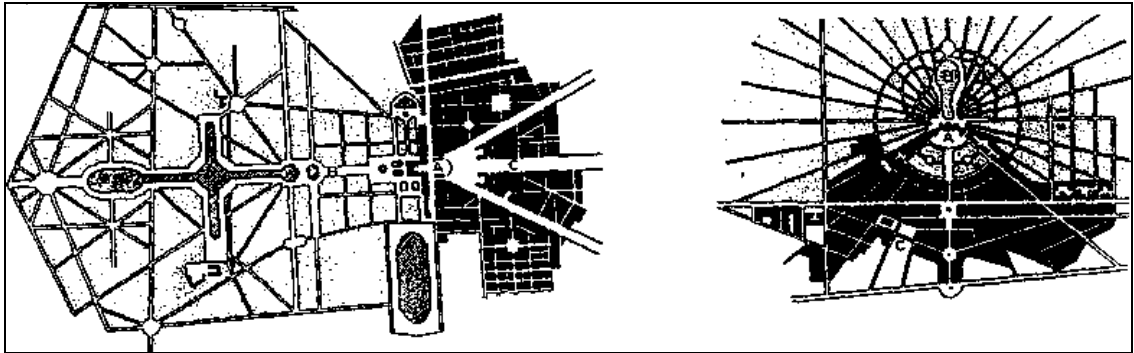
Kent planlamasında ki radikal değişiklikler ortaçağın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Birinci radikal değişim Rönesans'ta gerçekleşmiş ve kent planlamasında doğrudan bir değişim yaşanmıştır. Bir grup özel mimar binalar üzerinde çalışarak, iyi bir kent oluşturabilmek için fikirler geliştirdiler. Bu dönemde, her şeyden önce, kentin ve binaların görünümü mimarlık ve kent planlamanın değişen ve gelişen kriteri olarak kabul ediliyordu.

En önemli gelişmeler esas olarak planlarda olmuş, Buna bağlı olarak anlamsız ve kullanışsız kentler ve binalar yaratılmıştır. 1593'te İtalya'da Palmanova'da (Şekil 3.10) bütün caddeleri aynı genişlikte (14 metre esasına uygun olarak) yıldız şeklinde Rönesans kentleri planlanmıştır. Uygulanması pek mümkün olmayan, daha çok grafiksel anlamda ilginçlik gösteren planlamalardı. (Gehl,1987)

Şekil 3.10 Palmanova, İtalya [2]

Barok dönem olan 17. yüzyılda mutlakiyetçi rejimler daha da güçlenmiş ve bu siyasi yapı kent planlamasına da yansımıştır. Sarayı merkez alan "büyük plan", simetrik ve geometrik olarak biçimlenmiş ye düzenlenmiş büyük bahçeler, dış mekân tasarımında perspektif kurallarına başvurulması (Benevolo, 1995) bu devrin simgesi olmuştur (Şekil 3.11). Yapılarda, yollarda, yeşil alanlarda algılanamayacak boyutlar öne çıkmıştır. Ayrıca, 18. yüzyıl sonlarına doğru yapı tasarımı ile kent plancılığı birbirinden ayrılmış ve bunun sonucu farklı ölçeklerdeki mimari tercihler sürekliliğini yitirerek bütüncül çevre yaratma çabaları ortadan kalkmıştır (Benevolo, 1995, Aydemir, 2004b).

Şekil 3.11 Barok dönem kent planlaması sol Le Nörte' un Versailles planı (1682) sağ Karlsruhe (Aydemir, 2004b)

Teknoloji ve sanayideki gelişmeler pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Özellikle 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başında yapılan yasal düzenlemelerle kentsel arazi üstündeki mülkiyet hakkının güçlenmesi ve taşınmaz konusundaki girişimciliğin, ekonominin diğer alanlarındaki gibi piyasa yasalarına bağlı hale gelmesi ve kamu müdahalesinin gevşetilmesi bu dönemdeki, kentlerin kaotik gelişmesinde önemli katkısı olmuştur (Benevolo, 1995).

Vebe, tifo gibi salgın hastalıklar ortaçağ ve neoklasik dönem kentlerinin önemli sorunu olarak kentlerin sağlıksız büyümesi ile daha da artmıştır. Bu durum yalnız yoksul emekçi kesimi değil, işgünü ve işgücü kayıpları nedeniyle burjuva sınıfına da zarar verir duruma gelmiştir. O zamana kadar bir sanat dalı olarak görülen planlama hukuksal ve bilimsel boyut kazanmaya başlamıştır (Aydemir, 2004b).

3.2.3 19. ve 20. Yüzyılın Başlıca Planlama Akımları

19.yy sanayi devriminden sonra, kent planlamanın gelişmesinde düşünsel ve pratik anlamda katkısı olan akımlar hız kazanmıştır (Aydemir, 2004b). Bu dönemde ortaya çıkan akımlar arasında planlamaya “kentsel tasarım” boyutu kazandırmak anlamında en önemlileri, Militarist akıma tepki olarak Avrupa ve Amerika’da ortaya çıkan akımlardır. Camillo Sitte, Güzel Kent, Bahçe Kent, Peyzaj Mimarlığı ve Berlag’ın Amsterdam planlamasına temel olan görüşleridir (Çizelge 3.1). Camillo Sitte kent planlamasında teknoloji kadar sanatın ve insan ölçeğinin önemli olduğunu vurgulamış ve organik kent yapısına ve gelişme biçimine öncelik vermiştir. Güzel Kentte kamu prestiji ve bunun planlama ve tasarıma yansımaları önemlidir. Çevre düzenlemelerinde düzenlilik, simetri, anıtların ön plana çıkarılması, su ögesinin kullanımı, insan ölçeğini aşmış kent mekânlarına romantik görünüm kazandırmak için bulvar, meydan ve parkların anıtsal yapılar, havuzlar gibi elemanlarla süslenmesi gibi görüşleri planlamanın kentsel tasarım boyutu açısından önemlidir (Aydemir, 2004b).

1930’lu yıllarda ortaya çıkan fonksiyonalizm için esas, 1800’lü ve 1900’lü yılların başlarında sağlık bilgisinin gelişmesi olmuştur. Konut ve ikamet alanlarının, açık mekânlarda olduğu gibi, ışık, güneş ve havalandırma gereksinimleri önemsenererek, Önceki planlama anlayışında caddeye doğru yönlendirilen konutlar bu kez güneşe doğru yönlendirilmiş, Çalışma alanları ve ikamet alanları birbirinden ayrılmıştır.(Şekil 3.12) (Şekil 3.13)

Çizelge 3.1 Batı’da kent planlamasının evrimi ve ölçütleri. (Türk, 2006)

19.yy. sonu ve 1900’ler1940	1940–1970	1970 ve sonrası
<ul style="list-style-type: none"> • Militarist Planlama (1853–1869): — Büyük ölçekli imar hareketleri, geniş bulvarlar, meydanlar, yeşil alanlar (Hausmann planı, Paris; Hobrect planı Berlin, Ring Projesi Viyana, Arnodin planı İstanbul) • Camillo Citte (1889): — Kent planlamasında sanatın önemi — Kentte insan ölçeği — Organik kent yapısına dönüş (spontane gelişme) • Peyzaj Mimarlığı: — Kapsamlı park-bahçe bulvar sistemi — Açık alan planlaması (yeşil sistem planlaması) • Bahçe Kent (1898): — Kenti saran yeşil kuşak sistemi, bahçeli az yoğun yapılaşma • Sanayi Kenti(1901): — Zonlama kavramı ve zonların yeşil alanlarla ayırımı • Güzel Kent(1902): — Planlamada kamu prestijinin planlama ve tasarıma yansımaları — Çevre düzenlemesinde simetri, düzenlilik — Meydan ve park düzenlemesinde anıtsal öğelerin kullanımı — Kent mekânlarına romantik görünüm kazandırmak 	<ul style="list-style-type: none"> • CIAM ve Modern Planlama Fonksiyonelist Yaklaşım (1930–1945): — İşlevler birbirinden ayrılır. — Planlamada iki boyutlu çizimler kullanılır. — Zonlama (bölgeleme) kavramı — Yaşam kalitesini artırıcı standartlar(yoğunluk, uzaklık, büyüklük vb.) — CIAM’ın işlevsel bölgeciliği ve kent biyolojisinin temel öğelerinden kabul edilen çelik ve beton sonucu oluşan yoğun yüksek yapılar, monoton, kimliksiz kent oluşumları • CIAM’a Eleştirel Yaklaşımlar, Postmodern Oluşumlar (1960’lar ve sonrası): — Sınıfsal toplum yapısının yerine cemaatsel toplum yapısı, — Toplumsal örgütlenme, — Katılımcı demokrasi, — Çevrecilik vb. 	<ul style="list-style-type: none"> • Postmodern Planlama ve Kentsel Tasarım(1970’ler ve sonrası): — Çeşitlilik — Spontane gelişme — Kentsel işlevlerde esneklik ve karışım — Kent görünümü(townscape) — İmar kuralları ve standartlarında esneklik — Katılım • Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (1972, Paris): — Kültürel ve doğal mirasın (anıtlar, yapı toplulukları, sitler vb.) korunması — Kültürel ve doğal mirasın korunmasını kapsamlı planlama programlarına dahil etmek için genel bir politika benimsemek • Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS (1982): — Anıt ve sitlerin bakım, onarımı, korunması ve değerlendirilmesi — Uygulamada kullanılan kuram, yöntem ve bilimsel tekniklerin geliştirilmesi. • Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi (1985): — Korunacak mimari mirasın tespiti, — Yasal koruma önlemleri — Koruma politikaları ve uygulaması vb. • Birleşmiş Milletlerce Kabul Edilmiş Ortak Geleceğimiz Raporu (Brutland) (1987): — Sürdürülebilir kalkınma dünya ülkelerinin planlamasına girmesi

19.yy. sonu ve 1900'ler1940	1940–1970	1970 ve sonrası
<ul style="list-style-type: none"> • Berlag (1902–1915): <ul style="list-style-type: none"> — Komşuluk birimi ve mekânın okunabilirliği — İnsan ölçeği • Yeni Ütopyaçılar (1920–1930) <ul style="list-style-type: none"> —Ulaşım sorununa çözüm arama, çabasıyla gündeme gelmiştir; —Yaygın kent: Kentte düşük yoğunluk ve güçlü konut toprak ilişkisi — Kentteki hizmet ve diğer kullanımların ulaşım akslarına yakın olarak kente yayılması —Yarının kenti: Ulaşım sisteminin zeminden yükseltilerek zeminin yayalara ayrılması(yaya öncelikli planlama) —Yaya-taşıt ayırımı: “komşuluk ünitesi” kavramı —Yaya konforu ve güvenliği 		<ul style="list-style-type: none"> • Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı (1992): <ul style="list-style-type: none"> — 21.yy’ın sürdürülebilir dünyasında katılım, Yerel Gündem 21 — Sürdürülebilirliğin ekolojik boyutuna manevi boyutun katılması • Avrupa Kentsel Şartı (1992): <ul style="list-style-type: none"> —Kent gelişiminin kalitesi, yaşanabilir kentler — Fiziksel kent ortamının iyileştirilmesi — Ulaşımında yaya ve bisiklet önceliği gibi ulaşım alternatifleri — Sokağın sosyal bir arena olarak algılanması — Mimari yaratıcılık ve imarın kent görünümündeki rolü — Kent planlaması ve yönetiminde kent kimliğinin önemi — Kentsel korumada yasal çerçevenin hassaslığı — Tarihi kentsel dokunun çağdaş kentle bütünleşmesi — Doğa ve yeşil alan korunmasında yerel yönetimlerin rolü — Kent güvenliği — Kent tasarımlarında engellileri düşünmek ve erişebilirlik — Kent merkezlerinin korunması — Kentlerde açık alan ve peyzaj düzenlemeleri • Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2000): <ul style="list-style-type: none"> — Peyzaj koruması, yönetimi ve planlama araçları — Bilinç düzeyi artırma — Peyzaj politikaları vb.

Bu bağlamda Gehl (1987) “eğer biz, eşit olarak bütün konutlarda doğrudan güneş ışığını kullanma ihtiyacı ve yüksek hijyen standardı istersek yeni konut alanları tümüyle yeni bir karakter alacaktır. Bu nedenle açık yapı prensibi gereği paralel binalar güneşe doğru doğu-batı ya da kuzey-güney doğrultusunda pozisyon alacak, havalandırma ve doğru güneş yönü kullanımı açısından bu bir avantaj sağlayacaktır.” demektedir.

Şekil 3.12 Condominiums in Toronto, Canada (Gehl, 1987)

Şekil 3.13 Public housing in Berlin (Gehl, 1987)

1930'lu yıllarda fonksiyonel sağlıklı bina düşünceleri hayata geçtiğinde; mevcut kullarımdaki karanlık, aşırı nüfuslu ve sağlıklısız işçi lojmanlarına alternatif olmuştur. Yeni, aydınlatılmış bloklar pek çok belirgin avantaj sunmuştur. Binalar arasındaki oldukça geniş yeşillik alanların pek çok yaratıcı aktivite ve zengin sosyal yaşam için en belirgin yerleşim olacağı düşünülmüştür. Binaların planlanma sürecinde, iletişim yöntemleri ve sosyal birlikteliğin dikkate alınmaması sosyal aktiviteleri etkilemiştir. Fonksiyonalizmin diğer etkilerinden birisi de, yeni proje ve yerleşimlerin cadde ve meydanların kaybolmasına neden olmasındır. Tarih boyunca, cadde ve meydanlar ilgi merkezi ve toplanma yerleri olarak yerleşimleri biçimlendirmişlerdir ama fonksiyonalizmin gelişile birlikte bu alanlar istenmeyen yerler olmuşlardır. Patika yolların, otlakların çimenliklerin yerine geniş yollar konulmuştur. (Gehl, 1987)

1945'teki Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi (CIAM) planlamaya getirdiği yeni boyutlar bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu kongrede kent biyolojisinin

dört temel ögesi olarak güneş, bitki, mekân ve çelik-beton tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra, kent işlev bölgelerine ayrılmış ve her işleve bir bölge ayrılması öngörülerek zonlama (bölgeleme) kavramı getirilmiştir. Bölgelerin birbirlerine göre konumlanması ve bölge içi arazi kullanımı için uzaklık, büyüklük, yoğunluğa (yapı boyut, hacim ve düzeni) ilişkin yaşam kalitesini artırıcı standartlar getirilmiştir (Aydemir, 2004b).

CIAM'da yaşam kalitesini artırıcı normların ve yapılaşma yoğunluğuna ve düzenine getirilen kısıtların amacı estetik/tasarımsal değildir. Kenti zonlara bölerek standardizasyon, zonlama gibi ilkeler getirerek kente farklı bakış açıları getiren Modern Mimarlık (CIAM) hareketleri sonucunda (Bumin, 1990) kullanıcıdan uzak, onun psikolojik, kültürel ve görsel gereksinimini göz ardı eden, teknik ve pazar gücü ile yönlendirilen yapılar ve kentsel çevreler ortaya çıkmıştır (Aydemir,2004b).

1950'li ve 1960'lı yıllarda, büyük fonksiyonel yerleşim kentleri inşa edildiğinde tek taraflı fiziksel olarak fonksiyonel planlama temellerinin sonuçlarının değerlendirilmesi de mümkün olmuştur. Az sayıda fonksiyonel bina projelerinin ortak planlama prensiplerinde yapılan inceleme göstermektedir ki bu türde bir planlamanın etkileri binaların arasındaki yaşam ile ilgilidir. Yerleşim alanlarındaki dağılım ve seyreklik ışık ve hava akışını sağlarken, aynı zamanda insanların ve olayların da aşırı derecede seyrelmesine sebep olmuştur. İnsanlar, olaylar ve fonksiyonlar arasındaki uzaklıklar yeni kent alanlarını karakterize etmiş, ulaşım sistemleri ve otomobil kullanımı, açık hava aktivitelerinin azalmasında oldukça etkili olmuştur. (Gehl, 1987).

Postmodern oluşumlarla ortaya çıkan ve 1970'li yıllardan başlayarak devam eden süreçte postmodern planlama ve kentsel tasarım yeniden canlanmıştır (Aydemir, 2004b; Türk, 2006). Postmodern planlama, modern planlamanın yarattığı tekdüze ve kimliksiz kentlere tepki olarak doğmuştur. Mekanın otonom ve bağımsız olduğu, estetik amaç ve ilkelerle biçimlendiği, bu biçimlenmenin toplumsal amaçlarla ilgili olmadığı varsayımına dayanır. Çeşitlilik, spontane kentsel gelişme, kamusal mekânlarda nitelik, kentsel işlevlerin yatayda ve düşeyde karışımı, kent görünümü (townscape), imar kuralları ve standartlarında esneklik ve kentsel kararlara katılım gibi ilkeleri olan postmodern planlama beraberinde kentsel tasarımı gündeme getirmiştir (Aydemir, 2004b).

Dünya’da özellikle Batı’da 1970’li yıllardan sonra değişen dünya ve ülke koşullarına bağımlı olarak küreselleşme olgusu, kenti ve özellikle kamu mekânlarını tek düzelikten arındırmak ve iyileştirmek arayışını gündeme getirmiş, sosyal yaşamın hareketliliği, sürdürülebilirlik, katılım gibi kavramlar önem kazanmıştır. Bir anlamda modern planlamaya tepki olarak planlama çalışmaları kentsel tasarıma yönlendirilmiştir. Özellikle 1980’li yıllardan bu yana bu konuda yapılan Bütün anlaşmalarda ortaya konan ilkelerle dünya ülkelerinde kent ve kent çevrelerinin kalitesini artırmaya ve iyileştirmeye yönelik kabul görebilecek, yasal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmakta olduğu söylenebilir. Ortaya konan ilkelerin çoğunun kentsel tasarımla ilişkilendirilebilecek içerikte olduğu görülmektedir. Bu anlaşmaların ilki 1982’de kabul edilen Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyidir (ICOMOS). Bu konseyde ve 1985’de Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesinde mimari miras olarak kabul edilecek, kentlere kimlik kazandıracak eserlerin, sitlerin korunması, bakımı, oluşturulacak politikalar vb. konulara ilişkin ilkeler kabul edilmiştir (Çizelge 3.1) (Aydemir, 2004b; Türk, 2006).

Bunu izleyen yıllarda Birleşmiş Milletlerce kabul edilmiş “Ortak Geleceğimiz” (Brutland) raporunda (1987) ortaya konulan sürdürülebilirliğe ilişkin ilkeler kentsel tasarım bağlamında değerlendirilebilir. Bu raporda ortaya konan sürdürülebilirlik yaklaşımının daha çok ekolojik sürdürülebilirlik olduğu görülmektedir. Sürdürülebilirliğin ekolojik yönünün yanı sıra sosyal sürdürülebilirlik kapsamında katılım ve örgütlenme Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda (1992) gündeme gelmiştir. Bunların yanı sıra Avrupa Kentsel Şartı (1992) daha kapsamlıdır ve yaşanabilir çevreler yaratma açısından önemli ilkeler ortaya koymaktadır (Çizelge 3.1) (Aydemir, 2004b; Türk, 2006).

3.3 Kentsel Doku ve Kentsel İmajla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

Rossi’ye (1982) göre, bir kentin tüm parçaları, o kentin kendi yaşam biçiminin, kendi öznel şeklinin ve geçmişinin somut bir göstergesidir ve bu alanların biri diğerinden, kendi özelliklerinin morfolojik ve yine muhtemelen tarihi ve dilbilimsel açıdan araştırılması amacıyla ayırt edilebilir. Bu çerçevede Kevin Lynch ve Roger Trancik’in kentsel doku ve kent imajıyla ilgili kuramları incelenecektir.

3.3.1 Kentsel İmaj Kuramı (Kevin Lynch)

İmaj dış fiziksel çevrenin genelleştirilmiş bir zihinsel resmi, kişinin şematik bir çevre haritası veya modeli olarak tanımlanabilir. Bu tanıma bağlı olarak bir yerin imajı bir ölçüye

kadar temsil ettiği çevreye benzemektedir. Bu imaj hem o anki duyguların hem de geçmişteki deneyimlerin bir bütünü olup, edinilen çevresel bilgileri yorumlama ve davranışları yönlendirmede etkindir (Lynch, 1960).

Bir kentteki hareketli elemanlar, özellikle de insanlar ve onların faaliyetleri, kentin sabit fiziksel bölümleri kadar önemlidir. İnsanlar bu gösteride izleyici olarak kalmaz, onun bir parçası olup diğer katılımcılarla beraber sahnede yer alırlar. Kenti algılamamız çoğu kez süreklilik göstermeyerek, dikkatimizi çeken başka şeylerle bölünür. Hemen hemen bütün duyularımız devrededir. Kentin imajı da bütün bunların bileşimi olmaktadır. Kent yalnızca birbiriyle büyük farklılıklar gösteren çeşitli sınıflardan gelen, çok farklı kişilikteki milyonlarca insanın algıladığı bir nesne değil, aynı zamanda kendilerine özgü nedenlerle kentin yapısını sürekli değiştiren inşaatçıların da bir ürünüdür.

Kentin genel hatları uzun bir süre için değişiklik göstermese bile ayrıntılar sürekli değişir. Kentin büyümesi ve biçimi üzerinde ancak kısmi bir denetim uygulanabilir. Kesin sonuç diye bir şey olmaz, ancak birbirini sürekli takip eden aşamalar vardır (Lynch, 1960).

Sağlıklı bir kent yerleşimini ve sonucunda ortaya çıkan kentin imajını oluşturan en önemli faktörlerden biri okunabilirliktir. Kentin görünümünün belirgin bir açıklıkta, ya da okunabilirlikte olması, kentin bölümlerinin kolaylıkla tanınması ve anlaşılır bir kalıba oturtulabilmesidir. Okunaklı kent, mahalleleri, simgeleri ya da yolları kolaylıkla tanınabilen, ayrıntılı bir kalıbın içinde kolayca kümelenendirilebilen bir mekân demektir. Açıklık ve okunaklılık, yaşanan çevreyi, kentin getirdiği boyut, zaman ve karmaşıklık ölçütünde ele alırken özel bir önem taşır. Bunu anlayabilmek için, kenti salt kendi başına bir oluşum olarak görmemeli, içinde yaşayanların onu nasıl algıladığına bakılmalıdır (Lynch, 1960).

Açık ve belirgin bir imajın kişinin kentte kolayca ve hızla dolaşmasına yardımcı olduğu bellidir. Örneğin bir arkadaşın evini bulurken ya da bir polis memurunu bulurken bu imajlardan yararlanır. Kusursuz bir imaj ortaya koyabilen canlı ve eksiksiz bir ortamın toplumsal rolü de vardır. Grup iletişiminin sembolleri ve toplu anıları için hammadde sağlar. Güçlü bir çevre imajı, zihninde o imajı taşıyan bireye duygusal açıdan güvenlikte olduğu hissini verir. Birey, kendisiyle dış dünya arasında uyumlu bir ilişki kurabilir (Lynch, 1960).

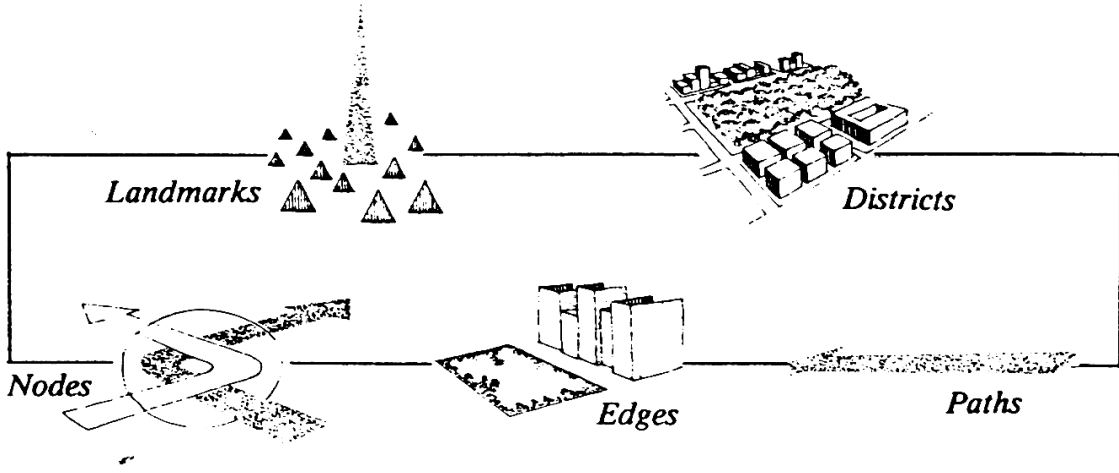
Çevresel imajlar gözlemciyle çevresi arasındaki iki yönlü bir etkileşimin sonucudur. Belli bir gerçeğin imajını farklı bireyler farklı biçimlerde algılayabilir. Bu yüzden imajların tutarlı olup olmadıkları irdelenmelidir. Bu tutarlılık çeşitli biçimlerde sağlanabilir. Gözlemcilerin yaşları, eğitimleri, meslekleri, doğaları ya da aileleri dikkate alınarak gittikçe daha homojen gruplara bölünmeleri sağlandıkça, güçlü ve tutarlı bir imaj yaratılma olasılığı da giderek artar. Her birey kendi imajını yaratır ve taşır ama genel olarak aynı kümeye dahil olan bireyler arasında temel bir uyuşma vardır. Çok sayıda kişi tarafından kullanılacak bir çevre biçimlendirmeyi arzulayan kent planlamacıları, grubun önemli üyeleri arasındaki uzlaşmayı ortaya koyan bu tür imajlarla ilgilenmektedirler (Lynch, 1960).

Bir kentin imajı üzerinde çalışırken ilk olarak yaşayanların imajları saptanmalıdır. Kastedilen, bir kentte oturan bireylerin çoğunluğunun zihninde taşıdığı ortak imajlardır. Bunlar ortak bir kültürün ve doğanın karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkması beklenen uyuşma alanlarıdır.

Kentsel imaj öğelerini incelemeye temel bir yaklaşım olan Kentsel İmaj Kuramı Kevin Lynch tarafından 1960 yılında 3 Amerikan Şehri'nde (Boston, Jersey City ve Los Angeles) yapılan kentsel imgelerin bulunması ve okunabilirlik düzeyinin araştırılmasını temel almaktadır. Mekan sosyal olgular ile yapısal- mekânsal oluşumların etkileşimi ve insanların öznel değerlendirmelerinin (deneme, öğrenme ve algılama) sentezinden ortaya çıkan bir anlam taşır. Kentsel imaj kuramı da bu senteze dayanmaktadır.

Lynch' e göre (1960) kent imajını oluşturan 5 ana öğe vardır (Şekil 3.14):

- Yollar (paths), insanları yönlendiren hareket kanallarıdır.
- Sınırlar(edges), fiziksel sınırlamalardır.
- Bölgeler (districts), çeşitli etkinliklerin süreklilik kazandığı mekânlardır.
- Düğüm noktaları (nodes), kesişim noktalarıdır.
- Referans noktaları (landmarks), çevreyi simgeleyen etkili yapılardır.

Şekil 3.14 Kent imajının oluşturan öğeler (Lynch, 1960).

Yollar: Yollar içinde hareket edilen kanallardır. Kenti tanımada ve algılamada en baskın öğelerdir. İnsanlar yollar boyunca, bu mekânları ve çevresinde onunla ilişkili öğeleri algılamaktadırlar. Yollar bilişsel imajlardaki (cognitive image) temel öğeler olup insanlar bunların içinden geçerek diğer imgesel öğelerle ilişkiler kurarlar.

Krier yolu kentsel mekânın en önemli iki öğesinden biri olarak belirtmiştir. Yolları binaların çevrelemesiyle oluşan, yerleşimin yayılmasının bir ürünü olarak tanımlamıştır (Krier, 1988). Lynch ve Krier'e göre ortak nokta yolun yerleşmenin ürünü olarak oluşmasıdır ancak yol her zaman Krier'in belirttiği gibi binalarla sınırlı olmamaktadır. Özellikle hızlı ulaşımın sağlandığı otoyollar çeşitli yapı elemanlarıyla sınırlanan ancak binalarla tanımlanmayan kentsel mekânlardır.

Yolların kentte kullanım yoğunluğuna göre önemleri ve algılanmaları değişmektedir. Kentsel bir alanda ana yolların kimliğini kaybetmesi tüm şehir imajının algılanmasının değişmesine neden olacaktır. Yolların ritmik bir düzene bağlı olması veya daralmalar - genişlemeler göstermesi, lineer veya organik bir forma sahip olması, gözlemcinin yol mekânına ilişkin algısını etkileyen yapısal özelliklerdir. Yolların açık ve bilinir başlangıç noktaları ve konumları, gözlemciye bu yolu takip ettirmesiyle onların güçlü kimlikli olmasını sağlamaktadır (Lynch, 1960).

Sınırlar: Yollar gibi süreklilik etkisi veren, ancak bağlayıcı, birleştirici değil, ayırıcı öğeler olarak dikkat çeken sınırlar genelde bir alanı sınırlayan öğe olarak tanımlanmaktadır. Forma

paralel giden ya da kesilen sınırlar, yüzeysel ve hacimsel karakteri ile o çevrenin biçimsel etkinliğine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır (Giritlioğlu, 1991).

Sınırlar, yönlendirme niteliği açısından yola benzeyen fakat yollar kadar baskın olmamakla birlikte hareket içeren çizgisel öğelerdir ve genellikle iki alan arasında kalan sınırlı, tanımlı alanlardır. Sahiller ve yolların genişleme alanları da sınırlara örnek gösterilebilir. İki bölge arasında devamlılığı bozan engeller ya da öğeler (duvar, sahil kenarı, nehir) olup, görsel olarak baskın olduklarında ve biçimsel olarak süreklilik gösterdiklerinde güçlü hissedilirler (Lynch, 1960).

Bölgeler: Lynch'e (1960) göre; kişinin içinden geçtiğinde ya da yanından yürüdüğünde buranın farklı bir yapı alanı olduğunu içsel bir şekilde fark ettiği, zihinsel olarak içinde bulunduğu, kendi ortak karakterleri olan ve birbiriyle bağlantılı geniş kent alanlarıdır.

Ortak bir karaktere sahip olarak bilinen şehrin bir bölgesi veya semti, kendine özgü, tanımlanabilir bir kimlik taşımaktadır. Bu bölgeler yerleşmenin büyüklüğüne bağlı olarak, ana ulaşım aksları, merkez meydanları, suyolları ve yeşil alanlar olarak sıralanabilir. Bunların temel özelliği kentin tanınması ve algılanmasında önemli rol oynamalarıdır. Bu öğeler karakteristik mekânsal nitelikleri ile tüm kent halkı tarafından bilinirler. (Giritlioğlu, 1991).

Norberg Schulz'a (1980) göre bölgeler, tanınabilir bir kimliğe sahip, benzer dokuları olan alanlardır. Bölgelerin sınırları, sert ve kesin ayrılabilceği gibi belirsiz ve yumuşak geçişli de olabilir. Kimi zaman akılda kalıcı yerler, bölgeler arasındaki geçişlerin net şekilde hissedilmediği yerler olmaktadır. Yapılandırılmış çevrenin karakterini, "açıklık" özelliğine bağlayan Norberg-Schulz, sınırların somut şekilde hissedilmesinin çevreyi izole ettiğini belirtmektedir.

Bölgelerin fiziksel karakteristiklerini belirleyen çok sayıda özellik vardır: Biçim, doku, doluluk-boşluk, detay, bina tipi, kullanım, topografya, çevre sakinleri, vb. Sıkışık inşa edilmiş kentlerde (Boston gibi), bölgeleri tespit etmek için sıkışık cephelerdeki basit ipuçlarından yararlanılır bunlara örnek olarak malzeme, renk, süsleme, silüet ve pencere düzeni verilebilir. İpuçları sadece görünür olmayabilir gürültü bile önemli bir ipucu

olabilmektedir. Bazen kentte gezerken kafa karışıklığı içinde olmak da bu ipuçlarından biridir. (Lynch, 1960).

Bölgeyi ayırabilecek ipuçlarının kuvvetli ve açık olması için imajın güçlü yapıya sahip olması gerekir. Çok sıklıkla bulunan ama az ayırt edilen işaretler tüm yapı için yeterli olmayabilir. Bu işaretleri bölgeyle bağlantısı olan bir kişi fark etse de bile görsel etkiden yoksun oldukları için başka biri için bir şey ifade etmemektedir. (Lynch, 1960).

Düğüm Noktaları: Bir şehirde yoğun insan aktivitelerinin yer aldığı belirgin noktalar ve özellikle, birbirini kesen yollar düğüm noktası karakterindedir. Bir meydan, metro istasyonu gibi stratejik olarak diğer yerlerden farklılık gösterip düğüm noktası olarak hizmet veren bu yerler, genellikle bir referans noktası tarafından da desteklenerek, kentsel etkinliklerin burada yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Giritlioğlu, 1991).

Düğüm noktaları şehrin stratejik odak ve yolculuk için kullanılan ana noktalarıdır. Kavşaklar, taşıma noktaları (duraklar) veya dikkati bir noktaya toplayan noktalar olarak tanımlanabilir. Diğer bir düğüm noktası tipi toplanma yerleri olan, meydanlar ise kent imajında çarpıcı öğelerdir. Eğer meydan güçlü bir fiziksel forma sahipse imaj etkisi daha kuvvetlenir ve kolay hatırlanır.

Belli karakterlerin sıkça rastlandığı alanlar ve yolların kesişme alanları gibi, belli yoğunlukların yaşandıkları yerler olan düğüm noktaları, kavramsal olarak düşünüldüğünde kent imajı içinde yer alan ufak noktalardır, ancak gerçekte geniş alanlar olabilir. Çevre, ulusal ya da uluslararası ölçekte düşünüldüğünde kentin kendisi de bir merkez nokta (node) olarak alınabilir. Kavşak noktaları genellikle karar verme noktaları olduğu için insanlar etraflarına bakarlarken daha dikkatli olurlar. Bu merkezlerdeki işaretlerin ve öğelerin kişileri tereddütte bırakmayacak şekilde açık ve net olması gerekir (Lynch, 1960).

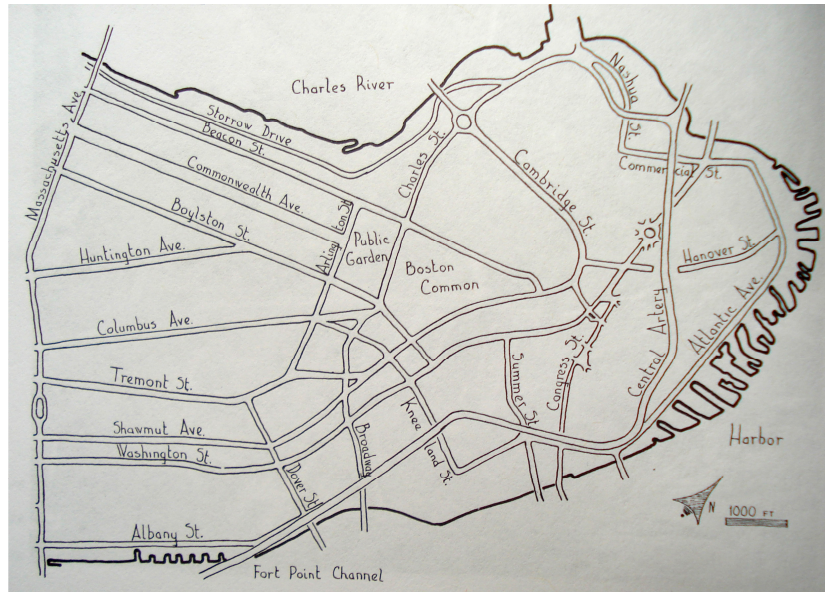
Referans Noktaları: Görsel olarak kolaylıkla ayırt edici özelliklere sahip, gözlemcinin dışardan izlediği, basitçe tanımlanmış fiziksel objelerdir. Bu öğeler, Gestalt'ın şekil-zemin ilişkilerinde olduğu gibi arka fonla bir karşıtlık oluşturuyorsa, rahatlıkla referans olarak kullanılabilir (Lang, 1987). Öğeleri referans noktası olarak saptamak iki şekilde mümkündür; ya kentin diğer mekân ve konumlarından görünebilir bir şekilde olmalı ya da

yanındaki ögelerle güçlü bir kontrast oluşturmalıdır (cephede geri çekmeler, yüksekliğindeki farklılıklar) (Lynch, 1960).

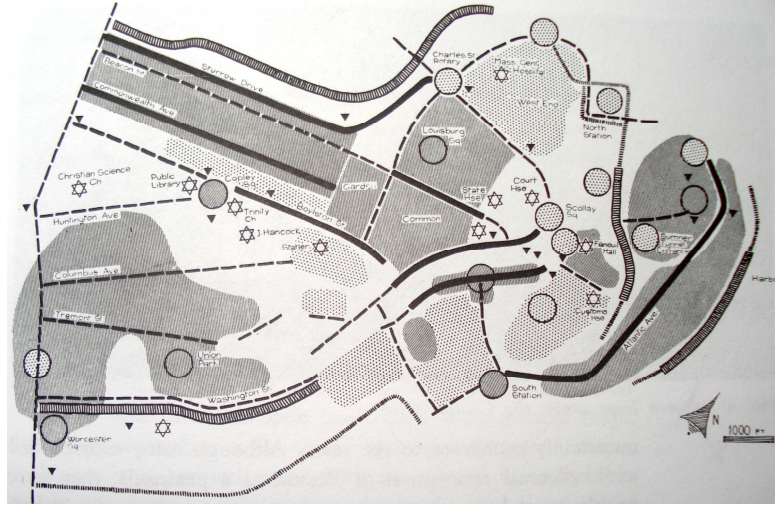
Pek çok yerden görülebilen, referans olma niteliği taşıyan uzaktaki referans noktaları, kente yabancı olanların yönlerini tayin etmelerine yardımcı olur. Kimi referans noktaları tek oldukları veya izole halde buldukları için kuvvetsiz kalmış olabilirler bunlar zayıf referans noktaları olup bütün içinde onları kaybetmemiz olasıdır. Yerel noktalar küme halinde hatırlanabilir. Tekrarlanmalarıyla bütün içinde birbirlerinin imajını kuvvetlendirmektedirler (Lynch, 1960).

Kentin imgelenebilir ya da okunabilir olması için yol, sınır, bölge ve diğer elemanların birbiriyle ilişki içersinde olması gerekir. Beraber ele alındıklarında (örneğin, yollar-bölgeler, yollar-merkez noktaları), birbirlerini zayıflatır ya da güçlendirirler. Lynch (1960) bu ilişkilerin zayıf olduğu kentleri yabancılaşmış kentler olarak tanımlamaktadır.

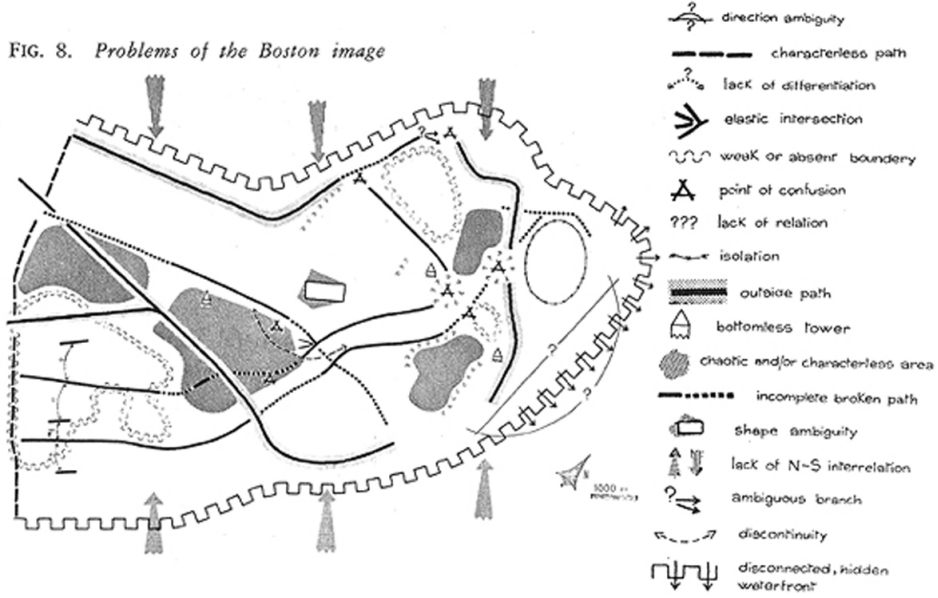
Lynch'in kent imajı bağlamında Boston Kentinde (Şekil 3.15) yaptığı analizlerinde kent imajının 5 ögesi olan yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve referans noktalarını belirlemiştir (Şekil 3.16). Daha sonrasında kentin problemlerini irdeleyerek bu sorunlara çözüm getirmeye çalışmıştır (Şekil 3.17).

Şekil 3.15 Boston yarımadası planı (Lynch, 1960)

Şekil 3.16 Boston Lynch'in 5 ögesi bağlamında incelenmesi (yollar, sınırlar, bölgeler, odak noktaları, referans noktaları) (Lynch, 1960)

Şekil 3.17 Kent imajı bağlamında Boston kentinin problemleri (Lynch, 1960).

Kent imajı bağlamında Boston kentinin problemlerinden, karışıklık, zayıf sınırlar, izole edilmişlik, sürekliliğin kırılması sıralanabilir (Şekil 3.17). Bu bağlamda Lynch (1960), Boston kentinin grid özelliği göstermeyen sokak dokusunun ayrı bir çekiciliği olduğunu savunurken, bunun iki koşulda geçerli olabileceğini de ekler;

- Yön bulma duygusunu yitirme ve asla kurtulamama tehlikesi olmamalıdır. Karşılaşılabilecek sürprizler ve karışıklıkların tümü görülebilen bir çerçeve içinde yer almalıdır,
- Gerekli ipuçlarını ve bağlantıları akla getirmeyen bir karmaşa ve sürpriz olgusu zevk vermemektedir.

Yaşayan ve zihinde olumlu etkiler bırakan bir kent imajının oluşmasında yer alan kentlere özgü örgü elemanlarını, Lynch'in bileşenlerine yakın olarak; doku, sokak, meydan, yapı adası ve cephe şeklinde beş gruba ayırmak mümkündür (Ergün, 2000).

Cadde ve sokaklar: Geçmişte sokak, kentlerin sosyal-kültürel hayatında en önemli rolü oynayan iki ana mekândan biri olarak, Antik çağlarda, Ortaçağ, Rönesans ve Barok'ta önemli bir yaya mekânı olmuş ve 19. yy.'ın ikinci yarısına kadar bu geleneksel karakterini korumuştur. Sokak mekânı, bir yaşama biçimini ifade etmektedir (İnceoğlu, 1989). Bu yaşamı sağlayacak ve mekânı tanımlayacak elemanlar ile yayaların ilişki yoğunluğu, ortamın canlılığını etkilemektedir. Kent bütünüün parçası olan sokaklar, kent ölçeğinde binalar arasında, yayaların ve taşıtların dolaşımını sağlayacak bir bağlantı ve ulaşım aracı olmanın yanında aynı zamanda sosyal yaşam için açık bir platform oluştururlar (Önal, 1998).

Meydan; caddenin tam aksi bir özelliğe sahip olup, merkezi ve kapalılık etkisi hâkimdir. Kültürel boyutun tanımlayıcı unsuru olan sürekliliği, bütün açık kentsel alanlarda yakalamak mümkündür. Dolayısıyla bir kentsel meydanda bu süreklilik, alanın geometrisinde ve bunu çevreleyen binaların biçimlenmesinde aranabilir (Ergün, 2000).

Norberg-Schulz, hedefe giden yol ilişkisini kurarken kentsel çevre bağlamında cadde ve meydan arasındaki benzer durumun altını çizerek, Kentin temel elemanlarının merkez (centre) ve yollar (path) olduğunu belirtmektedir. Kentlerde; meydanlar merkez görevini görürken sokaklar ise yol görevini üstlenirler (Norberg-Schulz, 1980).

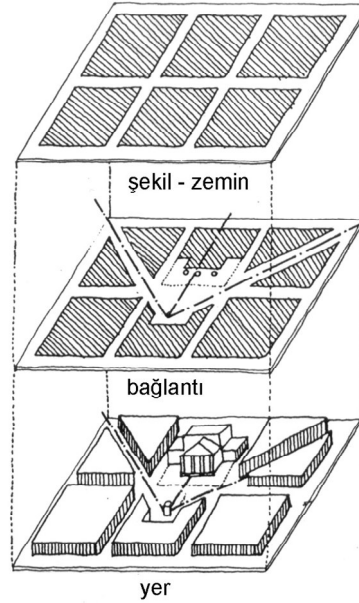
Yapı Adaları; kent dokusunu ve bütünlüğünü oluşturan fiziksel elemanlardan biri olup, sabit ve tekrarlılığı olan parçalardır. Kendi başına kentin bir çekirdek elemanı değildir. Daha çok birbirini tamamlayan, farklı özellikte yardımcı diğer kentsel mekân elemanları ve küçük blok birimlerinin bileşimiyle, kentin karakterini oluşturmaktadır.

Cephe ise; kentlere karakterini veren önemli bileşenlerden birisidir. Cephe, net şekilde algılandığında kamusal ve özel mekânların bütünlüğünde, okunabilirliğinde ve tutarlılığında katkıda bulunarak ölçek dengesinin oluşmasını sağlar (Ergün, 2000).

3.3.2 Doluluk-Boşluk Kuramı (Roger Trancik)

Trancik'e (1986) göre, mekân fiziksel anlamda birçok bağlantısı olan, sınırlandırılmış, belli bir amaca yönelik boşluktur. Mekana kültürel ve yerel içerik taşıyan bütüncül bir anlam yüklendiğinde yer haline gelir. Yerin karakteri, hem mekânın fiziksel özellikleri olan biçim, malzeme, doku, renk gibi somut özellikleri, hem de zaman içinde insan tarafından yüklenen ve somut tarifi olmayan kültürel bileşenleri içerir. Böylece her 'yer' çevresel özelliklerin etkisi ile özeldir ve tektir (Trancik, 1996). Yer kavramı Norberg-Schulz'un (1971, 1980) yaklaşımlarında önem taşımaktadır. Yer, yaşam boyutundan ayrı düşünülemez. Bu özelliği ile yer mekânın yaşamı yansıtan düzeyidir. Bu yaklaşıma dayanarak yer kavramının, uyandırdığı imajlarla yaşamı yansıtan mekânı taşımadığını söylemek mümkündür. Yerin ruhu (genius loci) terimiyle bir mekânın ruhsal boyut kazanarak yer niteliği kazandığını belirtmektedir. Burada ruhsal boyut ile ifade edilen, mekâna karakterini kazandıran yaşam ile ilgili özelliklerdir.

Trancik (1986); Modern mekânın evrimi ve tarihi örneklerinin temelinde; kentsel tasarım kuramlarını birbirleriyle ilişkili 3 farklı kuramla açıklamaktadır (Şekil 3.18). Bunlar: Şekil-zemin kuramı (figure-ground theory), bağlantı kuramı (linkage theory) ve yer kuramıdır (place theory). Bu kuramlar birbirine göre önemli farklılıklar göstermekle birlikte; üç kuramı bir araya getirmek tüm potansiyel kentsel tasarım stratejilerini sağlayabilmektedir.

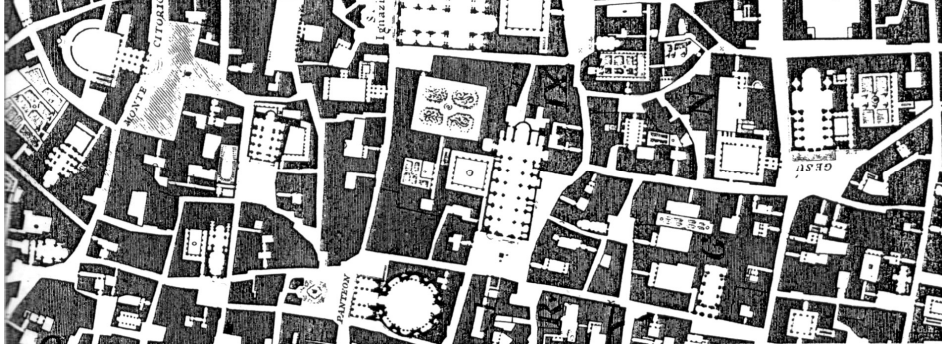
Şekil 3.18 Kentsel tasarım kuramları şeması (Trancik, 1996)

Şekil-Zemin Kuramı: Dolu kütle (şekil) olarak binaların açık boşluklara (zemin) oranları üzerine temellenmiştir. Her kentsel çevre mevcut doluluk ve boşluk biçimine sahiptir ve mekânsal tasarımda şekil-zemin kuramı; bu biçime ekleme, çıkarma yapma veya fiziksel geometrisinde değişim yaparak bu ilişkileri yönlendirme girişimidir. Bu yönlendirmenin amacı, bir şehir veya bölgenin kentsel strüktürünü, ayrı ayrı tanımlanmış ama birbiriyle direk ilişkili farklı büyüklükteki mekânların hiyerarşisini tespit ederek açıklamaktır. Şekil-zemin analizi kütle-boşluk ilişkilerini gösteren, kentsel boşlukların strüktür ve düzenini plan düzlemine aktaran iki-boyutlu soyutlamadır (Trancik,1986).

Bağlantı Kuramı: Doluluk ve boşluk biçimine dayalı şekil-zemin kuramının tersine, bir elemanı diğerine bağlayan çizgilerden türemiştir. Bu çizgiler yollardan, yaya yollarından, doğrusal açık alanlardan veya kent parçalarının fiziksel bağlantısını sağlayan diğer elemanlarından oluşur. Bağlantı kuramında, düzenlenen mekânlar için strüktür kuran bir bağlantı veya ağ sistemi düzenlenmesi hedeflenir. Vurgulanan, şekil-zemin kuramının mekânsal şeması değil sirkülasyon şemasıdır. Hareket sistemleri ve altyapının etkinliği tanımlı dış mekân biçimlerinden önce gelir (Trancik,1986).

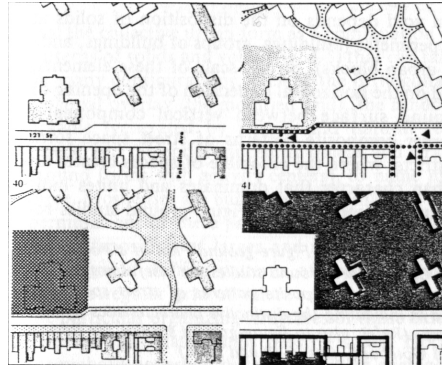
Yer kuramı: Şekil-zemin ve bağlantı kuramının bir adım ötesine geçerek insan ihtiyaçları ve kültürel, tarihi ve doğa bağlamlarını da ekler. Yer kuramı savunucuları, fiziksel mekâna eşsiz formlar ve ortama özgü detaylar içeren ilave zenginlikler katar. Bu tavır çoğu kez tarih, zaman ögesi ile mevcut koşullarla yeni tasarım arasındaki uyumu sağlamayı içerir. Yer kuramında sosyal ve kültürel değerler, kullanıcının görsel algıları ve bireyin yakın kamusal çevresi üzerindeki kontrolü şekil-zemin ve bağlantı prensipleri kadar önemlidir. Bu yaklaşımla sınırlanmış ve fiziksel olarak bağlayıcı olan mekân, toplumsal ve yöresel değerlerden kaynaklanan bütünsel bir anlam kazanır (Trancik,1986).

Şekil zemin kuramı 1748'de, kenti doluluk-boşluk sistemiyle gösteren, Giambattista Nolli'nin Roma haritası üzerinden açıklanmaktadır. Nolli'nin haritasında, Yapı oranı dış mekânlardan daha yoğun olup, açık alanlar iç ve dış mekânları ve aktiviteleri birbirine bağlayan bir akış gibi bina kütlelerinden oyularak çıkarılmış gibidir. Bu önemli oran (coverage) olmadan mekânsal süreklilik imkansız olmaktadır. Nolli'nin haritasında (Şekil 3.19) kentsel dış mekân pozitif boşluktur ve onu tanımlayan kütlelerden daha gösterimseldir. Boşluk, etrafını saran kütlelerle bütünleşik ilişkiler içindedir (Önal, 1996).

Şekil 3.19 Roma haritası Giombettista Nolli 1748 (Trancik, 1986)

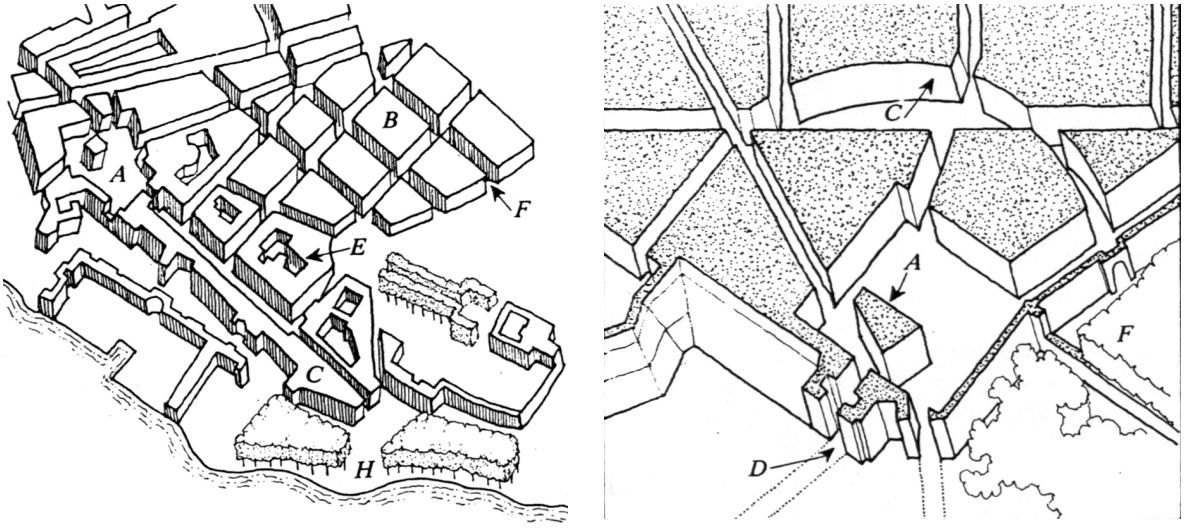
Nolli'nin haritasında şekil-zemin ilişkisi, blok örüntüleri ve tekil binalar arasında ağ oluşturma özelliği gösteren en tutarlı örneklerdendir. Hedef binalar önlerindeki büyük kentsel boşluktan ve birçok caddenin bağlandığı baskın alandan ve devamlı bina kütlelerine bağlı meydanlardan veya 'özel doku'dan ayırt edilebilir. Nolli'nin haritasının tersine, modern kentlerde baskın alanlar boşluklardır. Binalar tekil ve izole objeler olarak okunur ve aralarındaki boşluklar biçimsizdir (Şekil 3.20).

Şekil 3.20 Robert F. Wagner Sr. Evleri, New York (Trancik, 1986),

Boşluk kentsel tecrübenin ortamıdır ve kamusal, yarı-kamusal, özel alanların düzenini sağlar. Bunu sağlamak için dolaşım engellerini ve süreklilikteki eksiklikleri en aza indirmek ve yok etmek gerekir. Mekansal yönlendirme, bölgelerin ve semtlerin (komşuların) oluşturduğu kentsel blokların düzenlenmesiyle tanımlanırken, şekil-zemin analizi ilişkileri göstermek için kullanılır (Trancik, 1986).

Kentsel biçimin karakter ve kümesinden öte, şekil-zemin çizimleri kentsel doku farklarının ifadesine yardımcı olup, tipleri sınıflandırma aracı olarak, doluluk boşlukların farklı türleri kamusal alanların tasarımı ve algılamasına katkıda bulunurlar (Şekil 3.21). Trancik'e (1986) göre kentteki doluluk ve boşluklar Şekil 3.21'de gösterilmiştir.

Şekil 3.21 Kentsel mekanda doluluk-boşluk tipleri (Trancik, 1986). A-Kamusal yapılar, B-Kentsel bloklar, C-Sınır tanımlayan binalar, D-Geçitler, E-Blok içi boşluklar, F-Caddeler ve meydan örgüsü, G-Park ve bahçeler, H-Lineer açık mekanlar

Doluluklar:

A. Kamusal eser ve kurumlar: Kentsel doku içinde merkez görevi üstlenen kamusal yapılardır.

B. Kentsel blokların baskın alanları: Yaşama, ticaret, endüstri gibi kullanımların biçimlendirdiği farklı boyutlardaki parsellerin tekrarıyla organize olurlar.

C. Sınır tanımlayıcı binalar: Kent içinde yönlendirici özellikte olan yapılaşma oluşturmaktadır.

Boşluklar:

D. Giriş eşikleri, özel ve kamusal alanlar arasında geçiş sağlar: Özel ve kamusal mekanlar arasında geçişi sağlayan pasaj ve geçişlerdir.

E. İç blok boşlukları yarı kamusal dönüşüm bölgeleri: Konut mekanlarında boş, kamusal alışveriş bölgelerinde sirkülasyon ve dinlenme amaçlı kullanılan yarı özel mekanlardır.

F. Sokak ve meydanlar ağı: Baskın blok alanlarını kesen sirkülasyon sistemidir.

G. Park ve bahçeler: Mimari kentsel biçimle zıtlık gösteren doğanın kentteki uzantısıdır.

H. Lineer açık boşluk sistemleri: Nehir kenarı, su kenarı gibi doğal özellikli alanlar; kentsel bölgeleri keserek daha büyük ölçekli birleşimler oluşturur.

Kentsel doluluklar, kent dokusunda merkez görevi yapan kamusal eserler veya kurumlar olarak, görsel odak noktalarında, göze çarpan, açık alanlarda varlıklarını ve sosyal – politik

önemlerini belirtir biçimde bulunurlar. Genelde tekil olarak veya geleneksel Avrupa Gotik veya Barok kiliseleri gibi daha sıradan binalara yapışıktır. Roma'daki Panthenon (Şekil 3.22) , Siena'daki Campo veya Roma'daki Campidoglio Meydanı (Şekil 3.23) Venedik'teki St. Marco Meydanı (Şekil 3.24) bu gruba örnek verilebilir.

Şekil 3.22 Panthenon-Roma Giombettista Nolli-1748 (Trancik, 1986)

Şekil 3.23 Roma Campidoglio Meydanı [3]

Şekil 3.24 Venedik St.Marco Meydanı [4]

Kentsel blokların baskın alanları Leon Krier'e göre kentsel bloğun boyut, model ve yönlendirmesi kamusal alanların oluşumunun en önemli elemanlarıdır.

Diğer doluluk kategorisi genelde tekrarlanmayan ve doğrusal veya sınır tanımlayıcı olarak biçimlenen özelleşmiş biçimler, düzenlenişte sıklıkla lineer binalardır. Bu tür yapılar baskın alanları bozmak için bilerek tasarlanmış olabilir ve bir bulvara, çevreye, meydana bir cephe verebilir veya bir bölgenin sınırını teşkil edebilir. Bu yapılar eserleri ortaya çıkarma, aksiyel bakış çizgilerini tanımlama ve önemli alanlara çerçeve oluşturma görevi üstlenebilir.

Kentsel dolulukta olduğu gibi, tanımlanabilir belirli kentsel boşluklar vardır. Bunlar işlevsel ve görsel süreklilikleri sağlamak için kütleler oyularak arasına sokulmalı, bu suretle mimarinin ve dış mekânların ayrılamaz şekilde birbirine kaynaştığı insancıl, bütünleşik kentin oluşturulması gerekir. Kentsel boşlukların beş çeşidi (farklı açıklık ve kapalılıklarla) dış kentte rol oynar.

Birincisi giriş eşik boşluğu (entry foyer) , kişisel bölgeden toplumsal alana geçiş veya dönüşüm. Burada güvenlikten, sokaktaki gözlerden, birbirini izleyen komşulardan bahsedilebilir. Oscar Newman, 'Defensible Space' adlı çalışmasında yarı kamusal giriş eşiklerinin suç önlenmesindeki önemini tartışır. Giriş boşluğu, bireysellikten toplum yaşamına veya çalışma alanına görülebilir özel bir geçiştir. Bu dış avlu, niş, lobi veya ön bahçe olabilir. Burası için hem kamusal hem de özel tanımlaması yapılabilir.

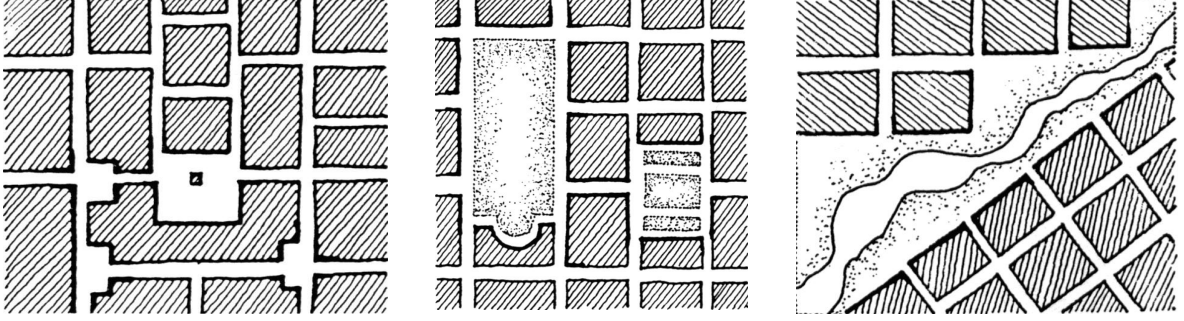
İkinci tip iç blok boşluğu rekreasyon veya sirkülasyon amaçlı yarı kamusal konut mekânlarıdır. Birçok iç bahçe ve revaklı bahçeler bu kategoriye girmektedir

Üçüncü tip boşluk ana cadde ve meydanlar ağıdır (Şekil 3.25), aktif kamusal kent hayatı içeren baskın blok alanlarına uyan kategoridir. Sokaklar ve meydanlar ağı şehrin tasarımında ve mekân organizasyonunda kentin ana ve birleştirici strüktürünü oluşturur. Tarihte sokak ve meydanlar dolaşım koridorları olduğu kadar zaman geçirme mekânlarıydı. Modern zamanlarda, bunlar sosyal fonksiyonlarını ve fiziksel kalitelerini kaybetmişlerdir. Çok kullanımlı sokakların yerini alışveriş merkezlerinin almasıyla bugün bu rolü çok sık üstlenmezler.

Dördüncü tip, mimari kentsel biçimlerle zıtlık gösteren daha büyük boşluklar olan kamusal park ve bahçelerdir (Şekil 3.25) Kentteki doğal ortamı korumak için düğüm noktası görevi nedeniyle, katı kentsel çevresinde ferahlama sağlayan kırsal çevreye benzer şekilde kentsel ızgaraya dâhil edilmişlerdir. Kentsel park ve bahçeler, sınırlarında bitişip kendilerini şekillendiren yerlerin özelliklerini artırır, ama bunlar da peyzaj oluşumuna bağımlıdır.

Beşinci tip kentsel boşluk, doğrusal açık-alan sistemdir, çoğunlukla nehir, su kenarı, sulak alan bölgeleri gibi önemli su öğeleriyle ilişkilidir (Şekil 3.25). Bu biçimsel ve biçimsel olmayan yeşil yollar; bölgeleri ayırır, sınırlar oluşturur ve yerleri birbirine bağlar. Boston

Olmsted'deki 'zümürüt gerdanlık' olarak adlandırılan yeşil yollar; kent ızgarasıyla kontrast oluşturan, kent formuna zenginlik katan doğrusal sistemlerdir (Trancik, 1986).

Şekil 3.25 Solda sokak ve meydanların plan şeması, ortada meydanlar ağı, sağda lineer açık boşluk sistemleri (Trancik, 1986).

Sonuç olarak, şekil-zemin kuramının kritik noktası kentsel doluluk ve boşlukların organizasyonunda yatar. Kentsel doluluk ve boşluk arasındaki diyalog tamamlandığında ve algılanabilir olduğunda, mekânsal ağ başarıyla işleme eğilimindedir. Parçalar bütüne dahil olmaya başlar ve bölgenin karakterini oluştururlar. Eğer dolu-boş oranı doğru dengelenememişse, parçalar kopar, bütünden uzaklaşır; sonuç kayıp alanlardır (lost space). Yapı ve boşluğun bir arada var olabilmesi için yapının tasarımı boşluğun oluşturulmasıyla bütünleşmiş olarak düşünülmelidir (Trancik, 1986).

Bölüm 4.4.2'de Çanakkale kent merkezinin analizine kentsel doku bağlamına temel oluşturan doluluk-boşluk kuramının üzerinde durulacaktır.

4. ÇANAKKALE KENTİNİN ÖZELLİKLERİ MEKÂNSAL OLUŞUM SÜRECİ ve GELİŞİMİ

Bölüm kapsamında öncelikle Çanakkale Kenti ile ilgili fiziksel demografik ve sosyo-ekonomik verilere, sonrasında kentin potansiyel kaynaklarına yer verilmiştir. Devamında zaman bağlamında mekansal analiz, kentin ilk oluşumundan bugüne kadar olan yerleşim alanındaki çerçeveyi çizmektedir. K.Lynch bağlamında kentsel imaj öğeleri analizi R. Trancik'in kentsel doluluk-boşluk analizi ile kente çeşitli ölçeklerden yaklaşılarak irdelenmelerde bulunulmuştur.

4.1 Kentin Konum ve Özellikleri

Türkiye'nin kuzeybatısında, Avrupa ve Asya kıtalarını birbirinden ayıran Çanakkale Boğazının iki yanında kurulmuş olan Çanakkale, Marmara ve Ege Denizinde kıyıları bulunan iki kentten birisidir. İlin topraklarının büyük bir kısmı Marmara Bölgesinde bulunurken, Edremit Körfezi kıyısındaki küçük bir alan ise Ege Bölgesinde yer almaktadır. Türkiye'nin en batıdaki en uç noktası olan Gökçeada'daki Avlaka Burnu da Çanakkale il sınırları içindedir [5] (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 Çanakkale uydu görüntüsü [2]

4.1.1 Kentin Fiziksel Özellikleri

Bölgede Akdeniz ile Karadeniz iklimi arasında bir geçiş özelliği gösteren Marmara Bölgesinin iklimi görülmektedir. Genel karakteri; bütün yıl yağışlı, kışlar soğuk, yazlar sıcak ve hava bütün yıl hareketlidir.

Yıllık ortalama hava sıcaklığı 14,8 C°'dir. En yüksek sıcaklık, 38,7 C° ile ağustos, en düşük sıcaklık -11,5 C° ile şubat ayındadır. Yıllık yağış ortalaması 626 mm olup, en fazla yağış 114,6 mm ile aralık, en az yağış da 7,8 mm ile ağustos ayında düşmektedir. Bu bölgede az da olsa yaz yağışları görülürken, yıllık ortalama yağışlı gün sayısı 87,6'dır. Kar yağışları ise daha çok ocak şubat ve mart aylarında görülmektedir (ÇEYAP,1997).

Yıllık nispi nem ortalaması %70, yıllık ortalamanın en yüksek olduğu ay %79'luk nem oranı ile aralık, en düşük olduğu ay ise %59'luk bir oranla temmuz'dur. Hava nem bakımından oldukça yüküldür. Çanakkale yıllık ortalama 4,6m/sn ile yüksek rüzgar hızı özelliklerine sahiptir. Hakim rüzgar yönünün şekillenmesinde Çanakkale Boğazının yer şekli özellikleri belirleyici olmuştur. Kıştan ilkbahara geçerken rüzgar hızında göze çarpan bir azalma vardır (ÇEYAP,1997). Rüzgar Troia'dan günümüze kent merkezinin oluşumundaki en önemli fiziksel öğelerden biri olmuştur.

Çanakkale Bölgesinin kıyı kesimlerinde Akdeniz tipi bitki örtüsü görülürken, iç bölgelerde daha çok orman, step, çalılık ve geçiş şekillerine rastlanmaktadır. Kent ve çevresinin yer aldığı yükselti basamağında 300 m ye kadar sert yapraklı, her zaman yeşil ağaç ve çalılar olan ormanlık ve maki alanları görülmektedir. Makiler iklim ve yer şekillerine bağlı olarak vadiler boyunca belli yükseltilere kadar iç kesimlere de sokulur (Quezel ve Pamukçuoğlu,1969; Komisyon, 2002).

Çanakkale Boğazının her iki tarafında, Gelibolu Yarımadası ve Biga Yarımadası üzerinde yer alan Çanakkale ilinin %44'ü dağ, %14,8'i ova, %1,7'si yayla, %39,5'i platolardan oluşmaktadır. İl'in en yüksek kesimi Kaz Dağları Sarı Kız Tepesidir (1174 m). Dağlık kütleler arasında birçok vadiler ve ovalar oluşmuştur. Bunların en önemlileri eski Menderes Çayı boyunca Bayramiç ve Ezine doğrultusunda uzanan, Bayramiç Ovası, Ezine Ovası, Çan Çayı ve Gönen Çayı vadileridir (Kantarcı,1996).

Türkiye Deprem Haritası'nda Çanakkale ili 1. deprem bölgesi kuşağına girmektedir Ayrıca kent yerleşiminin bulunduğu alan aktif olan Kuzey Anadolu deprem fayının en batı ucunda yer alan Saroz-Gaziköy fayı ile Etili fayı ve Çan-Biga fay zonu arasında yer almaktadır. Çanakkale bölgesinde 1981–1986 yılları arasında 4.2 ve 6.2 şiddetinde toplam olarak 245 adet deprem meydana gelmiştir (ÇEYAP, 1997).

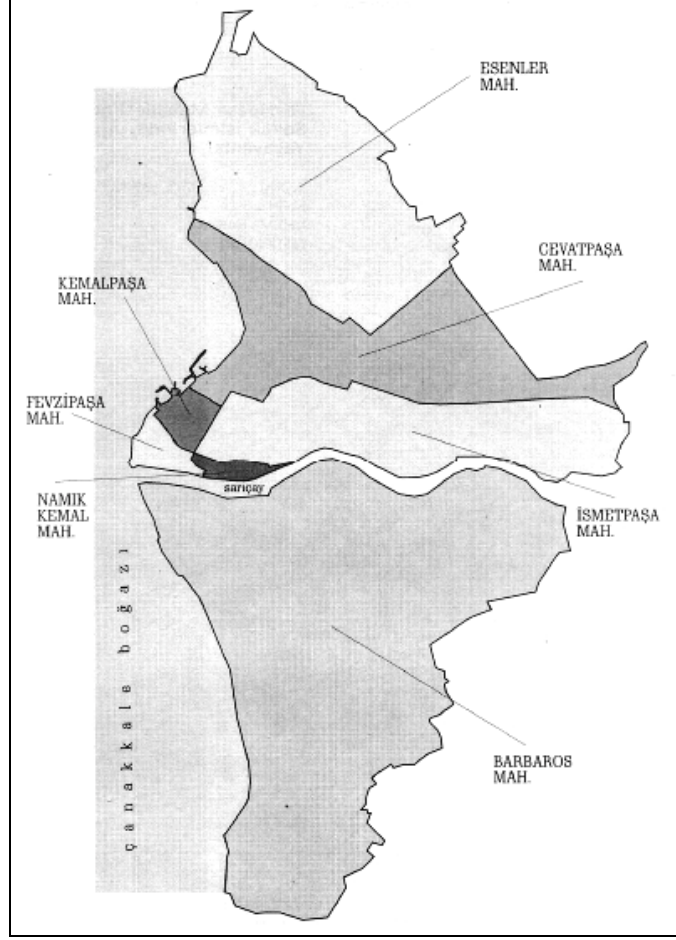
4.1.2 Kentin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri

2000 yılında yapılan nüfus sayımında Çanakkale ili 464.975 nüfusu ile nüfus büyüklüğü açısından 81 il arasında 43. sırada yer almıştır. Çanakkale ilinin toplam nüfusunun 215.571'ini şehir nüfusu, 249.404'ünü ise köy nüfusu oluşturmaktadır. İlin toplam yüzölçümü 9.933 kilometrekare olup, kilometrekareye düşen kişi sayısı 47'dir. Kent merkezindeki 112 olan nüfus yoğunluğu, ilçelere göre 21 ile 58 kişi arasında değişmektedir. Yüzölçümü büyüklüğüne göre ilk sırada yer alan Yenice ilçesinde nüfus yoğunluğu 28 iken, yüzölçümü en küçük olan Bozcaada ilçesinde nüfus yoğunluğu 56 kişidir (DİE, 2002).

Şehir ve köy nüfusu, erkek ve kadın nüfusa göre incelendiğinde ise, erkek nüfusun %53'ünün, kadın nüfusun %54'ünün köy nüfusunu oluşturması, nüfusun kent ve kır ayrımında cinsiyet açısından dengeli bir dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında ise, 0–19 arasındaki yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranının %28,3, 20–39 arası yaş grubunun %33,1, 40–59 arası yaş grubunun %23,8, 60 yaş ve yukarısının ise %14,7 olduğu görülmektedir (DİE, 2002).

DİE'nin 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarından elde edilen verilere göre; Çanakkale'de okuma-yazma bilen nüfus %95,2 değerindedir bu oran ülke geneline göre çok yüksek değerdedir. Çanakkale şehir nüfusunun bitirilen okula göre durumu incelendiğinde; toplam şehir nüfusunun % 39'u ilköğretim , % 32 si lise ve dengi okul mezunu olduğu görülmektedir. İlköğretim bitirenler %15 ve yüksek öğretim bitirenlerde ise %14'lük paya sahiptir (DİE, 2002).

Kent merkezindeki sosyal yapı değerlendirilmesinin temeli, nüfus sayım bölgelerindeki üç esas değişkene dayanmaktadır. Bu değişkenler toplumsal sıra, şehirleşme ve etnik farklılıklardır. Bu kriterlere göre Çanakkale kent merkezindeki mahalleler (Şekil 4.2) üç gruba ayrılmaktadır.

Şekil 4.2 Çanakkale kent merkezindeki mahalleler (Anonim, 2000b).

- Yüksek gelir grubu: Cevatpaşa ve Kemalpaşa Mahalleleri gerek toplumsal, gerekse şehirleşme yönünden üst kademelerde yer almaları nedeniyle bu grupta bulunmaktadır. Cevatpaşa Mahallesi daha çok prestij grubunun konut alanlarını kapsayan bir mahalle niteliğini göstermektedir.
- Orta gelir grubu: Barbaros, Namık Kemal ve İsmetpaşa Mahalleleri bu grupta bulunmaktadır. Nitelikleri açısından iki gruba ayrılabilir:
 - Üst orta gelir grubu: Bu gelir grubunda yer alan İsmetpaşa Mahallesi, prestij mahallelerine yakın ve toplumsal sırada aynı gruba girmektedir.
 - Alt gelir grubu: Bu grubu ise Barbaros ve Namık Kemal Mahalleleri oluşturmaktadır ve kentin ortalamalarıyla aynı grupta yer almaktadır. Ticaret merkezinin devamı Namık Kemal Mahallesi içerisinde yer almaktadır.
- Düşük gelir grubu: Bu grubun toplandığı tek mahalle, Fevzipaşa Mahallesidir (Ayaşlıgil,1997).

Gelir düzeyi en düşük bölge olan Fevzipaşa Mahallesi, halk dilinde Çingene veya Çay Mahallesi de denmekte olup bölge de yaşayanların düzensiz ve düşük gelir seviyesinde olmaları mekân oluşumuna da yansımakta, bölgede dar sokaklar, az katlı derme çatma yapıların oluşturduğu sıkışık yapılaşma gözlemlenmektedir. Orta-alt gelir grubunun oluşturduğu Namık Kemal Mahallesi ise, yoğunluklu olarak küçük sanayi ve ticaret işlerinde çalışanlar yaşamakta ve mahalle bu grubun yerleştiği 2-3 katlı orta kalitede yapılardan oluşmaktadır. İsmetpaşa Mahallesi sosyal konutların oluşturduğu çok katlı yapılar bulunmaktadır. Bu mahallede merkeze doğru kentsel, doğuya doğru kırsal özellik görülmektedir. Barbaros Mahallesi ise, yapılar tek katlı ve bahçeli evlerden oluşmaktadır. Ancak son yıllarda deniz kenarında çok katlı yapılaşmalar oluşmaktadır.

İskelenin bulunduğu bölgede deniz kıyısına paralel olarak gelişen ve büyük bir kısmını üst düzey gelir grubunun oluşturduğu Kemalpaşa Mahallesi yoğunlukla, Serbest meslek sahipleri ve ticaret işlerinde çalışanların oluşturduğu bir yerleşimdir. Cevatpaşa Mahallesi genellikle, emekli, üst kademe yöneticiler ve memurların yaşadığı eğitim düzeyi yüksek mahallelerden birisidir. Cevatpaşa ve İsmetpaşa Mahallelerinde diğer mahallelere göre daha yüksek yapıların yer alması, kentsel alanın yaya ulaşımı sınırları içinde gelişmesine bağlanabilir (Uzel,1973; Ayaşlıgil,1997).

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 2003 yılında hazırlanan Çanakkale ili gelişmişlik performansı'na göre; Çanakkale ili sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması açısından, 81 il içinde 24. sırada, orta gelişmişlik düzeyindeki illerden biridir. Aynı zamanda Marmara Bölgesi, sanayi işletmelerinin en yoğun olduğu bölge olarak, bölgeler sıralamasında ilk sırada yer alırken, Çanakkale ilinde sanayi işletmelerinin yetersizliği dikkat çekmektedir (Altuğ, 1999). İlin coğrafi yapısı ve sulanabilir arazilerinin tarıma elverişli olması nedeniyle, gerek bitkisel gerekse, hayvansal üretimin fazlalığı, ekonomisini tarımsal üretimle oluşturduğunu göstermektedir (Mortan 2003). Tarımsal üretimin ağırlıklı ve tarımla uğraşanların sayıca fazla olması, Kent'in GSYİH'sının önemli bir bölümünün tarım sektöründen oluştuğunu, sanayi sektörünün gelişmemişliğini ortaya koymaktadır. 1990-2000 döneminde sanayi sektöründe fazla bir atılım olmaması ve kentin tarihi özelliklerinin ön plana çıkartılmasıyla turizm ağırlıklı olarak hizmet sektörünü gelişme göstermiştir (Alparslan, 2006). Çanakkale de Kara ve Deniz Savaşları'nın yıl dönümlerinde yerli ve yabancı birçok turist tarafından, şehitliklerin ziyaret edilmesiyle ve çok eski yıllardan günümüze taşınabilen antik şehir kalıntılarının mevcut olduğu Troia, Assos

(Behramkale) gibi yerleşim merkezlerine ulaşımın çok rahat olması, turizm faaliyetlerini olumlu yönde etkilemektedir. Tarihi ve doğal zenginlikler, turizm sektörünü canlandırmakla birlikte, bu alanda yapılan yatırımların yetersizliği hizmet sektörünün de yavaş gelişmesine neden olmaktadır (Alparslan, 2006).

Çanakkale, stratejik bir konuma sahip olması ve askeri bölge olma özelliği taşıması nedeniyle, 1970'li yılların başına kadar sanayi sektörü açısından herhangi bir gelişme gösterememiştir. Bu nedenle, sanayinin gelişebileceği nitelikte alt yapı çalışmalarının tamamlanmaması, il dışından gelebilecek sermayenin Balıkesir, İzmir ve Bursa illerinde yatırıma yönelmelerini sağlayarak, Çanakkale'nin gelişimine olumsuz etkide bulunmuştur. Bu nedenle, 1997 yılında Çanakkale Organize Sanayi Bölgesi (OSB)'nin kurulmasına karar verilmiş ve yatırım programına dâhil edilmiştir (Çanakkale İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, 2004).

4.2 Kentin Mevcut Potansiyel Kaynakları

Doğal ve kültürel birçok kaynağa sahip olan Çanakkale; coğrafi ve jeopolitik konumu ile tarihte önemli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Tarihsel süreçte kent kimliğine damgasını vuran savaşların da, bugünkü kentsel imajın oluşumunda önemli rolleri olmuştur.

Türkiye ve Dünya savaş tarihinde önemli bir yer tutan Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, antik dünyanın Batı Anadolu'daki merkezleri Troia ve Assos, doğal yapısıyla Kazdağı, Bozcaada ve Gökçeada kentin kullanılan veya kullanılmayı bekleyen önemli potansiyelleridir. Çanakkale kent imajının oluşumunda etkisi bulunan ve gelecekte kente önemli katkılar sağlayacak potansiyellerin en önemlileri incelenecektir.

4.2.1 Çanakkale Boğazı

Çanakkale Boğazı Biga Yarımadası ile Gelibolu Yarımadası arasında, kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu, Ege Denizi ile Marmara Denizini birleştiren doğal bir suyoludur. Uzunluğu farklı kaynaklara göre 61 ile 68 km arasında değişmektedir. En dar yeri; Çanakkale kenti ile Kilitbahir Köyü arasındaki 1250 m'lik uzaklıktır. Boğaz; kıyından denize doğru basamak şeklinde alçalan ve ortalama 60–70 m derinliğe ulaşan bir oluk şeklindedir. Çanakkale Boğazının ilk oluşumu hakkında çeşitli görüşler vardır. Ancak; akarsuların açtığı vadilere, dördüncü zamanda denizin istila etmesi sonucu boğazın oluştuğu kabul edilmektedir (ÇEYAP,1997).

Boğazın günümüzde olduğu gibi tarihte de yüklendiği önemli anlamlar olmuştur. Asya ve Avrupa arasındaki etkileşimlerin çoğu; göç, işgal, ticaret, kültürel ve düşünsel alışveriş gibi, Gelibolu Yarımadası ve Çanakkale Boğazı üzerinden yapılmıştır. Yarımada ve Boğaz Helenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde stratejik önemini korumuştur. Roma İmparatorluğu'na dek, yani Akdeniz havzasının, dünyanın ana ilgi odağı olduğu dönemlerde, kolay aşılabilen Çanakkale Boğazı daha önemli olmuştur. Karadeniz havzasının ön plana çıkmasıyla, Çanakkale Boğazı işlevini İstanbul Boğazı'na kaptırmış, önemi ise İstanbul'un savunmasındaki rolüyle sınırlanmıştır (Bademli, 1997). Çanakkale Boğazı'nın ve buradaki deniz ticaretinin denetimi de önemli bir stratejik hedefdir. Fatih Sultan Mehmet'in 1453'te İstanbul'u aldıktan hemen sonra kentin savunmasının bir parçası olarak Çanakkale Boğazında kale çiftleri (Seddülbahir-Kumkale ve Kilitbahir-Çimenlik) yaptırması bunu göstermektedir (Bademli, 1997).

Çağlar boyunca çatışma konusu olan Gelibolu Yarımadası'nın ve Boğaz'ın kaynakları değil stratejik konumudur. Troia Savaşı'ndan Birinci Dünya Savaşı'nın 1915 Çanakkale Muharebelerine dek tüm savaşların nedeni aynıdır: hem geçit kapısı hem de köprü-başı olma özelliklerini kendinde toplayan Yarımada'nın ve Boğaz'ın kontrolü. Değişen yalnızca uluslar, ordular, kumandanlar ve kahramanlar olmuştur. Xerxes, Agamemnon, Priamos, Büyük İskender, Çaka Bey ve Fatih Sultan Mehmet'ten Churchill, Liman von Sanders, Ian Hamilton, Enver Paşa, Kazım Karabekir ve Mustafa Kemal Atatürk'e dek birçok tanınmış tarihi kişilik, ya saldırmak ya savunmak ya tahkim etmek ya da boğazdan karşıya geçmek amacıyla bölgeye gelmiştir (Bademli, 1997).

4.2.2 Çanakkale Kentsel Koruma Alanı ve Sitler

Doğal ya da insan eliyle yapılmış taşınmaz kültür varlıklarını barındıran ve bütün özellikleriyle birlikte korunması gereken alanlara "sit" denmektedir (Hasol,1998).

Özelliklerine göre sitler beşe ayrılmaktadır.

Doğal sit; doğal oluşumları veya insan eliyle yapılan düzenlemeler sonucu korunacak değere sahip olan doğa parçalarıdır.

Arkeolojik sit; tarih öncesi devirlerden Endüstri Devrimi sonrasına kadar olan döneme ait kalıntıların bulunduğu alanlardır.

Tarihi sit; tarihi olayların geçtiği alanlardır.

Karmaşık sit; en az iki sit özelliğini barındıran alanlardır (Ahunbay, 1996).

Kentsel sit; kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin dönemin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapılanmasına yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlardır [6].

Türkiye’de ki toplam 7692 sit alanından; Çanakkale kentinde 213 arkeolojik sit alanı, 36 doğal sit alanı, 11 kentsel sit alanı, 5 tarihi sit alanı ve 18 diğer sit alanları olmak üzere toplam 283 sit alanı bulunmaktadır [7].

Çanakkale kenti’nin eski yerleşim alanı olan, Cumhuriyet Meydanı’nın güneyinden Sarıçay’a kadar olan kısım “kentsel sit” olarak belirlenmiştir. Çanakkale kent merkezinde önemli tarihi dini, resmi ve sivil mimarlık örnekleri bulunmaktadır. Bunların bakım, restorasyon gibi çalışmaları Kent Koruma Kurulu koruma planı uygulama hükümleri çerçevesinde yapılmaktadır (Koç, 2004).

Kentsel sit alanı batıda Çanakkale Boğazı, güneyde Sarıçay, kuzeyde Ziveriye Sokak ve Demircioğlu Caddesi, doğuda Atatürk Caddesi ve İnönü Caddesi ile sınırlandırılmıştır. Ortalama 550.000 m² alan ve yaklaşık 2150 parseli kapsamakta ayrıca planlamaya Sarıçay hattı boyunca devam eden doğal sit de dahil edilmiştir. Planlama alanında; Fevzipaşa ve Kemalpaşa Mahalleleri ile Namık Kemal, İsmetpaşa ve Cevatpaşa Mahallelerinin bir kısmı planlama alanında bulunmaktadır (ÇEYAP, 1997) (Şekil 4.3).

Çanakkale koruma alanının, Çimenlik Kalesi’nden başlayıp kordon boyunca ve kuzey’e doğru yönelen akstaki binaların yüksek katları sonucu, batıdan yani denizden algılanması zordur. Bu cepheden bakıldığında en uygun tarihi silueti Çimenlik Kalesi ve hemen yanındaki askeri kullanımdaki yapılar oluşturmaktadır. Limandan başlayıp doğuya doğru yönelen ve kentsel siti ikiye bölen meydan ve Demircioğlu Caddesi’ne açılan parsellerde oluşmuş çok katlı betonarme yapılar da bu cephelerden tarihi kent dokusunun algılanmasını olanaksızlaştırmaktadır (ÇEYAP, 1997).

Kentsel sit alanı dışında kentsel yenileme alanları Şekil 4.3’te gösterilmektedir. Batısında Atatürk Caddesi, kuzeyinde Muhtar Hüsnü Akkoyun Caddesi ve Demircioğlu Caddesi, güneyinde Sarıçay ile sınırlı olan ve kısmen Namıkkemal Mahallesi kısmen de İsmetpaşa

(Arslanca) Mahallesi sınırları içinde kalan alanla Sarıçay'ın güneyinde Barbaros Mahallesi'nde Küçük Sanayi olarak bilinen, Hacı Mustafa Bey Caddesi ile Reşat Tabak Caddesi arasında kalan alanı kapsamaktadır. 308 adet parseli kapsayan yaklaşık 56 bin metrekarelik alanın, yaklaşık 46 bin metrekaresinin konut alanı, 10 bin metrekaresinin ise ticaret alanı olacaktır.

Şekil 4.3 Çanakkale kentsel koruma ve yenileme alanı sınırı

4.2.3 Milli Parklar

Türkiye’de bulunan 39 adet Milli Parkın 3 tanesi olan; Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Troia Tarihi Milli Parkı ve Kazdağı Milli Parkı’nın kent sınırları içinde bulunması kentin bugün ve geleceği için önemli potansiyel oluşturmaktadır.

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı

Engebeli arazi yapısı, zengin görünümlü kıyı şeridi ve doğasıyla Gelibolu Yarımadası, yıllarca farklı kültürler arasında etkileşim ve süreklilik sağlamış; Neolitik Çağdan bu yana sürekli yerleşim bölgesi olmuştur. Bölgenin çarpıcı tarihi, Yarımada'nın köprü ve engel özelliğini vurgulamaktadır. Yüzyıllar boyunca bir köprübaşı ve farklı kültürlerin buluşma yeri olan Yarımada, aynı zamanda hükümlerlerini genişletme arzusunda olanların önüne her zaman engel olarak dikilmiştir (Bademli, 1997).

Çanakkale il sınırları içinde, Gelibolu Yarımadasının güney ucunda, Çanakkale Boğazının Avrupa yakasında 33.000 hektarlık alanı kapsayan Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Birleşmiş Milletler Milli Parklar ve Koruma Alanları listesinde olup 1973'te kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale deniz ve kara savaşlarının yapıldığı yerlerin içinde bulunmaktadır. Batık gemiler, siperler, kaleler, burçlar, savaşla ilgili diğer kalıntılar ve 250.000 i aşkın Avustralya, Yeni Zelanda, Fransa, İngiltere ve Türk askerlerinin mezarları ve anıtları bu park içinde bulunmaktadır. Savaş alanları, savaş mezarları, anıtlar ve savaşla ilgili kalıntılar tarihi sit ve kültürel varlık olarak tescil edilmiştir. (Bademli, 1997) (Şekil 4.4) (Şekil 4.5).

Bölgede M.Ö. 4000'li yıllara kadar uzanan birçok arkeolojik sit ve anıt da bulunmaktadır. Bulunan doğal sitler içinde kumsallar, tuz gölü, çeşitli jeolojik ve jeomorfolojik oluşumlar ve 15.yy. askeri mimarisinin örneklerini içeren ilginç kültürel miraslar bulunmaktadır. (Anonim,2002)

Şekil 4.4 Çanakkale Şehitler Abidesi [8]

Şekil 4.5 Yahya Çavuş Şehitliği [9]

Troia Tarihi Milli Parkı

İki kıtayı ayırıp iki denizi bağlayan Çanakkale Boğazı'nda konumlanmış olan Troia ve onu çevreleyen Troas bölgesi Neolitik Çağ'dan günümüze kadar jeopolitik önemini korumuştur. Troia'yı (Şekil 4.6) tarihte bu denli önemli yapan, Ege ve Akdeniz'den Marmara, Karadeniz ve ötesine geçişin yanı sıra Asya ile Avrupa arasındaki boğazı denetlemesine olanak veren coğrafi konumu olmuştur. Bu konumu kente, geçen gemilere yalnızca yiyecek içecek değil, aynı zamanda kılavuzluk hizmeti (örneğin gemilerin uygun akıntılardan yaralanmasına yardımcı olmak gibi) verme olanağı sağlamaktaydı (Korfmann, 1997).

Şekil 4.6 Troia [10]

Bölgede bugün de hissedilen rüzgar ve akıntı bileşimi eski zamanlarda bile, gemileri, Boğaz'ın ağzındaki Beşik Koyu'nda günler, haftalar, hatta aylar boyunca beklemek zorunda bırakmaktaydı. Özellikle yaz aylarında, mayıs'tan eylül'e kadar izlenen bu iklimsel özellik Troia'ya bir yandan zenginlik ve güç getirirken, diğer yandan güvensizlik getirmiş; Troia, her zaman kendini koruma ihtiyacı hissetmiştir. 1915'teki sonuncusu dünyaca "Gelibolu Muharebesi" olarak bilinen birçok "Troia Savaşı'nın yaşanması bunun göstergesidir (Korfmann, 1997). Milli Parkın ana değerini Troialılar ile Akalar'ın on yıl süren savaşlarındaki kahraman savaşçıların efsanevi hikayeleri ile uluslararası bir üne sahip olması oluşturur. Homeros'un İliada ve Odysseia'sı Troia kentinde geçmektedir (Anonim, 2002).

Troia 20 m yüksekliğindeki yerleşimde dokuz kattan oluşur. Bu katların her biri bir kente karşılık gelir ve bir öncekinin üstüne kurulmuştur. Alttaki yedi kat 41 yapılanma aşamasının

kalıntılarını içerir. Bunların üzerindeyse sırasıyla Troia VIII ve Troia IX olarak bilinen Yunan ve Roma katları vardır (Anonim, 2002).

Troia antik kenti ve çevresi 07.11.1996 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Milli Park olarak ilan edilmiştir. Çanakkale ili Ezine ilçesinin sınırları içerisinde yer alan Milli Park Çanakkale Boğazı girişinde yer almaktadır. Milli Parkta arkeolojik yöre merkez olarak alınmıştır (Anonim, 2002)

Kazdağı Milli Parkı

Biga Yarımadasının güneydoğusunda, esas eksenini Ayvalık/Balya yönünde olan Kazdağı, Çanakkale ve Balıkesir il sınırları içindeki Edremit Körfezi'nin kuzeyinde yükselen izole olmuş bir morfolojik ünedir. Kaz Dağı, Güney Marmara'nın Uludağ'dan sonra ikinci en yüksek dağdır (Karataş tepesi 1774 m). Edremit Körfezi'nin kuzey kıyısını takiben ve doğu-batı yönünde 60- 70 km boyunca bir duvar gibi uzanıp batıda Ege Denizi boyunca ve kuzeyde Marmara Denizi'ne doğru, araya nehirleri ve vadileri alarak devam eder (Azatoğlu ve Azatoğlu, 2001).

Bakanlar kurulunun kararıyla 1993'te kurulan Kazdağı Milli Parkı 19781,5 ha.'ı ormanlık ve 1681,5 ha.'ı açıklık olmak üzere toplam 21463 ha.'lık alanda kurulmuştur. Yöreye özgü endemik bitki örtüsü ve hayvan varlığını koruma düşüncesi Milli Park olarak koruma gerekçesini doğurmuştur (Özdemir, 2000).

Geniş şist ve kireçtaşları başta olmak üzere zengin jeolojik yapısı ve değişik iklim özelliklerinin etkisi altında olağanüstü bir bitki örtüsü içerir. Dağın güney yamaçtan, tipik Akdeniz iklimine özgü kızılçam ve karaçam ormanlarıyla birlikte maki bitki örtüsüyle kaplıdır. Daha nemli kuzey yamaçlarındaysa yalnızca bu dağa özgü endemik Kaz Dağı Göknarı ve doğu kayını ormanları yer alır. Dağın kireçtaşı ve şistli kayalardan oluşan zirve bölümü yastık formunda bitki topluluktan ve çok zengin nadir bitki türleri bulunmaktadır. Bu özellikleriyle yalnız Türkiye'nin değil, tüm Avrupa kıtasının en önemli bitki alanlarından biridir. Kaz Dağı ayrıca Yunanistan ve diğer Balkan ülkelerine özgü pek çok bitkiyi içermesi nedeniyle bitki coğrafyası bakımından da önemlidir. Kaz Dağı, Milli Park olarak ve daha küçük bölümler halinde Tabiatı Koruma Alanı ile Gen Koruma ve Yönetim Alanı statüleriyle büyük ölçüde koruma altındadır [11].

4.3 Çanakkale Kent Merkezinin Mekânsal Oluşum Süreci

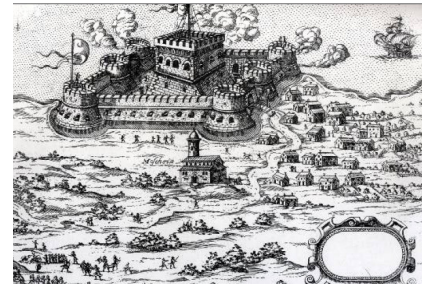
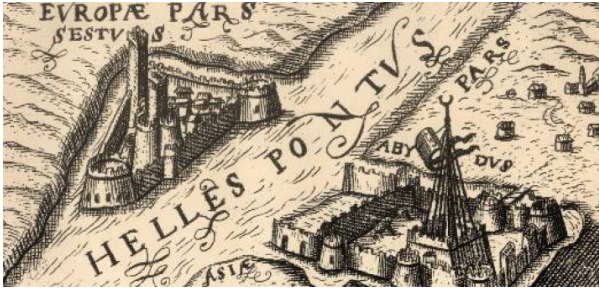
Kentin oluşum ve değişim süreci, sosyal, kültürel ve siyasi olaylarla yakından ve doğrudan ilişkili olduğundan, yerleşim karakterindeki değişiklikler bu bağlamda incelenmiştir. Çizelge 4.1’de bu mekansal değişimin fiziksel olarak gelişimi görülmektedir.

Çizelge 4.1 Çanakkale kentinin yerleşim alanlarının yıllara ve dönemlere göre alansal gelişimi (Koç, 2006).

YIL	DÖNEM GELİŞİMİ(ha)	DÖNEMDE TOPLAM ALAN(ha)
1462-1500	16,4	16,4
1500-1700	10,8	27,3
1700-1910-1945	34,8	62
1945-1960	38,2	100,2
1960-1980	208,2	308,4
1980-1990	399,9	708,3
1990-2000	779,6	1487,9

4.3.1 Kuruluş Dönemi (1462–1500)

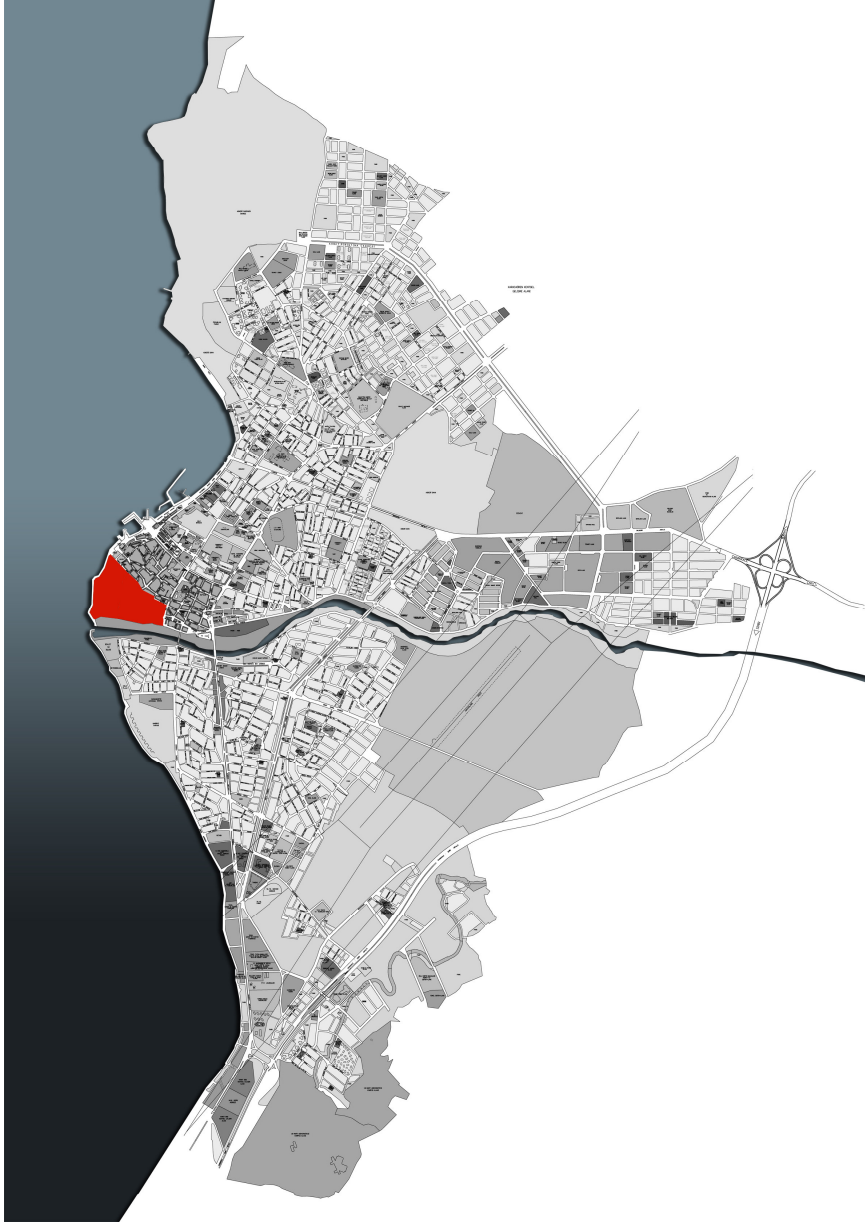
Osmanlı’da Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u almasıyla denizlerden devam eden saldırılara karşı savunma amaçlı olarak Çanakkale Boğazı’na karşılıklı olarak kale çiftleri kurulmuştur. Çanakkale Boğazı'nın en dar yerine Kilid-ül Bahr (Kilitbahir) Kalesi ile karşılıklı olarak kurulan Kale-i Sultani (Çimenlik Kalesi), Çanakkale kentinin de çekirdeğini oluşturmaktadır. O dönemki gravürler boğazların korunması, kaleler, deniz ve kent arasındaki bu ilişkileri ifade etmektedir (Şekil 4.7) (Şekil 4.8).

Şekil 4.7 Çanakkale Boğazı 1664 (Anonim, 2002b) Şekil 4.8 Çanakkale (Anonim, 2002b)

Kentte yerleşim kaleyle bağlantılı olarak gelişmeye başlamış, kalede görev alan asker ve bürokratların oluşturduğu Müslüman Mahallesi (Camii Kebir mahallesi) ile kale inşasında çalışan Romanların oluşturduğu Çay Mahallesi, kentin ilk yerleşim yerleri olmuştur. Bu

mahalleler denizden gelen olası saldırılardan korunmak için kaleyi kendilerine siper etmişlerdir. Çanakkale, Osmanlıların kurduğu ilk (belki de tek) kenttir. Kent savunma ve garnizon kentidir (Koç, 2006) (Şekil 4.9).

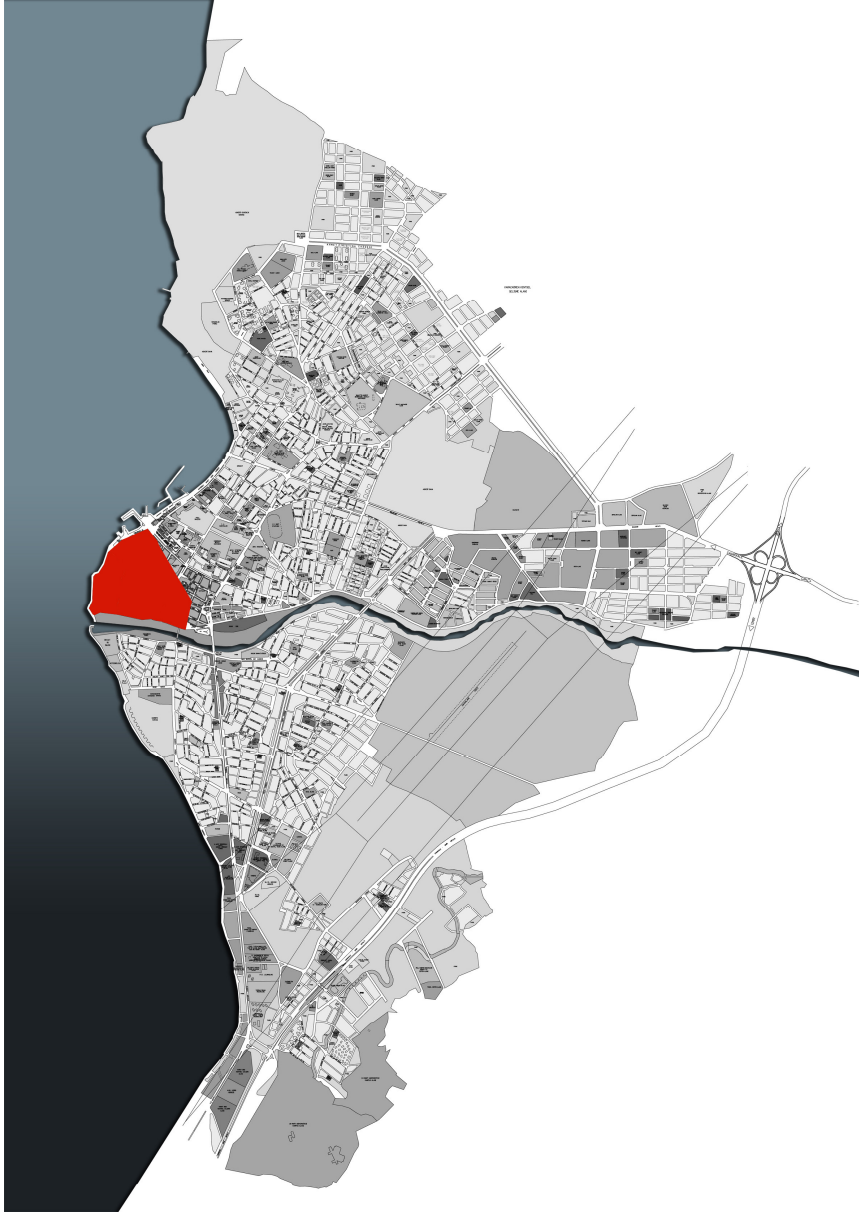

Şekil 4.9 1462–1500 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları

4.3.2 Büyüme Dönemi (1500–1700)

Bu dönemde Müslüman Mahallesi'nin büyümesinin yanı sıra Rumlar ve Ermenilerin de kente gelmesi ile kentin yerleşimi yeni bir boyut kazanır. Rumlar, denizcilik ve deniz ulaşımı ile uğraştığından şimdiki Saat Kulesi ve civarına mahallelerini kurarken, el zanaatları ve esnaflıkla uğraşan Ermeniler ise, şimdiki Eski Kilise civarına yerleşirler.

Ermenilerin, yerleştikleri mahalle ile Sarıçay arasında küçük el zanaatları atölyelerini oluşturmasıyla kent, küçük bir yerleşim olmaktan çıkıp, büyüyerek kentleşme sürecine adım atar. Denizden doğuya doğru büyümeye başlayan ticaret aksı, Aşağı Çarşı adıyla Çarşı Caddesi boyunca gelişmeye başlayarak kentin ticari bölgesini oluşturmaktadır (Koç, 2006) (Şekil 4.10).

Şekil 4.10 1500–1700 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları

4.3.3 Gelişim Dönemi (1700–1910)

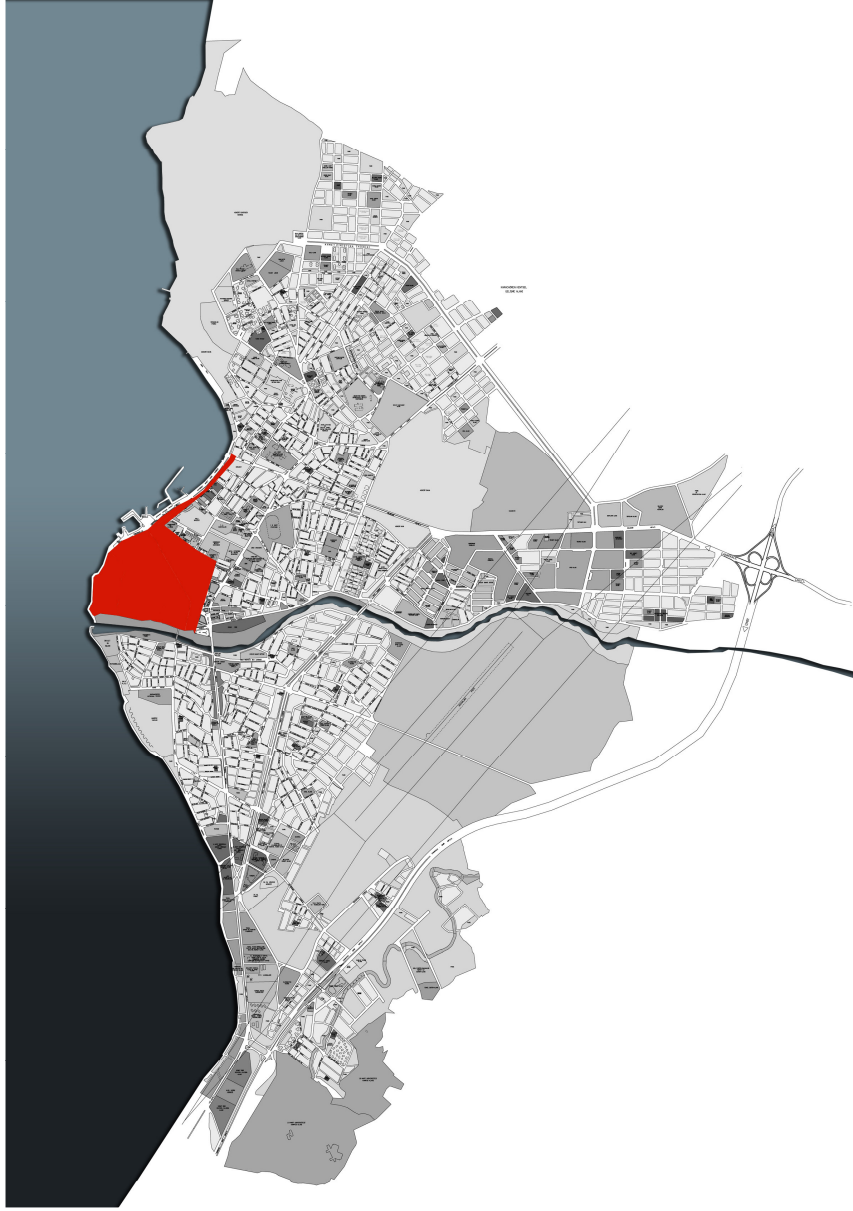
Kuruluşundan 150 yıl sonra, Çanakkale büyümesini ve gelişmesini sürdürürken, Müslüman ve Rum mahalleleri genişlemektedir. Savunma ve garnizon kenti olan Çanakkale'nin ticaret

kentine dönüşmesinde iki yeni farklı kültüre sahip Yahudiler ve Levantenlerin kente yerleşmesi önemli rol oynar. Bölgede ticaretle uğraşan Yahudiler, kentin doğusuna yerleşirken, Sarıçay boyunca, Yahudilerin bölgeden topladıkları ürünleri depoladıkları mekânlar oluşur. Kordon boyunca büyük konak ve yalılar inşa eden farklı bir kültüre sahip Levantenlerin görevi Avrupa ülkelerine ticari ataşelik hizmeti vermektir. Boğazdan geçen uluslararası gemilerle, temsil ettikleri ülkenin ticaretini yönlendirirler. Çarşı doğuya doğru genişler ve Yukarı Çarşı oluşur. Kentin ticari niteliği, fiziksel gelişmenin yanı sıra, zenginleşmeyi, sosyal ve kültürel yaşamdaki renkliliği de geliştirir. Çanakkale seramiklerinin kültür ve sanatsal değerinin zirveye ulaşması bu dönemlere rastlar. Kordon gezmeleri, deniz sefaları, çeşitli kültür etkinliklerinin kente yansması, büyük ve sanat değeri yüksek yapılar ile cephe bezemeleri de bu dönemin ürünüdür (Koç, 2006) (Şekil 4.11).

Çanakkale 19.yy'da güvenli bir kent olmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğu çöküş dönemini yaşamaktadır. Kırım, Balkanlar ve Ege Adalarını güvensiz bulan Müslümanlar kente gelmeye başlamışlardır. Bölge dışında yaşanan savaş karmaşasına rağmen Müslümanlar dışındaki etnik kültürden olan halk kenti terk etmeyip, genişlemesini sürdürmüştür. Bunu sürdürenlerden Rumlar şimdiki Cumhuriyet Meydanı ve çevresinin Müslüman Mezarlığı olması nedeniyle ilk yerleşim alanlarına sığamayarak şimdiki Cumhuriyet ve İstiklal Okullarının olduğu bölgede yeni bir Rum Mahallesi kurmuşlardır (Mimarlar Odası Çanakkale Temsilciliği, 1995).

4.3.4 Savaşlar ve Cumhuriyet Dönemi (1910–1945)

1900'lerin ilk yarısında Çanakkale, bulunduğu stratejik, jeopolitik durum itibariyle dünyadaki savaş ve dönüşüm sürecinden doğrudan etkilenir. Balkan Harbi, Çanakkale Savaşları, I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı ile II. Dünya Savaşı kentin savaşlardan doğrudan veya dolaylı etkilenmesine yol açar. Bu dönemde kent fiziksel bir gelişme göstermeyerek, Çanakkale Savaşlarında kentin bir bölümü yıkılmıştır. Artık kent tekrar savunma ve garnizon kentidir. Kentteki sosyal ve kültürel değişimlerle Müslümanlar dışındaki nüfusun büyük bir bölümü kenti terk eder. Terk edenlerin yerine Balkanlardan Ege Denizi adalarından Müslüman göçmenler kente yerleşir. Cumhuriyet ile il olan Çanakkale'ye devlet bürokrasisi gelir. Cumhuriyet sonrası, kentin Anadolu'yla bağlantısını kuran Balıkesir Karayolu açılır (Koç, 2006) (Şekil 4.11).

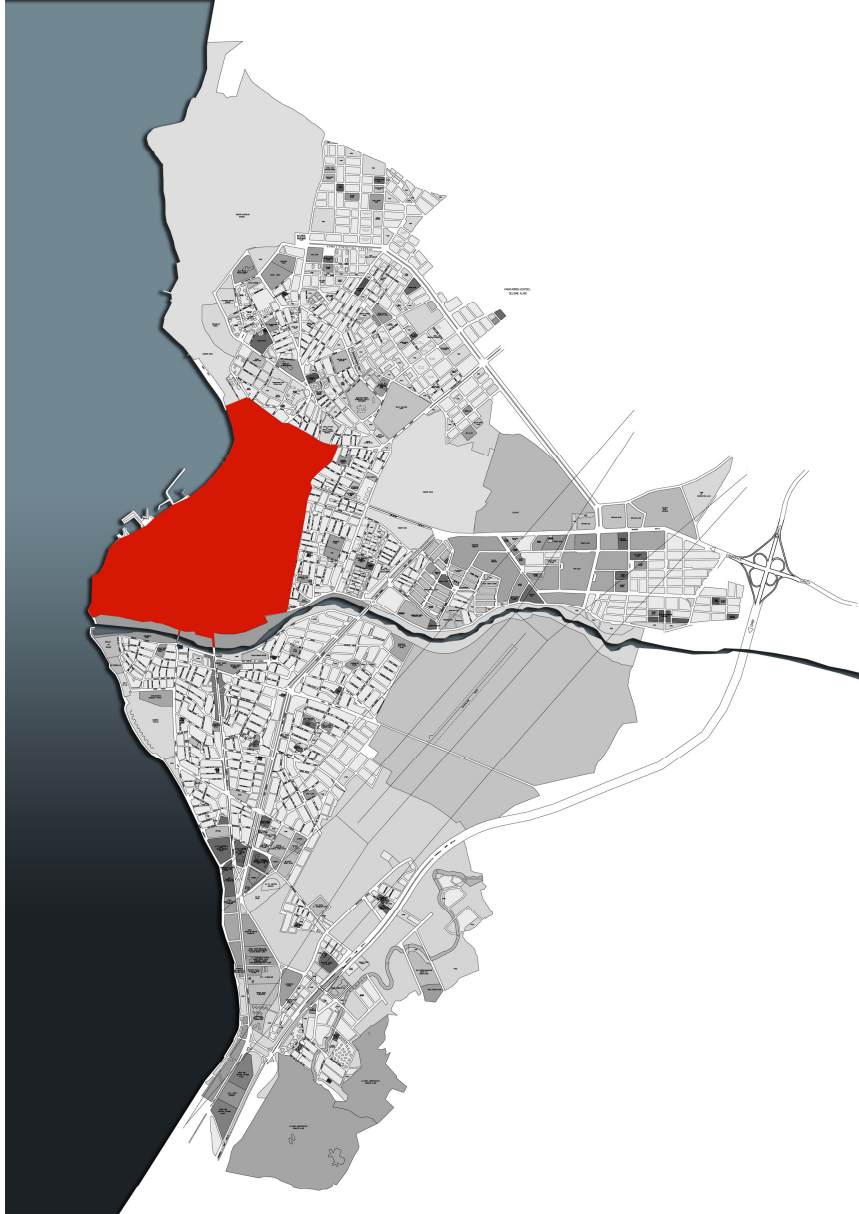

Şekil 4.11 1700–1945 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları

4.3.5 İlk Planlama Dönemi (1945–1960)

1945 yılında II. Dünya Savaşı bittiğinde kent de savaş halinden çıkarak gelişime yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Dönem 1960 ihtilaline kadar devam etmektedir. Türkiye'nin genel siyasi hayatındaki değişimler her dönemde kent için değişimler yaratmıştır. Kentin ilk imar planı 1940'lı yılların sonunda yapılmış ve bugünkü Çanakkale'nin modernleşme çekirdeğini oluşturmuştur. Cumhuriyet kentlerindeki ideolojik belgesi olan Cumhuriyet Meydanı, eski Müslüman Mezarlığı'nın üzerine planlanırken, Mevcut kentin diğer fonksiyonları korunmuştur. Kent meydan merkez alınarak planlanmıştır. Konut yerleşme alanları için kuzeyde hastane, doğuda ise stadyum çevresi sınır kabul edilmiştir. Bahçeli ve

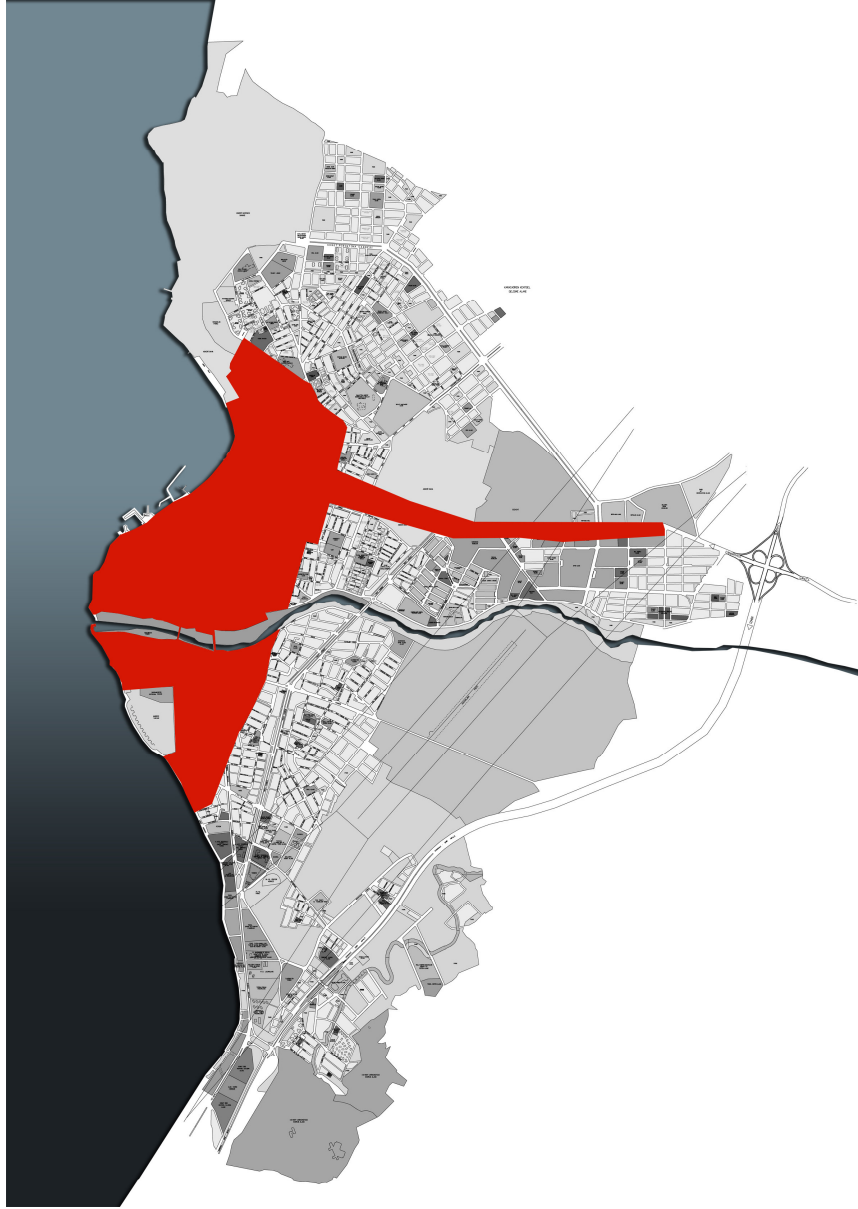
en fazla 3 kat olarak düşünölen yapılaşma, kent içi bulvar ve geniş caddeler de bu imar planı kararları içindedir. Otogar, kız ve erkek sanat okulları, lise, karayolları, DSİ, meteoroloji, köy hizmetleri, devlet hastanesi, vb kamusal mekânlar bu dönemde inşa edilir. Doğuda Balıkesir yolu kent çıkışı, güneyde İzmir yolu sanayi alanı olarak belirlenmiş, Bu alanlara devlet destekli ve teşvikli sanayi tesisleri kurulmuştur Kentin, güneyden Ezine-Ayvacık-İzmir bağlantı karayolu ile Kuzeyden Lapseki-Biga-Bursa bağlantı karayolu bu dönemde hizmete girmiştir (Koç, 2006) (Şekil 4.12).

Şekil 4.12 1945–1960 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları

4.3.6 Göç ve İhtilaller Dönemi (1960–1980)

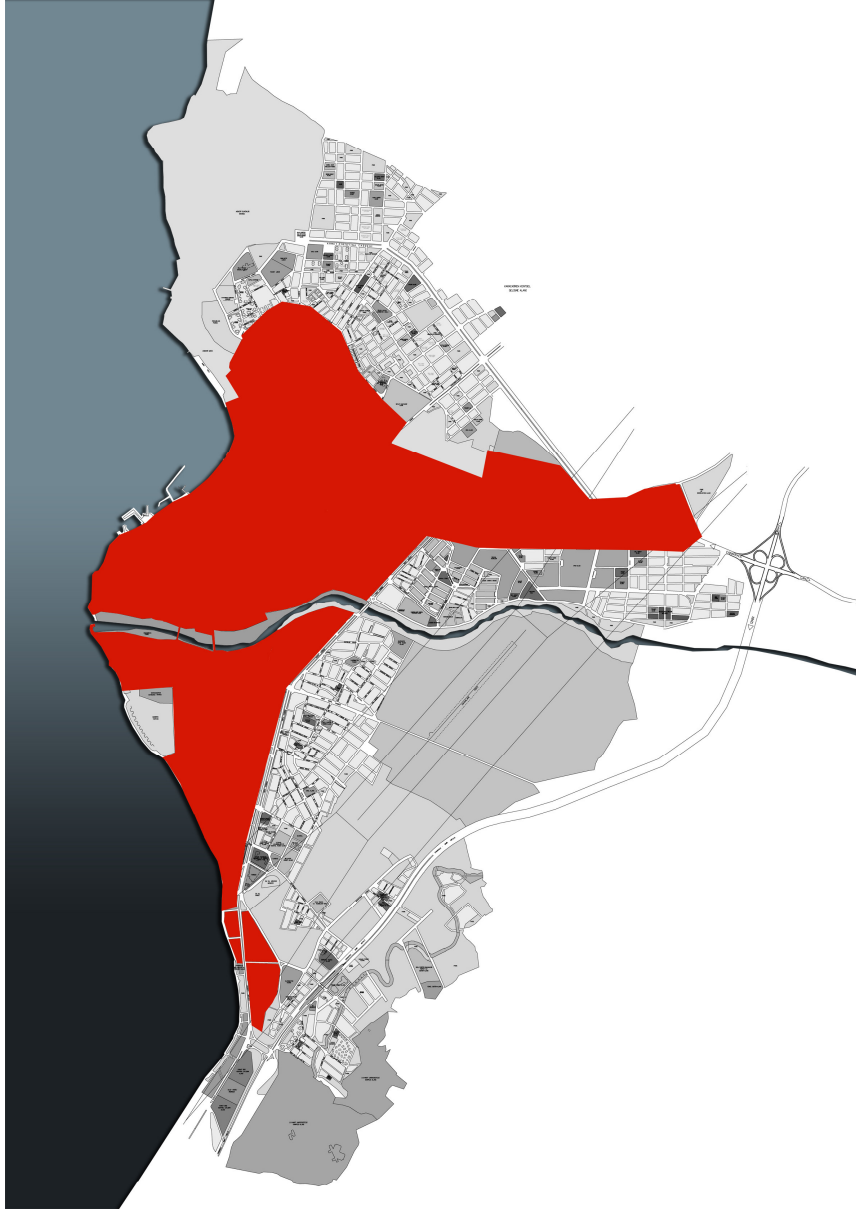
1960 ve 1980 ihtilalleri arasını kapsayan bu dönemde ülkenin genelinde yaşanan köyden kente göç dalgası, Çanakkale kentini de etkiler. Kentin kendi ilçe ve köylerinden gelen göçler başta olmak üzere, Karadeniz ve diğer bölgelerden kente göç olur. Nüfusun artması kentte konut ihtiyacı doğmasına neden olurken, mevcut yapılaşmanın yıkılarak apartmanlara dönüştüğü görülmektedir. Kuzeyde Hastane Bayırı, doğuda stadyum arkası, konut gelişme aksını oluşturur. Güneyde ise, Sarıçay geçilerek, Harmanlık ve Plaj semtleri konut alanına açılarak kent düşey ve yatay doğrultuda büyür. Konut alanlarının yanı sıra, doğu ve güney çıkışlarına da yeni sanayi tesisleri yapılmaya devam eder (Şekil 4.13).

Şekil 4.13 1960–1980 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları

4.3.7 Kamu Yatırımları Dönemi (1980–1984)

1980’de ki askeri darbeyle oluşan geçiş döneminde kentte fiziksel dönüşümün yaşadığı gözlemlenmektedir. İdarenin tek merkezli yapıya dönüşmesiyle, kentin tüm kaynakları kamu mekânlarına yönlendirilir. Yeni garaj ve belediye binası (belediye oteli), adliye ve bağ kur binası, kordondaki sosyal tesisler ve tiyatro salonu, cezaevi ve askeri binalar, eğitim yapıları vb kamu binaları bu dönemin ürünleridir (Koç, 2006) (Şekil 4.14).

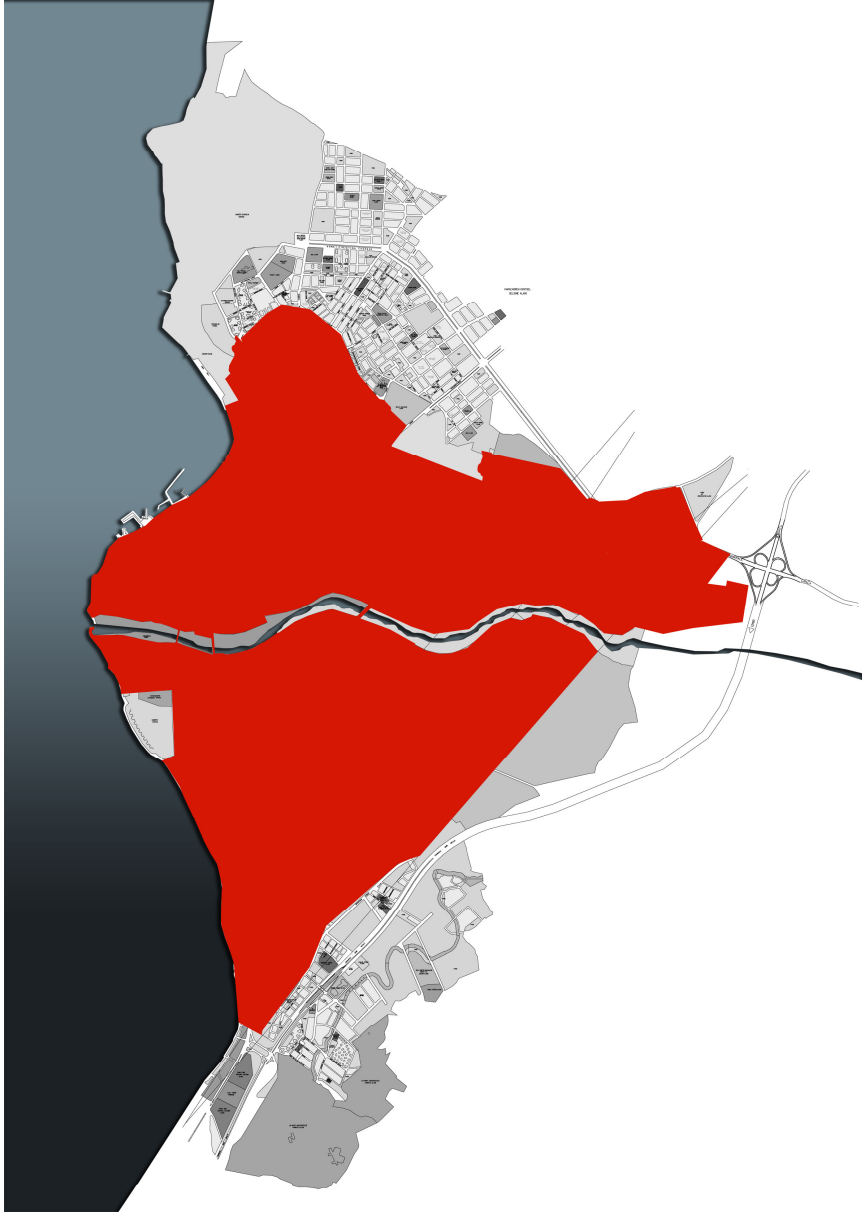

Şekil 4.14 1980–1984 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları

4.3.8 Yerel Kararlar ve Kent Rantı Dönemi (1984–1990)

Bu dönemde Türkiye ihtilal döneminden çıkmış siyasi faaliyetler serbest bırakılmıştır. 1984 yılında yapılan İmar Yasası değişikliğiyle, kentin alt planlarını yapma ve değiştirme

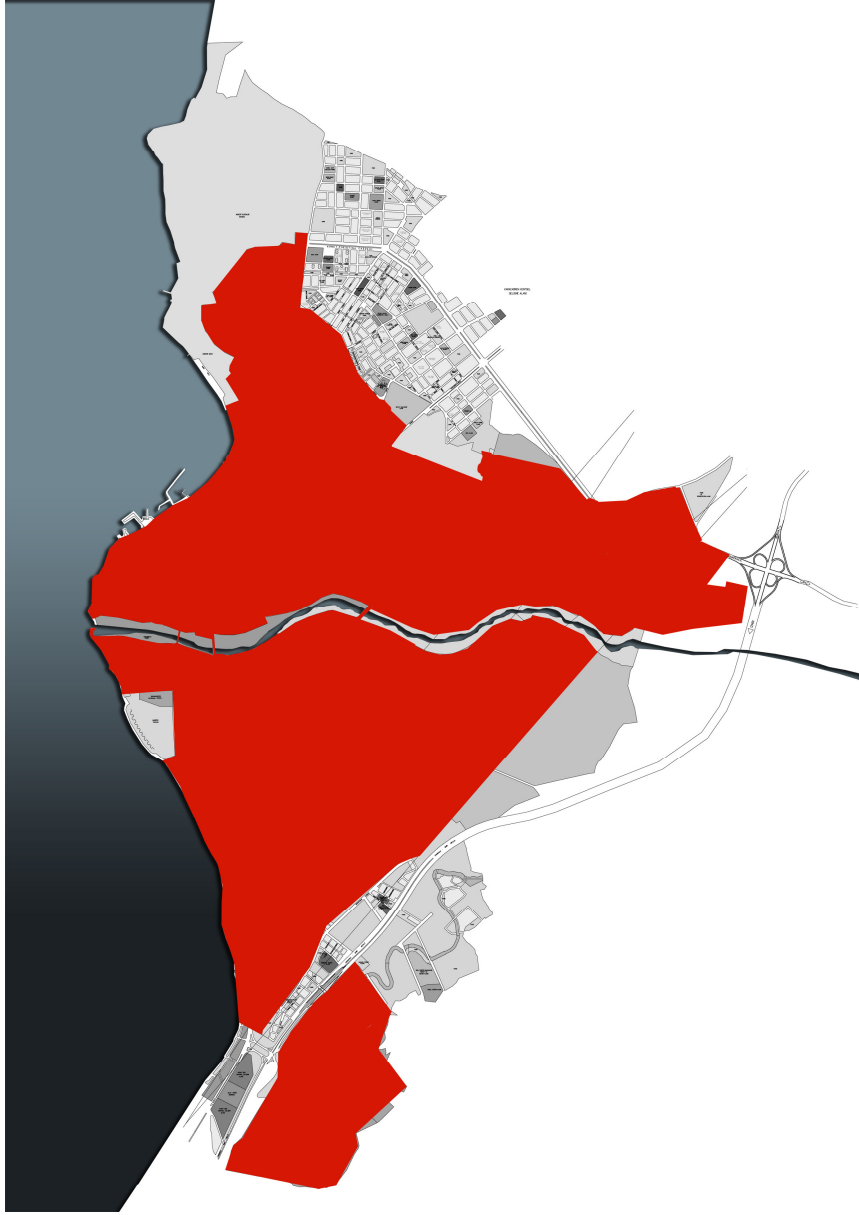
yetkisini belediyelere devrederken, Tüm ülkede olduğu gibi bu yasal değişiklikle belediye ve belediye meclisi kentten rant sağlama yoluna gitmiştir. Siyasi kararlarla mevcut yerleşimlerde imtiyazlı rantlar verilip, kentin tarihi dokusu, alt yapı, ulaşım, sosyal kültürel alanları ve kent içi yeşil alanları, bu tür karar ve yapılanmalarla, bozulur. Bu dönemde, merkezi olarak desteklenen konut kooperatifleşmesi anlayışıyla, kentin çeperlerinde çok katlı sitelerin yapılmaya başlandığı görülmektedir. Böylece kent deniz hariç her yönüne doğru ilave planlamalar ve yapılanmalarla büyümeye başlar (Koç, 2006) (Şekil 4.15).

Şekil 4.15 1984-1990 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları

4.3.9 Büyük Hedefler Dönemi (1990–1995)

Bu dönem siyasi olarak iki seçim dönemi arasını kapsamaktadır. Kent rantı ve fiziksel yapılanması bu dönemde daha da artış göstermiştir. Boğaz köprüsü, liman, organize sanayi bölgesi, havaalanı genişletmesi vb. kararlar alınarak, Çanakkale'nin 2. İstanbul olması, civardaki (Bursa, İstanbul, İzmir) yan sanayisinin ve Anadolu kırsalından gelen göçün bölgeye aktarılması hedefleri dile getirilmiştir. Kentin yeni konut gelişme aksı kuzeydeki Karacaören Ovasına kaydırılmıştır. (Koç, 2006) (Şekil 4.16).

Şekil 4.16 1990-1995 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları

4.3.10 Sorgulayıcı Dönem (1995–2007)

1995 seçimlerinden günümüze kadar olan dönemde hızla süren kent rantı ve yapılaşması, 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi ile kısa süreli duraksama yaşamakla beraber yeni yasal değişikliklerle inşaat sektörü bu dönemde de kaldığı yerden devam etmektedir.

Kentin tarihi merkezi, sit alanı ilan edilerek koruma amaçlı imar planı yapılmıştır. Mevcut tescilli yapıların korunması ve restorasyonu ile sit alanındaki yeni yapılaşmanın tarihi mekânlarla uyumlu tasarlanması ve inşası çalışmaları yeni bir anlayış olarak yerleşir. Ulusal düzeydeki koruma anlayışlarına bağlı olarak ve etkileşim içinde, tarihi alanların ve mekânların korunması ve yaşatılması çalışmaları hız kazanır.

Sivil alanda geliştirilen uluslararası projelerle, sürdürülebilir kalkınma ve katılımcı demokrasi anlayışları kentte yaygınlaşarak Avrupa Birliği süreci, uyum yasaları ve benzeri değişimler kentin her alanında gelecek tartışmalarını yoğunlaştırmaktadır (Koç, 2006).

Bu dönemde kentin artan konut ihtiyacını karşılamak üzere, Karacaören Ovası çevresinde yeni konut siteleri yapılmış, Üniversite kampüsünün Çanakkale'nin İzmir çıkışında konumlanması bu çevrede de birçok site yapılmasına yol açmıştır.

Geçmiş dönemlerde sanayi ve kamu hizmetleri için kullanılan kent içinden geçen İzmir yolu bu tesislerin kapanmasıyla konut ve eğlence nitelikli alanlara dönüşmesine neden olurken, Kent kuzey ve güney doğrultulu bir büyüme potansiyeli göstermektedir. (Şekil 4.17).

Şekil 4.17 1995-2007 Yılları Çanakkale kenti yerleşim sınırları

4.4 Çanakkale Kent Merkezinin Mekansal Analizi

Bu bölümde Çanakkale kent merkezi ve yakın çevresinde kentsel imaj ve kentsel doku analizleri üzerinde durulmaktadır.

4.4.1 Çanakkale Kent Merkezinin Kentsel İmaj (Okunabilirlik) Bağlamında İncelenmesi

Okunabilir bir çevre, insanların belleklerinde doğru algılanabilen çevredir. (Moughtin,1999). Bu bağlamda Kevin Lynch okunabilirliğin analizi için tanımladığı yöntemde; kent kullanıcılarının algıladığı 5 temel fiziksel özellik olan yollar, sınırlar,

bölgeler, düğüm noktaları, referans noktalarının kent imajını biçimlendirdiğini belirtmektedir.

Çalışma kapsamında kentin okunabilirliğine ilişkin verilerin elde edilip değerlendirilmesi ve çalışma alanı içindeki kentsel alanların okunabilirliğinin mekânsal analizinde Lynch'in kent imajı kuramını oluşturan elemanları ele alınacaktır.

Çalışma alanının sınırlarını batıda Çanakkale Boğazı, kuzeyde Balıkesir Asfaltı, doğuda Atatürk Caddesi, güneyde Sarıçay oluşturmaktadır (Şekil 4.18).

Şekil 4.18 Çanakkale kent merkezinde kent imajının incelendiği alan

4.4.1.1 Yollar

Yollar insanların belleklerinde kalan ve kentsel alanı tanımlamada kullandıkları en güçlü elemanlardır bu bağlamda Çanakkale kentindeki yollar ana arterler ve bağlantılar olarak gruplandırılmıştır (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 Kent imajında yol analizi

Kuzeyde doğu-batı yönündeki Balıkesir Asfaltıyla devamındaki Piri Reis Caddesi, kentin Bursa yönünden; güneyde ona paralel devam eden Cumhuriyet Bulvarı ve Demircioğlu Caddesi, kentin karşı kıyısından merkez bölgesine ulaşan; kuzey-güney doğrultusundaki Atatürk Caddesi ise, kentin İzmir yönünden giriş kapısı niteliğinde olup en tanımlayıcı aksları oluşturmaktadır (Şekil 4.20).

Şekil 4.20 1-Cumhuriyet Bulvarı ve Demircioğlu Caddesi 2- Atatürk Caddesi

Atatürk Caddesine paralel İnönü ve Kayserili Ahmet Paşa Caddeleri de kentin önemli bağlantılarından olup, Kayserili Ahmet Paşa Caddesi'nin kordon taşıt yolu olması gezinti amaçlı kullanımını da doğurmaktadır. Yaz mevsiminde ise cadde trafiğe kapatılıp üzere kurulan kafelerle kenti denize bağlamaktadır (Şekil 4.21).

Şekil 4.21 Kordon [12]

Şekil 4.22 Kordon [12]

Kordon; (Şekil 4.22) askeri bölgeden Çimenlik Kalesine doğru kentin açık alan ihtiyacını karşılayan, üzerinde etkinliklerin yapıldığı gezinti yolu olup feribot ve arabalı vapur iskelelerinde taşıt trafiğiyle kesişmesi aksın bu fiziksel niteliğini zayıflatmaktadır. Bu aks Donanma Çay Bahçesi (Şekil 4.23) kısmında yayalaştırılmış Çarşı Caddesi ile birleşip kentin ana promönatını oluşturur.

Şekil 4.23 Kordon ile Çarşı Caddesi birleşme aksı, solda Şakir'in Yeri sağda Donanma Çay Bahçesi

Tarihi yollar kentsel imaj öğeleri bakımından önemli bağlayıcılar, aynı zamanda simgesel açıdan da zengin kentsel imaj öğeleridir. Çarşı Caddesi ticari aktivitenin en yoğun olduğu caddelerden biriyken, tarihi yapılarla çevrelenmişliği, yapısal özellikleriyle önem kazanmaktadır.

Fetvane Sokak, Yalı Caddesi gibi caddeler ve sokaklar kentin eğlence ve ticari hayatında önemli yere sahip olan kentin tarihi bağlantılarından. Ayrıca Yalı Caddesi ve Atatürk Caddesi; dini ve ulusal bayram günleri arabalı vapur iskelesine ulaşmak isteyen transit yolcular nedeniyle trafik yoğunluğunun yaşandığı bağlantılardır.

Kentin kuzey ve güney konut bölgelerini merkeze bağlayan yollar ile Barbaros Mahallesini Sarıçay üzerinden kent merkezine bağlayan köprüler (Şekil 4.24) (Şekil 4.25) (Şekil 4.26) (Şekil 4.27) gibi ikincil yollar da tanımlayıcı ara akslardır.

Şekil 4.24 Atatürk Caddesinin üzerinden geçen köprü

Şekil 4.25 Eski Tahta Köprü

Şekil 4.26 Köprü

Şekil 4.27 Köprü

Bu akslar dışındaki yollardan bazıları önemli odak ya da bölgeleri birbirlerine bağlarken, bazıları da belirli süreklilikleri olmayan, düzensiz yollardır. İmaj öğeleri açısından en önemli yollar odakları, simgeleri üzerinde taşıyan ve düzenli ve tanımlı bir biçimde birbirlerine bağlayan akslardır.

4.4.1.2 Sınırlar

Kenti tanımlayan doğal öge olan su; tarih boyunca yerleşimi sınırlandıran en önemli etken olmuştur (Şekil 4.28). Çanakkale Boğazı kentin biçimlenmesinde, yapı ilişkilerinde belirleyici ana eleman olup fiziksel ve görsel bir sınır ögesi konumundayken; Sarıçay da kenti doğu-batı doğrultusunda iki bölgeye ayırmaktadır. Sarıçay üzerine farklı noktalardan yapılan köprüler ile kentin iki parçası birbirine bağlanmaktadır (Şekil 4.24) (Şekil 4.25) (Şekil 4.26) (Şekil 4.27).

Şekil 4.28 Sınırlar

Çimenlik Kalesi siluetten çevresindeki yapılardan kolayca ayrılabilen bir kentsel imaj ögesi olup kentin oluşum nedenidir. Sınır ögesi olarak değerlendirildiğinde; Kordonun güneyde bitiş noktası olup yıllar boyunca yerleşmenin gelişmesiyle onu sınırlandıran yapay sınır ögesi olmuştur. Kuzeyde kordonun başlangıcında bulunan askeri bölge sivil olarak içine girilemeyen bir zone oluşturarak kentin bir diğer yapay sınırını oluşturmaktadır (Şekil 4.29).

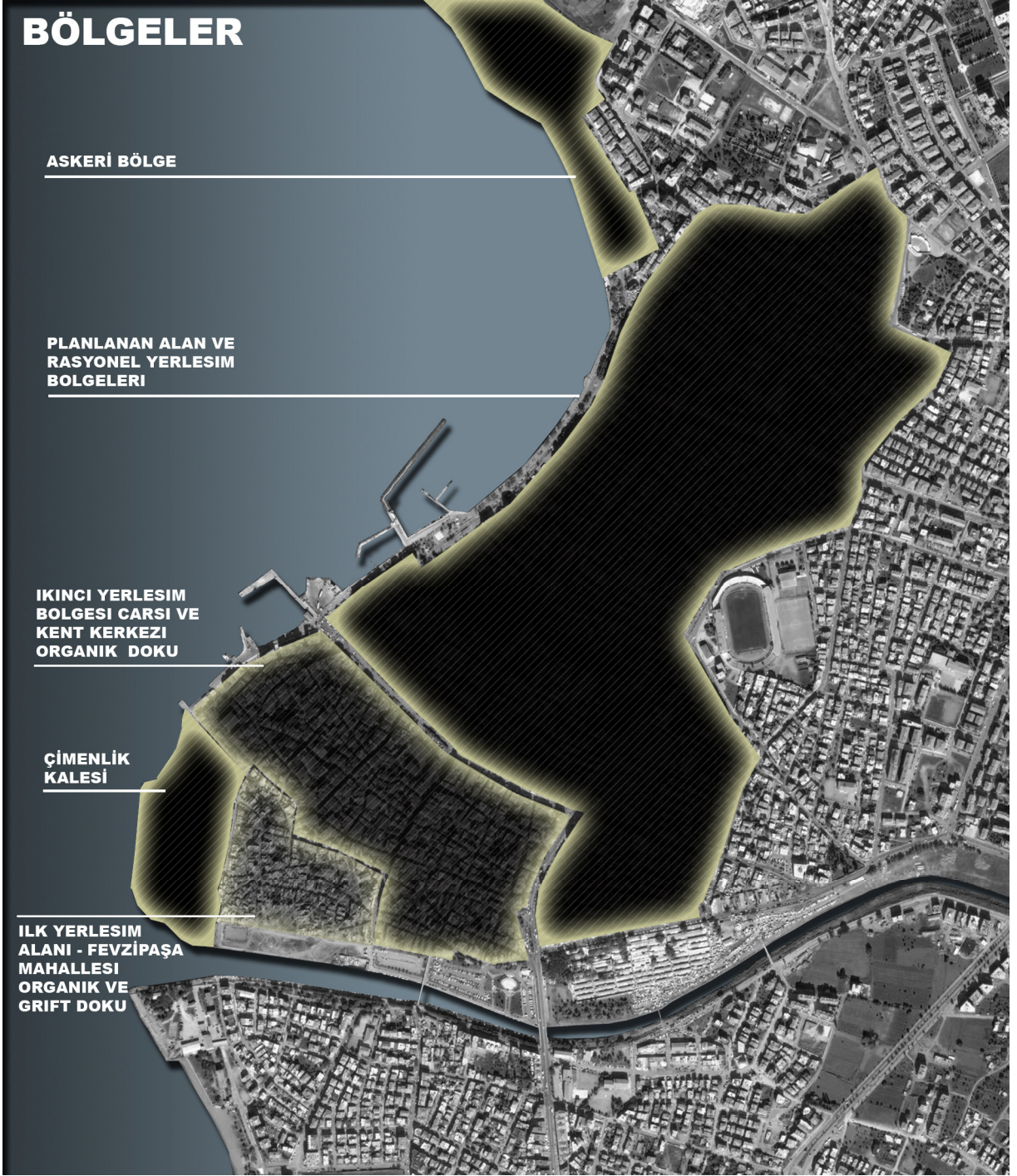
Şekil 4.29 Çanakkale Boğazı Sarıçay birleşimi [1]

4.4.1.3 Bölgeler

Bölgeler fiziksel, işlevsel, sosyo-kültürel açıdan ortak karakter gösteren ve bu özellikleri ile birbirlerinden ayrılan kent mekânlarıdır(Lynch, 1960).

Kent geneline bakıldığında kıyıda sahil yolu güneyde eski, kuzeyde ise yeni yapılaşmanın olduğu bölgelerle bunlardan karakteriyle ayrılan Çimenlik Kalesi ve askeri bölge bulunmaktadır (Şekil 4.30).

Çimenlik Kalesinin doğusunda kalan kentin ilk çekirdeğinin oluştuğu Fevzipaşa Mahallesi bugün Roman halkın yaşadığı, kaotik ve grift bir fiziksel dokudur. Burası kentin sosyal kimliğiyle farklılaşmış bir bölgesidir. Sosyal doku, sağlıklı yapılaşmalar ve içine girilemeyen niteliğiyle kentin yalıtılmış bir bölgesidir (Şekil 4.31) (Şekil (4.32)).

Şekil 4.30 Bölgeler

Kent merkezinin bulunduğu Çarşı bölgesinin (Şekil 4.33) (Şekil 4.34) karakteristiğini oluşturan elemanlar, ticari ve kamu yapılarının bulunmasıdır. Adliye binası, bankalar ve birçok ticari fonksiyonun bölge içerisinde bulunuyor olması bölgenin işlevden kaynaklanan, kentlinin merkez olarak kabul ettiği bir yer olmasını sağlamıştır.

Şekil 4.31 Fevzipaşa Mahallesi İnönü Caddesi Şekil 4.32 Fevzipaşa Mahallesi Çay Sokak

Şekil 4.33 Çarşı Caddesi

Şekil 4.34 Çarşı Caddesi

Çanakkale kenti'nin eski yerleşim alanı olan Cumhuriyet Meydanı'nın güneyinden Sarıçay'a kadar olan kısım "kentsel sit" olarak belirlenmiştir. Tarihsel özelliği nedeniyle sit alanı içindeki bölgede konut ve ticaret bir arada kullanımı görülmektedir. Günümüzde Çarşı Caddesi ve çevresindeki yapı ve cephe düzenlemeleriyle; genelde birbirine benzeyen, tarihi yapıları hiçe sayan, niteliksiz yapılaşma anlayışının önüne geçilmeye çalışılmaktadır (Şekil 4.35) (Şekil 4.36).

Şekil 4.35 Çarşı Caddesi çevresi

Şekil 4.36 Çarşı Caddesi çevresi

Çarşı bölgesinin kuzeyinde yer alan diğer bölge ise kordonu ve kentin üst gelir gruplarındaki kişilerin yaşadığı, daha yeni dönemde yapılan konut oluşumlarını içine alır. Birçok konutun yer aldığı bu kısımda parselizasyon tipi yerleşimlerdeki apartmanlar genel karakteristiği oluşturur. Kıyı yerleşimlerdeki çok katlı yapılaşma, yapı kümeleşmelerindeki tek düzelik, meydanların oluşmasına izin vermeyen doğrusal olarak gelişmesi, bölgenin açıklığını dolayısıyla da okunabilirliğini olumsuz yönde etkilemiştir (Şekil 4.37).

Şekil 4.37 Kordon

4.4.1.4 Düğüm Noktaları

Kentin algılanmasında ve kentsel imajın oluşumunda, bölgeler arası bağlantı, yönlendirmenin yapıldığı veya yaya-taşıt ulaşımının kesiştiği noktalardır. Çanakkale'deki düğüm noktalarını meydanlar, kentsel açık alanlar ve aynı zamanda ulaşım-aktarma noktaları da olan iskele-gar şeklinde gruplamak mümkündür (Şekil 4.38).

Deniz yolu ile kente ulaşımında ilk karşılaşılan yer olan İskele Meydanı; otobüs firmaları, hediyelik eşya ve yiyecek satan büfelerin çevrelediği açık alan ile feribota binmek için sıra bekleyen araçlarla, feribottan çıkan araçların, ayrıca yaya ve taşıt trafiğinin kesiştiği kaotik bir yapı sergilemektedir. Kenti karşı kıyıyla birleştiren bir terminal olarak çalışan, kentin kalbinde bulunan bu odak noktası çevresini saran kimliksiz yapılarla kente ilk gelen kişilerde negatif bir kent imgesi oluşturmaktadır.

Arabalı vapurlarının yanaştığı iskele ise kent trafiğini daha da karmaşık bir yapıya dönüştürmekte, (Şekil 4.39), Yalı Caddesinden başlayan araba kuyrukları, yetersiz bekleme alanları çevrede sürekli bir kaos ortamı yaratmaktadır. Bu nitelikleriyle kentin merkezinde yer alan, karşı kıyıya ulaşım sağlayan iskeleler; kentte kimliksiz ve simgesellikten yoksun önemli odak noktaları olarak, çözüm bekleyen en önemli problemler arasındadır.

Şekil 4.38 Düğüm noktaları

Kordon aksı; insanların toplanıp dağıldığı simge ve odak özelliği olan bir düğüm noktası olup, üzerindeki Troia Atı, yat limanı, basketbol sahası, yeşil alanlar gibi rekreatif noktalar bu niteliği daha güçlü hale getirmektedir.

Kent merkezinde yer alan Cumhuriyet Meydanı; buluşma, toplanma ve diğer yerleri tarifte referans alınan kentin önemli odaklarından biridir. Yanında bulunan Fen Lisesine ait yatakhane binasının oluşturduğu sınır ile mekânı daha da tanımlı hale gelmiştir. (Şekil 4.39)

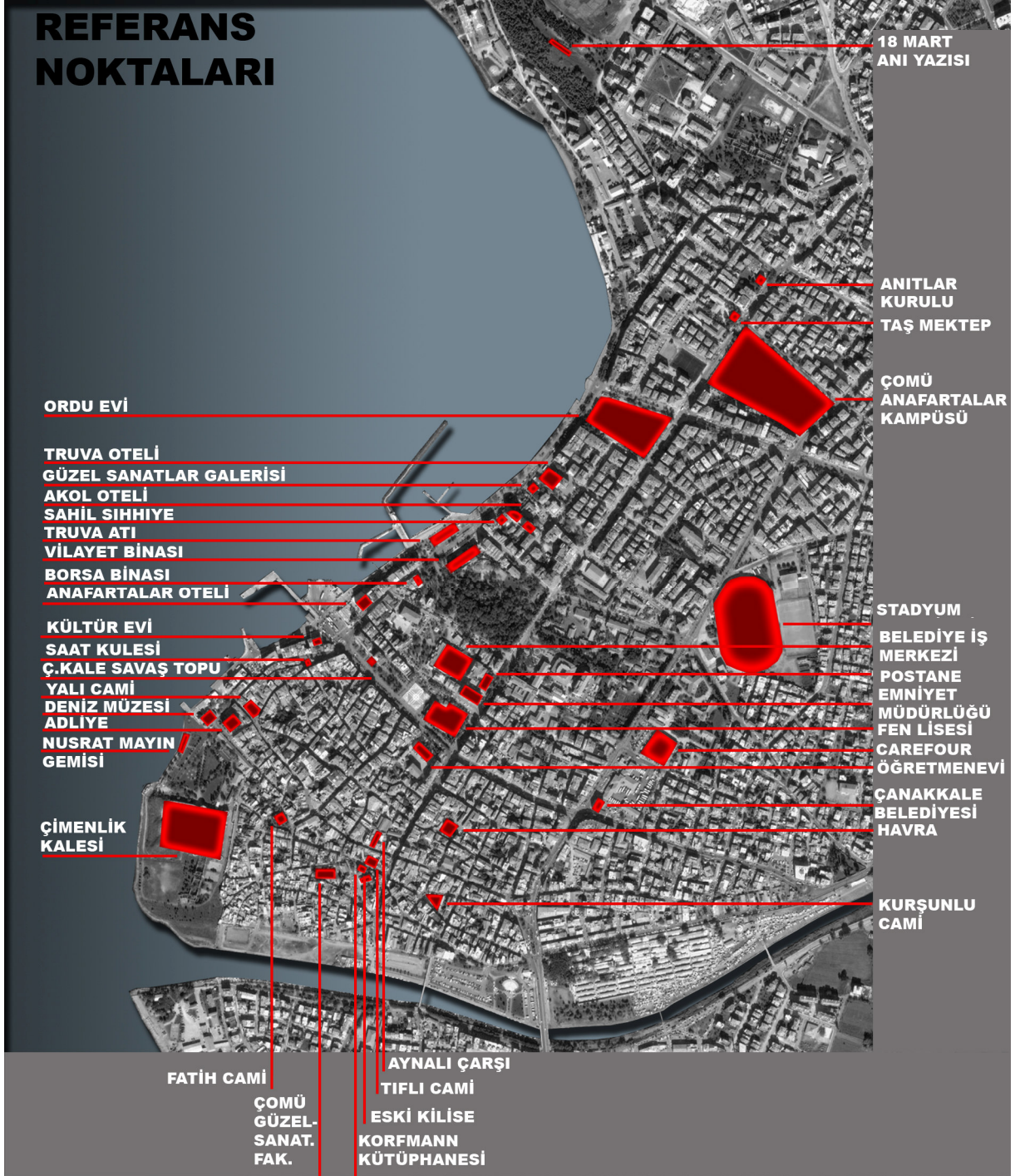

Şekil 4.39 Çanakkale [1]

Otogar ve garaj kentte çevre il ve köylere ulaşımın sağlandığı yoğun taşıt trafiğinin olduğu düğüm noktalarıdır. Köprübaşı Kavşağı bir diğer düğüm noktası olarak; özellikle burada cuma günleri pazar kurulması, çevre köy ve ilçelerden gelen kentlinin bu alanda yoğunluk oluşturmasına neden olmaktadır.

4.4.1.5 Referans Noktaları

Bölge ve yerlerin önemli elemanları olan referans noktaları; tanımlama, yönlendirme ve yöneltme işlevlerine sahip olup kent imajı strüktürünün yapılandırıcı bileşenlerdir. Çanakkale kentindeki referans noktaları oteller, tarihi yapılar, dini yapılar, kamu yapıları, oteller ve simge ya da anıtlar olarak gruplanabilir (Şekil 4.40).

Şekil 4.40 Referans Noktaları

Tarihi yapılardan Saat Kulesi* (Şekil 4.41) içinde bulunduğu tarihsel dokunun bir parçası olmasına ve işlevinin hiç dikkate alınmamasına rağmen biçim karakteri ile referans

* 1887 yılında Çanakkale’de ticaret yapan Vitalis adlı bir tüccarın vasiyeti üzerine yapılmıştır. Kule; kare planı bir kaide üzerinde yükseldikçe daralan katlar halinde yapılmıştır. Yapının bir yüzünde çeşme diğer yüzünde kuleye çıkılan kapı bulunmaktadır. İkinci kat balkon şeklinde olup üçüncü katın dört tarafında saatler yer almaktadır. En üst kısmında ise yine bir saat bölümü bulunmaktadır (Tezcan, 2003).

noktasıdır. Yakın çevresindeki kapalı yüzeyler oluşturan yapılara kontrast oluşturarak kule görünümüyle landmark özelliği taşımaktadır.

Çimenlik Kalesi (Şekil 4.42) kent silüetinde belirgin yapıda olup Sarıçay'ın boğaza döküldüğü yerde konumlanmıştır. Kent imajında ve tarihsel dokuda dikkat çeken en önemli anıtsal öğelerden biridir.

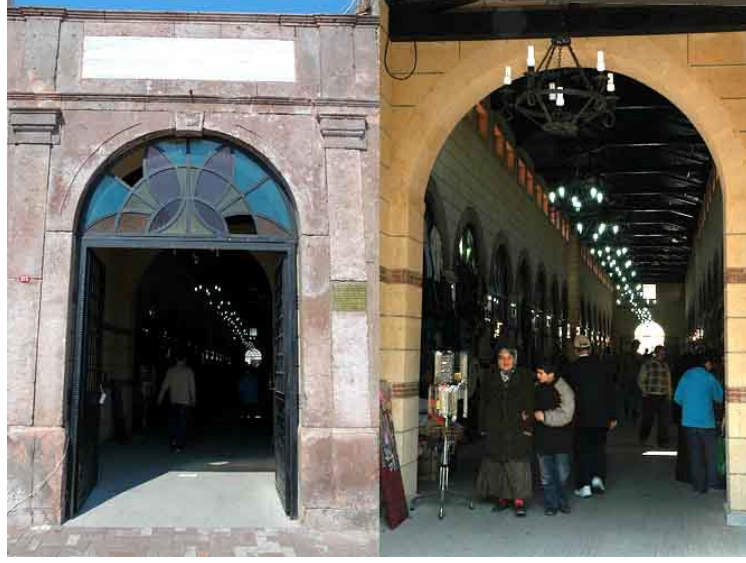
Şekil 4.41 Saat Kulesi

Şekil 4.42 Çimenlik Kalesi ve çevresi [12]

Aynalı Çarşı* (Şekil 4.43) fiziksel anlamda landmark özelliği olmayan, bulunduğu dokuya uyum sağlamış bir pasajdır. Referans noktası olması kentte kültürel anlamda simgesellik kazanmasından kaynaklanmaktadır. Kentin savaş tarihiyle bütünleşen türküsü ile önemli bir çekim merkezi olmuştur.

* 1889 yılında II. Abdülhamit'in padişahlığı sırasında Çanakkale'nin önde gelen Yahudi ailelerinden birine mensup İlya Halyo tarafından inşa ettirilmiştir [12].

Şekil 4.43 Aynalı Çarşı giriş kapısı ve iç mekân [12]

Dini tesisler kentsel imaj öğeleri bakımından oldukça geniş yer tutar. Hristiyan ve Yahudilerin yapmış oldukları eski Kilise* (Şekil 4.44) ve Havra** (Şekil 4.45) ile Osmanlı döneminde yapılan camiler tarihi özellik gösteren simgelerdir.

Yalı Cami***, Fatih Cami, Tıflı**** ve Kurşunlu Camileri*****; kent merkezinde yer alan camii avlusuyla bütünleşen meydanlarıyla insanların ibadet, oturma, bekleme, dinlenme, gelip geçme amaçlı kullandıkları düğüm noktalarıdır. Havra bugün ibadet amaçlı kullanımını sürdürmemekte eski Kilise ise özel etkinliklerin düzenlendiği kamusal bir alan haline dönüşmüş durumdadır.

* Ermeni Cemaate hizmet eden Surp Kevork Kilisesi 1669 yılında kurulmuştur. Günümüzde dini fonksiyona kapalıdır [13].

** Havra 1888 yılında inşa edilmiş olup 600 m2 alan kapsayan tarihi yapının 200 m2 bahçe alanı bulunmaktadır (Tezcan, 2003).

*** Tavil Ahmet Paşa tarafından Rumi 1270 yılında yaptırılan Yalı Cami plan tipi olarak dikdörtgen şeklindedir. Yapı malzemesi olarak moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Üstü kırma çatılı ve kiremitle örtülüdür. 1974 yılında onarılarak kullanıma açılmıştır (Tezcan, 2003).

**** Yapım tarihi 1892 yılıdır.

***** Yapım tarihi Hicri 1285 yılıdır.

Şekil 4.44 Eski Kilise

Şekil 4.45 Havra

Yapım teknikleri, malzeme, biçim, renk ve doku özellikleriyle Korfmann Kütüphanesi* (Şekil 4.46), Sahil Sıhhiye Binası (Şekil 4.47), Kültür Evi (Şekil 4.48), Güzel Sanatlar Galerisi (Şekil 4.49), Öğretmen Evi, Deniz Müzesi, ÇOMÜ Güzel Sanatlar Fakültesi, Taş Mektep, Anıtlar Kurulu Binası, Borsa Binası kentin sivil mimarlık örneklerindedir. Buldukları konumda çevrelerindeki blokların arasında gabarileri ve yalın tarihi karakterleriyle kentte güçlü birer imaj ögesi olmuşlardır. Vilayet Binasının ise yüksekliği ve geniş cephesi kent silüetinden kolayca algılanmasını sağlamaktadır (Şekil 4.50).

Şekil 4.46 Korfmann Kütüphanesi

Şekil 4.47 Sahil Sıhhiye binası

* Kütüphane binasının 1890'larda inşa edildiği tahmin edilmektedir. 1669 yılında kurulan Surp Kevork Kilisesi'nin yanında (bugün eski kilise olarak geçer), modern eğitim veren Ermeni Sübyan Okulu olarak inşa edildiği bilinmektedir. Kısa bir süre eğitim amacıyla kullanılan bina, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Ermeni cemaatin Çanakkale'yi terk etmesiyle boşalır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, Tekel İdaresi'ne verilir. Tekel'e devrinden günümüze kadar Tekel Tütün Deposu olarak kullanılır. 2006 yılında Çanakkale Belediyesi tarafından satın alınır. Tübingen Troia Vakfı'nın isteği üzerine Çanakkale Belediyesi, kütüphane amaçlı kullanılmak üzere, binayı vakfa bedelsiz tahsis eder [13].

Şekil 4.48 Kültür Evi

Şekil 4.49 Güzel Sanatlar Galerisi

Şekil 4.50 Kent silueti

Kentin kordon bölgesinde bulunan otellerden Akol Oteli ve Anafartalar Oteli yüksek yapılar olmaları ve kullanım yönünden çevrelerinden ayrılmaları ile kentin işlevsel referans noktalarındandır. Bu otellerden farklı olarak Truva Oteli gabarisi ile çevresine uyum içerisindedir (Şekil 4.51) (Şekil 4.52).

Şekil 4.51 Akol Oteli

Şekil 4.52 Anafartalar Oteli

Heykel ve anıtların bazıları kentin antik çağdan günümüze gelen savaş tarihiyle bütünleşmiş özel anı simgeleri olmuştur. Kordon'daki Troia Atı maketi (Şekil 4.53), Çimenlik Kalesi'nin içinde bulunan Nusrat Mayın Gemisi maketi (Şekil 4.54), Çanakkale'nin Boğaz Siluetinden okunan Esenler Tepesindeki 18 Mart 1915 yazısı (Şekil 4.55) ve Cumhuriyet Meydanında bulunan Çanakkale Savaşında kullanılan top (Şekil 4.56), bunların en önemlilerindendir.

Şekil 4.53 Troia Atı

Şekil 4.54 Nusrat Mayın Gemisi

Şekil 4.55 18 Mart Yazısı

Şekil 4.56 Çanakkale Savaşında kullanılan top

4.4.2 Çanakkale Kent Merkezinin Doluluk-Boşluk Kuramına Göre İncelenmesi

Trancik (1986) kentsel mekânları; her biri kendi içinde tanımlı fakat bir yönelim ekseninde birbirleriyle ilişkili, farklı boyutlardaki mekânların hiyerarşilerinin kurulmasıyla açıklamaktadır. Kentlerin mekânsal yapısına, kitle (zemin) ile açık mekân (şekil) arasındaki ilişkiler bağlamında, kentsel doluluk ve boşlukların organizasyonu olarak yaklaşmaktadır. Bu bağlamda Lynch'in kent okuması ölçeğine zoom yapılarak kentsel doluluk boşluk tipleri Çanakkale kent merkezi üzerinden incelenecektir (Şekil 4.58).

Şekil 4.58 Çanakkale kenti doluluk-boşluk ilişkilerinin incelendiği ölçek

4.4.2.1 Kentsel Doluluklar

Trancik'e göre (1986) kentsel doluluklar; anıtlar veya baskın kamusal yapılar, kentsel blok alanları ve doğrusal veya sınır tanımlayıcı binalardan meydana gelmektedir.

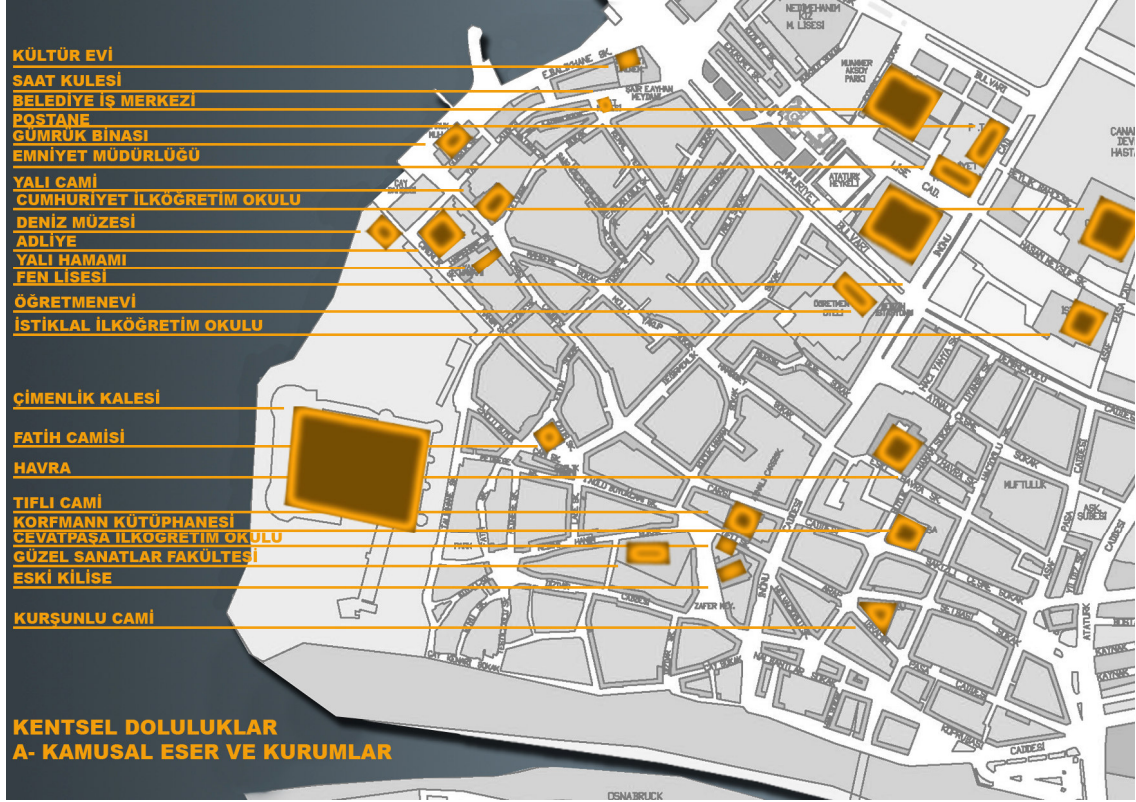
Kamusal Eser ve Kurumlar: Kentsel doku içerisinde bir merkez görevi üstlenen kamusal anıtlar ve yapılarıdır. Genellikle görsel odak noktaları olup sosyal ve politik anlamlarını ifade etmek ve varlıklarını belirtmek için açık mekân içinde yer alma gereksinimleri vardır (Önal, 1996). Kentte; dini yapılar, tarihi yapılar, kamusal yapılar ve okullar olmak üzere dört tip kamusal eser ve kurumlar olduğu görülmektedir (Şekil 4.59).

Kurşunlu, Tıflı, Fatih ve Yalı Camileri ile Havra ve eski Kilise gibi dini yapılar, çevresindeki bahçeleri ve simgesel özellikleriyle diğer kamusal eserlerden ayrılmaktadır. 1463 yılında kurulan Çimenlik Kalesi ile birlikte Çay Mahallesi (Fevzipaşa Mahallesi) ve Büyük Cami (bugün Fatih Cami) civarında Türk Mahallesi (Cami-i Kebir Mahallesi) kurulmuştur. Bu yapılar inşa edildikleri tarihten itibaren kent içinde ara merkezler oluşturmuşlardır. Camilerin büyük çoğunluğunda ve havrada kare plana dayalı ve moloz taş duvar üzerine kırma çatı sisteme dayalı olduğu görülmektedir. Eski Kilise ise kesme taştan yapılmış olup mimari karakteri özgünlüğünü korumaktadır (Tezcan, 2003).

Çimenlik Kalesi, Saat Kulesi, Korfmann Kütüphanesi, Kültür Evi, Öğretmen Evi (eski Taş Mektep) ve Gümrük Binası tarihsel özellikleriyle ile diğer kamusal yapılardan ayrılmaktadır. Dönemlerinin izlerini taşıyan bu yapılar, kente tarihsel bir simgesellik de kazandırmaktadırlar. ÇOMÜ Güzel Sanatlar Fakültesi, kent merkezine yakın fakat izole bir noktada yer almasından dolayı, diğer yapılar kadar algılanamamaktadır.

Tarihi niteliği olmamakla birlikte, bu türdeki diğer yapılara göre daha yeni ve çevresindeki yapılara göre ölçek anlamındaki farklılıkları ile dikkat çeken, Belediye İş Merkezi, Postane, Emniyet Müdürlüğü, Adliye binası diğer grubu oluşturmaktadır.

Kentteki bir diğer kamusal tip ise okullardır. Bu yapılardan, Cumhuriyet ve İstiklal İlköğretim Okulları özgün tarihi nitelik taşımaktadır. Bunun dışındaki eğitim yapılarından Fen Lisesi ve Cevatpaşa İlköğretim Okulu ise daha yeni karakterli yapılardır.

Şekil 4.59 Kentsel doluluklar: kamusal eser ve kurumlar

Kentsel Blokların Baskın Alanları: Boyutları, biçimleri ve organizasyonları ile kentsel mekân kompozisyonunun en etkin elemanları ve kentsel mekânların tanımlayıcılarıdır. Blokların oluşturduğu alanlar yaşama, ofis, endüstri gibi kullanımların biçimlendirdiği, farklı boyutlardaki parsellerin tekrarıyla organize olmaktadır (Önal,1996).

Bu kategoride incelenen kentsel doluluk türünde Kentin oluşumundan bugüne kadar yapılaşmış olan çevrede, apartmanlardan oluşan kent bölgeleri bulunmaktadır. Kent merkezi ve yakın çevresinde bitişik nizam yapılaşma koşulları sonucu birbirine bitişik ve yüksek kütleli yapı hacimleri ortaya çıkmıştır. Yakın yapı adaları ve parsellerde farklı yükseklikte ve hacimde yapıların yan yana yer alması, tarihi bölgenin kendine has dokusunun bozulmasına neden olmuştur (Şekil 4.60).

1988). Bu bağlamda kentsel blokların fonksiyon anlamında yakınlık özelliği Saat Kulesi ve yakın çevresinde Şekil 4.61’de incelenmiştir.

Şekil 4.61 Yakınlık

Yakınlık kavramı birimlerin üstlendiği fonksiyonlar üzerinden incelendiğinde Şekil 4.61’de ifade edilen belirlenmiş kütlelerde genellikle yapıların tüm katları ticari ve eğlence amaçlı birimleri oluştururken kimi yapılarda bu ticari fonksiyonun yerini üst katlarda konut işlevine bıraktığı görülmektedir (Şekil 4.62) (Şekil 4.63).

Şekil 4.62 Yalı Caddesi

Şekil 4.63 Fetvane Sokak

Şekil 4.65 Çarşı Caddesi

Şekil 4.66 Demircioğlu Caddesi

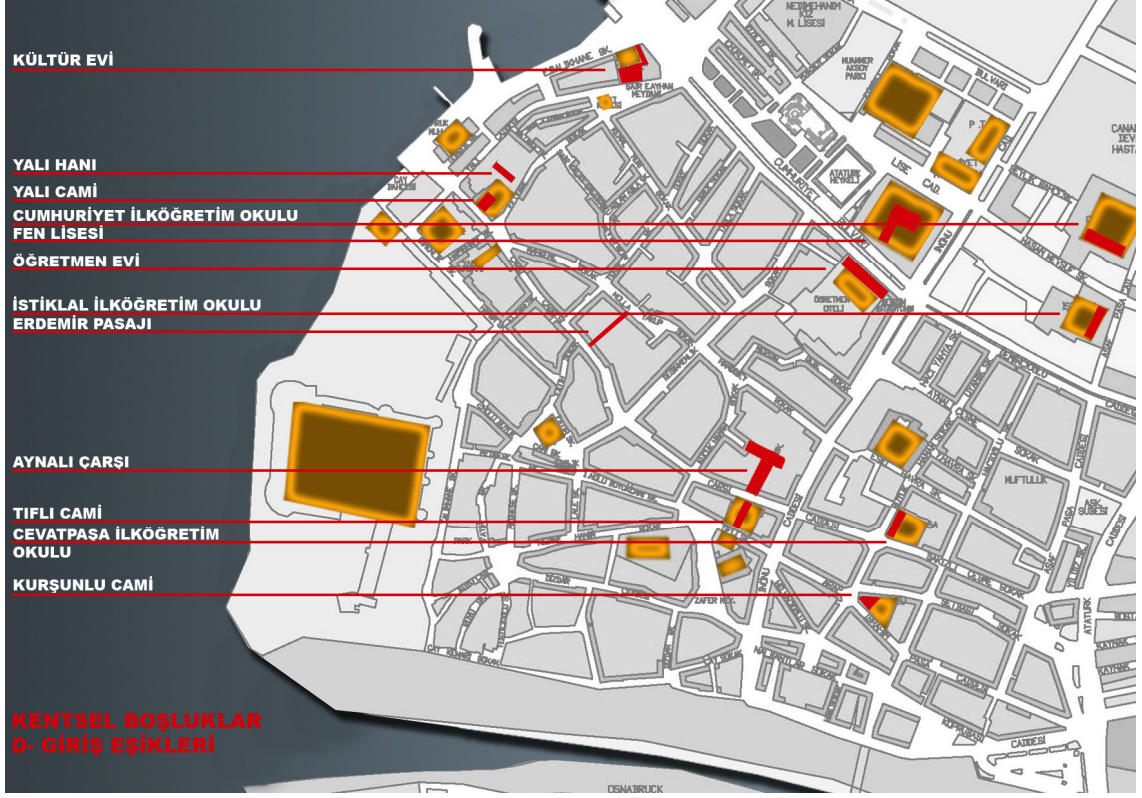
4.4.2.2 Kentsel Boşluklar

Kentsel doku; Kentsel doluluk ve boşluklardan oluşmaktadır. Kentteki fiziksel, sosyal ve görsel süreklilikleri sağlayan kentin dış mekânları, kentte beş farklı biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunlar; giriş eşikleri iç-blok boşluklar, caddeler meydanlar ağı, parklar açık alanlar ve lineer açık-alan sistemleridir.

Giriş Eşikleri: Bireysellikten toplum yaşamına veya çalışma alanına doğru olan özel bir geçiştir. Bu dış avlu, niş, lobi veya ön bahçe olabilir. Burası için hem kamusal hem de özel tanımlaması yapılabilir (Önal,1996) (Şekil 4.67).

Bu kategorideki ilk yapı Aynalı Çarşıdır. Dükkanların bir pasaja açılması ile oluşan arasta tipi çarşı; kentin simge yapılarından biri olup kentteki boşlukların en önemlilerini oluşturmaktadır. İçinden geçilen diğer bir boşluk olan Erdemir Pasajı da aynı nitelikte olmasına rağmen, niteliksiz bir apartman kütesinin altında yer almakta ve iki paralel sokak aksını birbirine bağlamaktadır.

Alt katı çeşitli atölye, kitapçı, pastane ve kafe, üst katı kişisel atölyeler, toplantı salonları ve bardan oluşan Yalı Hanı (Şekil 4.68) (Şekil 4.69); kentteki iki önemli cadde olan Yalı Caddesi ve Fetvane Sokağı birbirine bağlayan bir eşik olarak değerlendirilebilir.

Şekil 4.67 Kentsel boşluklar: Giriş eşikleri.

Şekil 4.68 Yalı Hanı

Şekil 4.69 Yalı Hanı iç mekân

Yalı Cami (Şekil 4.70) ve Kurşunlu Cami dış bahçeleriyle yarı kamusal nitelikteki toplanma mekânı ve giriş eşiklerini oluşturmaktadır. Bunlardan farklı olarak Tıflı Cami dış avlusuyla Çarşı Caddesi ve Tıflı Sokağı bağlayıcı niteliktedir.

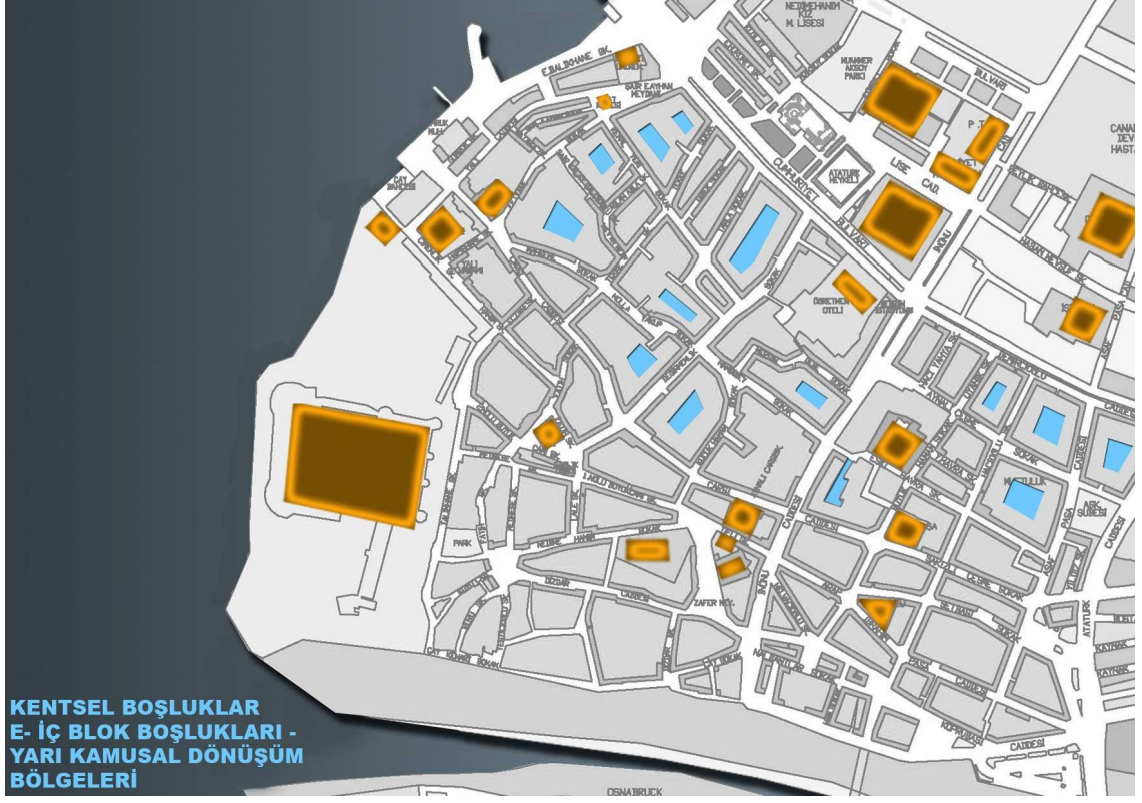

Şekil 4.70 Yalı Cami

Cevatpaşa, İstiklal ve Cumhuriyet İlköğretim Okullarının bahçeleri bu kategoriye girerken, Kültür Evi ve Öğretmen Evinin bahçeleri de fonksiyonları itibariyle giriş eşiği özelliği göstermektedir.

İç Blok Boşlukları: Genelde konut alanlarında bitişik nizam yapılaşmadan dolayı oluşan boş zamanlar, sirkülasyon veya dinlenme için kullanılan yarı kamusal kent mekânlarıdır (Önal,1996).

Bu kategoride kentsel blokların baskın alanlarında oluşan blok aralarına sıkışan iç bahçeler ile kentin daha eski yapılaşmasının olduğu alanlarda bitişik nizam yapılaşmadan kaynaklanan blokların iç boşlukları bulunmaktadır (Şekil 4.71).

Şekil 4.71 Kentsel boşluklar: iç blok boşlukları

Sokak ve Meydanlar Ağı: Sokaklar ve meydanlar ağı şehrin tasarımında ve mekân organizasyonunda kentin ana ve birleştirici strüktürünü oluşturup aktif kamusal kent hayatı içermektedir (Önal,1996).

Bu bölümde taşıt yolları ile yaya ve meydanlar birbirinden ayrı olarak incelenmiştir (Şekil 4.72). Tarihi nitelikteki bölgede taşıt ve yaya yollarının dar, daha sonra yapılaşmış bölgede ise bu öğelerin daha geniş olduğu görülmektedir. Yaya yollarından kordondan gelen yaya aksı çarşı caddesi ile birleşerek kentin en önemli gezinti alanını oluşturur. Diğer meydanlardan Cumhuriyet Meydanı ve Saat Kulesi Meydanı her zaman yüksek yoğunluğun olduğu odak noktalarıdır.

Saat Kulesi Meydanı incelendiğinde yapı adaları arasında kalan boşluk, bu meydanadaki landmark niteliğindeki Saat Kulesi ile Norberg-Schulz'un bahsettiği kapalılık hissini vermektedir.

Kordonda ise bir tarafta denizin, diğer tarafta ise yapı adalarının sınırlandırdığı kanal şeklinde açık alan ile kapalılık sağlanmaktadır. Yalı Hanı kamusal kullanımlı iç avlusu, alt ve üst katında içerdiği yarı kamusal birimleri ile kapalılık hissini baskın olduğu bir mekândır. Çalışma alanı içine giren İskele Meydanı çevresindeki yapıların niteliksiz ve sınırlayıcı olmamaları nedeniyle, kentsel bir buluşma noktası oluşturamamış ve kapalılık hissi uyandıramamaktadır.

Açık Alanlar: Kentteki doğal ortamı korumak için düğüm noktası görevi nedeniyle, katı kent çevresinde ferahlama sağlayan kırsal çevreye benzer şekilde kente dahil edilmişlerdir. Açık alanlar, sınırlarında bitişip kendilerini şekillendiren yerlerin özelliklerini artırır (Önal,1996). Çanakkale'deki park ve bahçeler, park niteliği gösterenler ve açık alanlar olarak ikiye ayrılmaktadır (Şekil 4.74).

Şekil 4.74 Kentsel boşluklar: açık alanlar

Halk Bahçesi, Muammer Aksoy Parkı ve Çimenlik Kalesinin Bahçesi (Şekil 4.75) kentin park karakterli açık alanlardır. Bunun dışında kentteki peyzaj ögesi veya açıklık olanağı sunan dolaşım alanları ise; Cumhuriyet Meydanındaki peyzaj düzenlemesidir (Şekil 4.76).

Şekil 4.75 Çimenlik Kalesi bahçesi

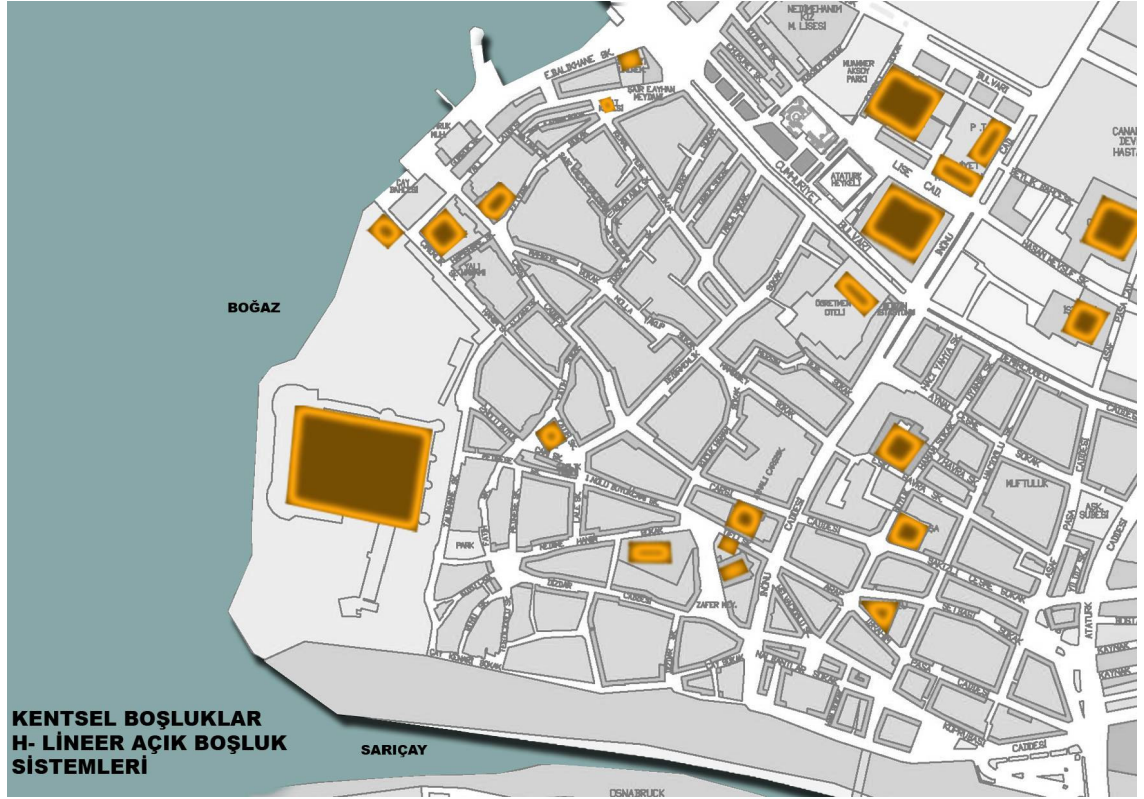

Şekil 4.76 Sarıçay [12]

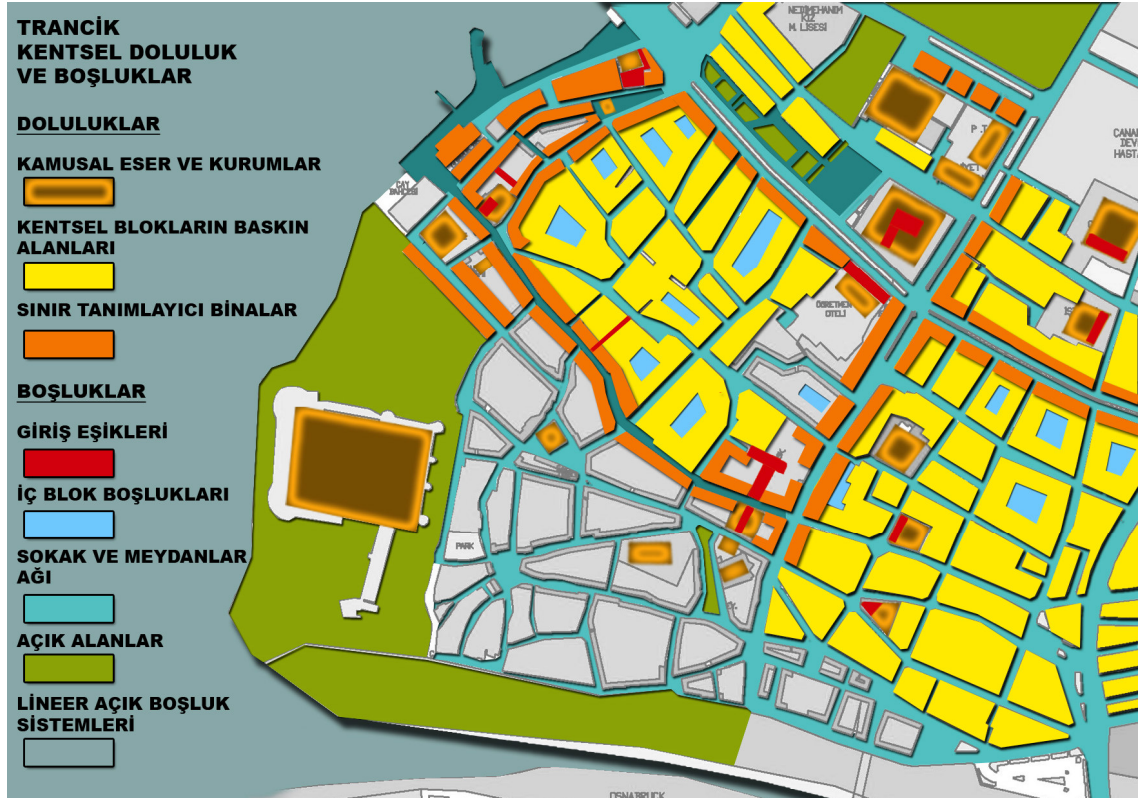
Kentin güneyinde yer alan, Çay Mahallesi sınırlarında bulunan Zafer Meydanı ve Sarıçay dolaşım alanı toprak ve niteliksiz alanlar olup burada yaşayan kişilerin etnik özellikleri doğrultusunda zaman zaman yürüyüş yolu, atların dolaşma yeri gibi fonksiyonlarla kullanılmaktadır. Kentlinin bu alanları kullanımını sınırlıdır.

Lineer Açık Boşluk Sistemleri: Çoğunlukla nehir, su kenarı, sulak alan bölgeleri gibi önemli su öğeleriyle ilişkilidir. Bu biçimsel ve biçimsel olmayan yeşil-yollar bölgeleri ayırır, sınırlar oluşturur ve yerleri birbirine bağlarlar (Önal,1996). Kentte bu kategoriye giren ilk öge kente, kıyı kenti niteliği veren Çanakkale Boğazı kıyıları, diğeri ise doğu batı doğrultulu olarak Boğaza dökülen Sarıçay kıyılarıdır (Şekil 4.77). Kentteki yapılaşma bu iki öğeye göre şekillenmiş olup önemli etkinlik ve dolaşım alanları bu boşlukların çevresinde yer almaktadır.

Şekil 4.78’de Çanakkale kent merkezindeki doluluk ve boşluk tipleri görülmektedir.

Şekil 4.77 Kentsel boşluklar: lineer açık boşluk sistemleri

Şekil 4.78 Çanakkale kent merkezi doluluk ve boşluklar

Kentin kuruluş döneminde belli bir imar çalışmasının olmaması nedeni ile her etnik grubun kendi alışkanlıkları doğrultusunda yapılaşma anlayışına gittiği organik yapının izleri bugün de görülebilmektedir. Kentin dolu-boş şemasına bakıldığında ise gabari olarak yüksek yapıların kesintisiz monoton yüzey etkisi ile niteliksiz yapılaşma yoğun bir çerçeve çizmektedir. Bitişik nizam yapılaşma, kentsel park ve bahçelerin azlığı nedeniyle boşlukların yetersiz olduğu görülmektedir. Şekil 4.79'da Çanakkale kent merkezindeki doku farklılıkları yapılaşma anlamında incelenmiştir.

Şekil 4.79 Çanakkale kent merkezinde doku farklılıkları:

Bu bağlamda:

- 1.Bölge: Tarihi kent merkezinde bitişik nizam yapılaşma
- 2.Bölge: Daha yeni dönemlerde oluşmuş bitişik nizam ve bahçeli yapılaşma
- 3.Bölge: Kordonda bulunan bitişik nizam ve yüksek yapılaşma
- 4.Bölge: Karmaşık bir kent dokusu örneği alçak ve yüksek katlı yapılar bir arada
- 5.Bölge: Küçük sanayi
- 6.Bölge: Askeri ya da kamusal alanlardan oluşmaktadır.

1.Bölge: 1984'den sonra gelişen düzensiz ve niteliksiz yapılaşmanın yok etmeye başladığı, kentin güneyinde kendine has özelliklere sahip olan tarihi kent merkezi bölgesidir. Bu alan ve yakın çevresinde, yeni gelişen konut alanlarında standartlaşmış tasarımlardan kaynaklı birbirine benzer, bakımsız, herhangi bir mimari özellik taşımayan yapı grupları yer almaktadır. 1980'li yıllardan önce bölgede 2 veya 3 katlı bitişik nizam yapılar yer almaktayken, kentin sivil mimarisinin özgün örneklerinin görüldüğü bu alanda zamanla yıpranan, kullanılmayan veya rant kaygısıyla yıkılan bu binaların yerini bitişik nizam 5-6 katlı yüksek yapılar almıştır. Günümüzde bu yüksek katlı apartmanların arasına sıkışmış tarihi yapılar görülmektedir (Şekil 4.80, Şekil 4.81).

Şekil 4.80 Kent merkezi sokak görünüşü

Şekil 4.81 Kent merkezi sokak görünüşü

Bölgenin sınırını oluşturan Demircioğlu Caddesi üzerinde yer alan yüksek katlı yapı blokları, tarihi kent dokusu ile ilişkiyi keserek, algılanmasına engel olmaktadır. Kente deniz yoluyla yaklaşıldığında, yüksek yapılar ve reklâm tabelalarının oluşturduğu kaosun yarattığı bu kötü imajla karşılaşılmaktadır (Şekil 4.82).

Şekil 4.82 Yüksek katlı yapılaşma örneği

2.Bölge: 1. bölgeye göre daha yeni dönemde yapılan bahçeli ve bitişik nizam yapı bloklarından oluşmaktadır. 1940'lı yıllarda kentin ilk imar planında bahçeli ve en fazla 3 katlı olarak öngörülen yapılaşma hala belli alanlarda görülebilmeye rağmen zamanla artan nüfus ve konut ihtiyacını karşılamak için kent merkezine çok yakın olan bu alanda yer alan yapılar yerlerini daha yüksek bloklara bırakmışlardır. Bitişik nizam yapılaşma bölgenin genel karakteri olmasına rağmen yer yer görülen ayırık nizam yapılaşma kent merkezindeki yoğun yapılaşma yanında, daha nitelikli bir görünüm yaratmaktadır. Bölgede açık ve yeşil alanların azlığı ve ihtiyacı karşılayamadığı gözlemlenmektedir (Şekil 4.83).

Şekil 4.83 Yüksek katlı bloklar arasında sıkışmış tarihi konut

3.Bölge: 1700–1910 dönemleri arasında kordon boyunca büyük konak ve atışelıkların bulunduğu alandır. Bugün, alanda birkaç yapı haricinde izlerine rastlanmaması kentin savaşlardan da etkilenmiş olduğunu göstermektedir. 1980'lerdeki ranta dayalı konut üretimlerinin sonucu olarak yüksek katlı konutlar ve oteller bu alanı çevrelemektedir (Şekil 4.84, Şekil 4.85).

Şekil 4.84 Kordonda yüksek yapı blokları

Şekil 4.85 Kordonda yüksek yapı blokları

4.Bölge: Fevzipaşa Mahallesi kapsayan bu alan; kentin oluşumundan günümüze kadarki süreçte, Roman halkın yaşadığı bölge olmuştur. Bölgede, eski konut ve yapı örneklerine rastlansa da, burada yaşayanların alışkanlıkları, yaşam tarzı ve ekonomik nedenler yüzünden, alana çarpık yapılaşmalar hâkim durumdadır.

5.Bölge: Pazaryerinin yanında küçük sanayi bölgesi olarak kullanılan bölge, günümüzde kentin merkezinin içinde kalmıştır. Bu alanda genelde araçların bakım ve tamiri yapılmaktadır. Oto kaporta ve döşemeciler, oto elektrik, oto motor, mobilya dekorasyon, demir doğrama, lokanta ve çayevi alanında faaliyet gösteren toplam 45 işyeri bulunmaktadır (Tezcan, 2003).

6.Bölge: Kamusal alanlar ve askeriye ait tesislerin bulunduğu alanları kapsayan bölge çalışma alanı dışında bırakılmıştır.

5. SONUÇ

Çalışmada, Çanakkale kenti ve kent merkezi, kentsel mekanı okumanın göstergeleri ile üç farklı biçimde incelenmiştir. İlk olarak kentsel oluşumunun zamansal analizi, ikinci olarak çevresel imajın belirleyicileri olan; yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm ve referans noktaları, üçüncü olarak da kentsel dokunun belirleyicileri olan doluluk- boşluk ilişkisi, kentsel mekan bağlamında irdelenmiştir

1. Zamana bağlı mekansal analizler sonucunda; Çanakkale kentinin imaj ve tarihi doku özelliklerinin, 1970’lerde Türkiye’nin genel konjüktüründe görülen göç dalgası ve 1984’te yapılan İmar Yasası değişikliği sonucu, kentten rant sağlama yoluna gidilmesiyle yitirmeye başladığı görülmektedir. Özellikle tarihi kent merkezinde, rant kaygısı ve yap-sat anlayışı ile binalar tarihi dokuyu zedelemiş ve bu süreç bölgenin 1996’da kentsel sit alanı ilan edilmesine kadar devam etmiştir.

2. yapılan analiz çalışmaları sonucunda; Çanakkale Kent Merkezinin kuruluş dönemi ve günümüz arasında değişen imaj belirleyicileri ile kentsel doku öğeleri (Çizelge 5.1) incelendiğinde aşağıdaki değerlendirmelere ulaşılmaktadır.

Yollar: Yollar kentin kuruluş dönemi ve bugünkü sokak karakteri olmak üzere iki ayrı dönemde incelenmiştir. Kentin kuruluş yıllarında üç tip sokak şekli görülmektedir (Anonim, 2000).

- Küçük meydanlarla birleşen organik sokak dokusu: Osmanlı yerleşmelerinde sıkça görülen bu sokak karakterinin Çanakkale’de de olduğu görülmektedir. Cami-i Kebir Mahallesi, Çay Mahallesi ve Ermeni Mahallesinde bu sokak karakteri görülmektedir (Şekil 5.1).

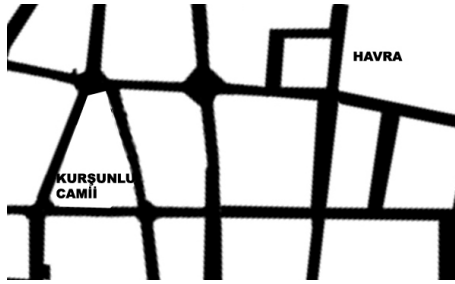
Şekil 5.1 Mevcut organik sokak dokusu

- Aksiyel ana cadde doğrultusunda gelişen sokak dokusu: Herhangi bir doğal kısıtlayıcı olmamasına rağmen aksiyel doğrultudaki ana caddeye birleşen dik sokakların oluşturduğu sokak karakteridir. Rum ve Çarşı bölgesi bu karakterdedir (Şekil 5.2).

Şekil 5.2 Mevcut aksiyel sokak dokusu

- Gridal sokak dokusu: Birbirini dik kesen sokakların oluşturduğu sokak karakteridir. Yahudi Mahallesi'nde görülmektedir (Şekil 5.3).

Şekil 5.3 Mevcut gridal sokak dokusu

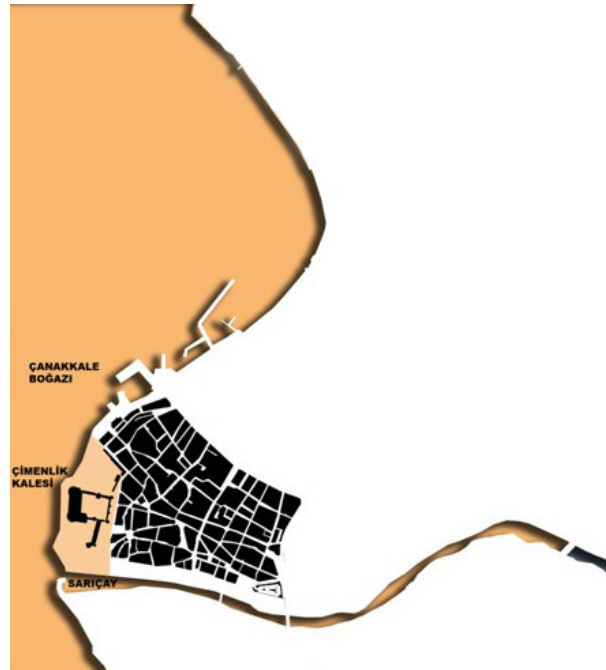
Günümüzde Çanakkale kenti yol ağı incelendiğinde; ağırlıklı olarak kuzey ve güney doğrultulu olarak kıyıya ve birbirine paralel yollar yer alırken, ana ulaşım akslarının yoğun olduğu kısımlarda düğüm noktaları olduğu görülmektedir.

Kentin kıyıya paralel lineer gelişim göstermesi nedeniyle yollar arasındaki ara bağlantılar aksiyel özellik göstermektedir (Şekil 5.4). Korunan tarihi doku içindeki yol ağı; organik karakterli özellikler taşımakta olup, daha yeni dönemlerde yapılan yollardan ölçeği nedeniyle kolayca ayırt edilebilmektedir ve geleneksel mimariden öğeler taşınması nedeniyle farklı perspektifler sunarak kent imajını olumlu yönde etkilemektedir (Çizelge 5.1).

Şekil 5.4 Kıyıya paralel yol ağı

Sınırlar: Çanakkale Boğazı, Sarıçay ve Çimenlik Kalesi tarih boyunca kentin gelişimini sınırlandıran öğelerdir. Kentin, kuruluş döneminde kalenin arkasında ve Sarıçay doğrultusunda gelişmesi bu sınır olma özelliğini kuvvetlendirmektedir (Şekil 5.5).

Şekil 5.5 Kuruluş yıllarında sınır öğeleri 1500 lü yıllar

Kentin kuzeyinde yer alan Askeri Bölge kenti bu yönde sınırlandırmakta ve bir kıyı kenti olan Çanakkale'nin denizle olan etkileşimini azaltmakta, kentin sınırlayıcı öğesi olarak; kordonu sonlandırma, kentlinin kullanamaması gibi negatif unsurları barındırmaktadır. (Şekil 5.6). Bunlara ek olarak daha alt ölçeklere inildiğinde meydanları sınırlayan, kordonu sonlandıran veya yollara yüzey oluşturan öğeler de kentteki sınırları oluşturmaktadır. (Çizelge 5.1).

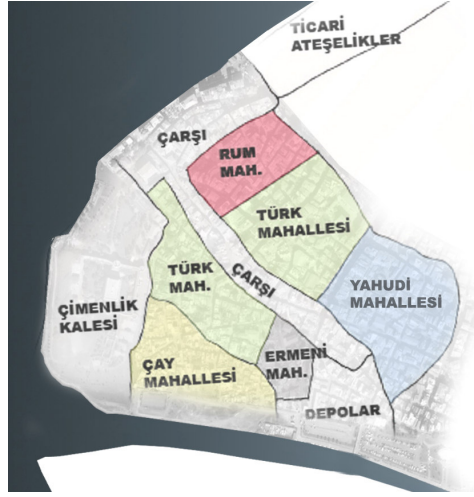

Şekil 5.6 Günümüzde sınır öğeleri

Bölgeler: Zihinsel kent imajında; boyutları, bir araya gelişleri, dış mekanlar ile kurmuş oldukları ilişkiler, cephe ve malzeme yönünden benzeyen yapıların oluşturdukları gruplar, sosyal yapıdaki farklılıklar kentteki bölgeler olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda Çanakkale kentinde, bölgelerin kolay okunabilir ve ayırt edilebilir özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Kentin oluşum sürecinde, etnik ve dini özelliklere göre oluşan mahalle* kavramının bölgeleri oluşturmakta etkin olduğunu izlemek mümkündür. Türk (Müslüman) , Rum, Yahudi, Ermeni ve Çay Mahalleleri bu biçimde oluşmuş dokulardır. (Şekil 5.7)

* Türk Mahallesi Çimenlik Kalesinin yanında inşa edilen Fatih Camii etrafında gelişen Cami-i Kebir Mahallesi olarak da adlandırılmaktadır. Rum Mahallesi Türk Mahallesinin kuzeyinde kalıp Rumlar ve Levantenler bu bölgede yaşamaktadır. Cami-i Kebir Mahallesinin doğusundaki bugünkü Eski Kilise bölgesinde bulunan Ermeni Mahallesi,1529 yılında Ermeniler yerleşmiştir. Yahudiler Yahudi Mahallesi yaşamakta, Çay Mahallesinde ise Çimenlik Kalesinin inşasını yapan ve sonrasında burada yaşamaya devam eden halkın yaşadığı bölgedir.

Şekil 5.7 Çanakkale 1600 yıllarında bölgeler (etnik mahalleler) (Tezcan, 2003)

Günümüzde ise yapılaşma özelliklerine göre bir ayırım söz konusu olmakla birlikte etnik ayırım sadece kentin ilk yerleşim alanı olan Fevzipaşa Mahallesi (Çay Mahallesi) görülmektedir. Yaşayan halkın alışkanlıkları ve yaşama biçimi nedeniyle sağlıksız ve metruk görüntüye sahip olan bu alana hem yapısal hem de sosyal anlamda iyileştirme yapılması gerekmektedir. Alanda kentin geleneksel mimarisini yansıtan birçok yapının kötü durumda ya da yıkılmak üzere olduğu görülmektedir.

Kentin diğer bir bölgesi olan tarihi kent merkezi Çarşı Caddesi ile Fevzipaşa Mahallesinden ayrılmakta olup, iki ya da üç katlı bitişik nizam yapılaşma olan geleneksel mimarinin örnekleri tek yapı ölçeğinde görülebilmektedir. Yeni dönemlerde yapılan binaların çok katlı olması bu tarihi yapıları kütle anlamında ezerken, niteliksiz yapılar nedeniyle bölgenin kimi yerlerinde kimliksiz cepheler oluşmuştur. Diğer bir bölgeyi oluşturan Cevatpaşa Mahallesinde ise kentin eski dokusuna göre yeni yapılar yer almakta, daha çok bitişik nizam ve kimi yerlerde bahçeli olarak yapılan binaların kat yüksekliği 4 ya da 5 kat olup caddelerde yüzey etkisi oluşturmaktadırlar. Kentin gelir açısından üst kesiminin oturduğu bölge yer yer nitelikli yapılara rastlanmasına rağmen genel anlamda imaj oluşturacak öğelerden yoksundur (Çizelge 5.1).

Düğüm Noktaları: Kuruluş döneminde kentteki düğüm noktaları kentin oluşum nedeni olan Çimenlik Kalesi, ticari hayatın ve yaya taşıt hareketlerinin yoğun olduğu İskele ve Sarıçay kenarıdır.

Günümüzde bunlara ek olarak kentlinin rekreatif amaçla kullandığı meydanlar (Kordon, Cumhuriyet Meydanı) imaj kavramı yaratırken, ana amacın ulaşım olup kentlinin gün içinde yoğun bir şekilde kullandığı noktalar olup belirsiz imajlar yaratmaktadırlar (Çizelge 5.1).

Referans Noktaları: Kentte referans noktaları; boyut, malzeme, özellikleri ya da tarihsel nitelikleri ile imaj ögesi oluştururken, kent imajında ve algılanışında da tanımlayıcı rol üstlenen öğelerdir. Tarihsel nitelik taşıyan birçok kamusal yapı da yapıldığı dönemler dâhil, her dönemde referans noktaları olma özelliğini taşımaktadırlar.

Kent merkezinde yer alan, Saat Kulesi, Çimenlik Kalesi, Aynalı Çarşı vb. Tarihi nitelikleri, kentteki konumları ile Çanakkale kentinin referans noktaları olma özelliğini korumaktadırlar. Günümüzde boyutları ve dikkat çeken kütleler ile kentin tarihsel referansını veren anı öğeler (Kordondaki Troia Atı, Stadyum vb.) yeni tanımlama noktaları oluşturdukları görülmektedir. Kentte bu imaj öğelerini birbirine bağlayacak gezi güzergahları oluşturulması ve bu yollara cephe veren yapıların yenilenmesi kentin geleceği için önemli bir yaklaşım olarak belirlenmelidir (Çizelge 5.1).

Kentsel Doku: Çanakkale kentinin boğaz kenarında kurulmuş bir kıyı yerleşimi olması nedeniyle, oluşumundan bugüne kadar kentin gelişimi bu hat boyunca olmuştur. Kuzey güney doğrultulu boğaz, Kentte denize paralel ve lineer bir yerleşim dokusu oluştururken, birbirine paralel sıralanan cadde ve sokaklar ağı bu formu daha da belirgin bir biçimde desteklemektedir.

Kentin oluşumunda görülen 2 ve 3 katlı ilk yapı örnekleri günümüzde üçüncü boyutta yükselerek yerini yoğun yapılaşmaya bırakmıştır. Boyut ve ölçek farklılıkları, düzensiz yapılaşması ile bu yeni dokunun okunabilirliğinin azaldığı görülmektedir. Bölgeye özgü yapı ve mimarisiyle kentsel peyzaja karakter verebilecek tarihi doku öğelerinin azalmış ve neredeyse kaybolmuş olusu okunabilirliği daha da olumsuz yönde etkilemektedir. Yeni oluşan dokuyu oluşturan öğelerin belirli bir bütünlük içinde olmayışı, peyzajı oluşturan elemanların birbiriyle, mevcut yapı ve tarihi dokuyla oran ve uyumundaki olumsuzluklar nedeniyle süreklilik ve tutarlılıktan yoksun bir görünüm mevcuttur (Şekil 5.8) (Çizelge 5.1).

Şekil 5.8 Çanakkale kent dokusu [1]

Sonuç olarak, günümüzde Çanakkale kentinin geleneksel konut gruplarının bulunduğu tarihi kent merkezi yoğun yapılaşma tehdidi altındadır. Özellikle kent girişleri, kent merkezi ve yakın çevresi başta olmak üzere, kentin kuzeyindeki alanlarda 1984 sonrası gelişen ve kent silüetini bozan yapı grupları, nitelsiz çevre ve imajlara neden olmaktadır.

Yapılan analizler sonucunda Çanakkale kent merkezi için aşağıdaki değerlendirmelere ulaşılmıştır:

- Kentin güneyinde tarihi yerleşim dokusu, mimari yapısı bakımından kendine has özellikleri olan konut bölgelerinin bulunduğu kente kimlik kazandıran alanlarda var olan özellikleri korumak, yeni gelişmelerde bu karakterleri ve yerel özellikleri güçlendirmek önemlidir. Bu anlamda tarihi kent merkezinde yenileme ve cephe iyileştirme çalışmalarının yanı sıra, kentin turistik ve tarihi özelliklerini birbirine bağlayan gezi güzergahları ile bu alanlarda iyileştirme çalışmalarına devam edilmesi gereklidir.
- Kentte referans noktası olabilecek önemli alanların algılanabilirliğini sağlamak, bunun için mevcut yapılaşmış çevrede tekil olarak da olsa yer alan önemli alanları, yapıları/yapı detaylarını ön plana çıkaran özel tasarımlar yapılmalıdır.
- Çanakkale kenti kıyısındaki yeni yapılaşma, bütün kentlinin boğaz manzarasından yararlanmasını engellemekte ve yapay bir sınır oluşturmaktadır. Lineer gelişen kent formunu okunabilir kılacak gelişmeleri teşvik edilerek, bu bağlamda kentin kordon ve

denizden silüetini bozan yüksek katlı yapılaşmaları engelleyici düzenlemeler getirilmelidir.

- Kordonda yer alan açık alan düzenlemesindeki yeşil doku ve su öğelerini korumak, güçlendirmenin yanı sıra, bu alanda toplumsal kullanımı teşvik eden düzenlemeler geliştirerek alanın gün boyu daha uzun süreli kullanılabilirliği sağlanmalı ve canlılığını artırılmalıdır. Yazın trafiğe kapanan Kayserili Ahmet Paşa Caddesi yayalaştırılarak üzerine rekreatif öğelerin konumlandırılması kendine yetemeyen kordona rahatlama sağlayacaktır.

Bir kıyı kenti olan Çanakkale'nin su ile ilişkisini daha da artırmak için kordonda ve Sarıçayda bu ilişki sağlanmalı ve kentin karşı kıyısına ilişki kurmasını sağlayacak iskeleler yapılmalı, tekne seferleri düzenlenmelidir.

- Kent merkezinde en yoğun taşıt ve yaya trafiğinin bulunduğu ana arterlerde yapılacak düzenlemelerle yayaları taşıtlardan korumak ve tarihi kent merkezinde yayalaştırma çalışmalarını devam ettirmek gereklidir. Kent merkezinde otoparklar için alan ayrılması gereklidir.

İskele meydanı hem bir iskele, hem otogar olma durumu ile yaya ve taşıt trafiğinin iç içe geçtiği kaotik bir yapıdadır. Meydanın ulaşım fonksiyonu dışında kullanımı için, insanları kıyı ve deniz ile yakınlaştırmak ve bu alanı ulaşım dışında farklı kamusal fonksiyonlarla desteklenerek yeni bir imaj oluşturulması gerekmektedir. Bu bağlamda yeni bazı düzenleme çalışmaları yapılmaktadır. 2007 yılında İskele Meydanı (bugün büfelerin olduğu alandan) ve Saat Kulesinin bulunduğu alan Belediye tarafından kentsel ve mimari yarışmaya * açılmıştır.

* Yarışmayı kazanan Proje Mimar F.Eren Günel ve Mimar Emel Özen tarafından hazırlanmış olup yapı kentin devamı olan sokaklar bütünü olarak tasarlanmıştır. Yapıda iç ve dış arasında bir ayrım olmaması genel özelliklerindedir. Bu bağlamda yapıyla çevre ilişkisinde iç ve dış kavramı yok olması fonksiyonları ile kentsel anlamda şu an kopuk olan yeşil - yaya ve kentsel doku arasında sürekliliğin sağlanması hedeflenmiştir. Tasarımda bellek değeri olan mevcut yeşil dokunun ve simgelerin korunması, iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi, iç sokaklarıyla sürprizli, şeffaf, hafif, geçirgen, çekici bir kültür yapısı oluşturularak sokakların kültür-sergi ve alışveriş fonksiyonlarıyla kullanım zenginliği ve çeşitliliğe olanak vermesi, Belediye-kültür yapısı ve tüm kent tarafından kullanıma olanak sağlayan sosyal işlevlerin düzenlenmesi, Oluşturulan sokaklarla akışkan, bütünleşik bir kent dokusu ve peyzaj yaratarak park ile kentsel doku arasında kentsel-kamusal dış mekanlarla yapı-yeşil akışının sağlanması, Kentsel dış mekanlar: insanları bir araya getirme, iletişim kurup etkileşerek sosyalleşmeyi sağlama, ortak bir kimlik oluşturarak yaşanılan kenti sahiplenme bilinci oluşturmak gibi toplumsal işlevler üstlenmesi önerilmektedir.

Şekil 5.9 Çanakkale İskele Meydanı projesi

- Sarıçay kıyılarının Fevzipaşa Mahallesi'nin rehabilitasyonu ile beraber düşünülmeli, kıyıda bulunan eski depolar yeniden işlevlendirilerek kamusal kullanıma kazandırılmalıdır.
- Kent merkezi içerisinde yoğun yerleşim alanlarının ortasında kalan Küçük Sanayi Sitesi kent dışına taşınmalıdır.

Bu değerlendirmeler bağlamında Çanakkale kentinin mevcut kentsel mekânlar ve geçmişle bağların kurulmasına kimlik, yer duygusunun artırılması için mekansal düzenlemelere gereksinimi vardır. Kentin var olan imajının okunabilirliğinin sağlanabilmesi için; kentsel doku ve kent imajı ile ilgili kuram ve kavramları, yüzyıllarca biriktirdiği tarihsel coğrafi anlamlar ile yüklendiği imajları ve kentin kendine ait potansiyellerini kentsel mekana artı değer yaratacak şekilde kullanması gerekmektedir. Bu ise, ancak kentin çok parçalı katmanlarının ayrıştırılarak bunları çözümleyen okumaların yapılmasıyla mümkün olabilir. Çanakkale gibi tarihi özelliği ve önemli potansiyelleri olan kentlerde; planlamada sadece imar planlarının kullanılması yetersiz kalmakta bu bağlamda kentsel ve sosyal dokuya, odaklara, çevresel imajlara ilişkin ayrıntılı tanımlamalara ve tasarımlara gereksinim olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.1 Çanakkale kent merkezinde kuruluş dönemi ve günümüz arasında değişen imaj belirleyicileri ile kentsel doku öğeleri arasındaki farklar

	1500 - 1700 ler İlk kuruluş yılları	1970-1980 ler Bozulmanın başlangıcı	2008 Günümüz
YOLLAR	 <p>Kente insan ve atlı araba kullanımına göre şekillenen yollar üç farklı özellik göstermektedir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Organik sokak dokusu • Aksiyel sokak dokusu • Gridal sokak dokusu 	 <p>Kentin ilk dönemlerinde görülen sokak karakteri korunmakla birlikte yeni yerleşim alanlarını kent merkezine bağlayan boğaza paralel lineer karakterli ulaşım ağları oluşmaktadır.</p>	 <p>Kentteki nüfusun ve taşıt sayısının artmasıyla; kent merkezine ulaşmayıp çeperlerden geçen yeni caddeler önem kazanmakta mevcut bağlantılar genişletilmektedir. Kentte boğaza paralel lineer yol ağı görülmektedir.</p>
SINIRLAR	 <p>Bu dönemde kent Çimenlik Kalesi, Boğaz ve Sarıçay'ın sınırladığı bir savunma kentidir.</p>	 <p>Çimenlik Kalesi, Boğaz ve Sarıçay'ın ve kentin kuzeyindeki Askeri bölge sınırlayıcılarıdır.</p>	 <p>Çimenlik Kalesi, Boğaz ve Sarıçay'ın beraberinde Askeri bölgenin varlığı yerleşmeyi sınırlandırmakta nüfusun artmasıyla sınır öğeleri kentte daha baskın hissedilmektedir.</p>

	1500 - 1700 ler İlk kuruluş yılları	1970-1980 ler Bozulmanın başlangıcı	2008 Günümüz
BÖLGELER	 <p>Kente Türk, Rum, Ermeni, Yahudi ve Çay Mahalleleri olmak üzere beş etnik bölge bulunmaktadır.</p>	 <p>Bölgeler Çay Mahallesi dışında yapılaşma ve tarihi niteliklerine göre farklılıklar oluşturmaktadır.</p>	 <p>Bu dönemde nüfus artışı ile birlikte yeni konut alanları oluşturularak, daha çok yapılaşma farklılıklarına göre şekillenen bölgeler oluşmuştur.</p>
DÜĞÜM NOKTALARI	 <p>Kentteki düğüm noktaları kentin oluşum nedeni olan liman, Çimenlik Kalesi ve Sarıçay kenarıdır.</p>	 <p>Kente transit ulaşım bağlantıları yeni yapılmış (otogar vb.) bu anlamda trafik ve yoğunluk bu yeni bağlantılara göre şekillenmeye başlamıştır.</p>	 <p>Kente transit ulaşımın ve meydanlaşmanın olduğu noktalar düğüm noktası özelliği göstermektedir.</p>

	1500 - 1700 ler İlk kuruluş yılları	1970-1980 ler Bozulmanın başlangıcı	2008 Günümüz
REFERANS NOKTALARI	 <p>Fatih Camii ve diğer dini merkezler ile Çimenlik Kalesi kentteki referans noktalarıdır.</p>	 <p>Kentte yeni yapılmaya başlanan kamusal binalar dikkat çekici kütleleriyle yeni referans noktalarıdır. (Bağ-kur, adliye, okullar, kütüphane vb.)</p>	 <p>Her dönemde referans noktası olan tarihi yapılara ek olarak kentin antik ve savaş tarihinde yeri olan anıtların referans noktası olması (Troia filmindeki tahta at), kentsel sit olarak kent merkezinin öne çıkması ve boyutları ile öne çıkan yapılar yeni referans noktaları olarak tanımlanmaktadır.</p>
DOLULUK-BOSLUK	 <p>Savunma nedeniyle kent Çimenlik Kalesi arkasında gelişmiştir. Bitişik nizam yapılaşmada adaların ortasındaki alanlar, dini amaçlı yapıların bahçeleri ve Çimenlik Kalesi kentteki boşlukları oluşturmaktadır.</p>	 <p>Dolu boş şemasında geçmiş dönemlerde varlığını sürdüren sivil mimarlık örneklerinin kentsel rant nedeniyle kaybolduğu yerine yüksek katlı apartmanların yapılmaya başlandığı görülmektedir.</p>	 <p>Kent merkezinin koruma alanı içinde olması buradaki yapılaşmayı belli kararlara bağlayarak tarihi dokuyu korumaktadır. Diğer bölgelerde ise yüzey etkisi oluşturan apartmanlaşma kentte negatif bir etki oluşturmaktadır. Kentte doku bağlamında üçüncü boyutta bir yükselme söz konusudur.</p>

KAYNAKLAR

Ahunbay, Z., (1996), Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Ak, T., (2005), Kentsel Dış Mekanlar Bağlamında Çanakkale Saat Kulesi ve Çevresine Yönelik Bir Görsel Analiz Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, ÇOMÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Alparslan, Ç., (2006), Çanakkale İli İş Gücü Piyasasının Yapısı ve Çalışma Hayatının Genel Görünümü, Yüksek Lisans Tezi, ÇOMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Altuğ, Ü., (1999), Çanakkale'deki Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Ekonomik Açından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, ÇOMÜ, (yayımlanmamış).

Anonim, (2000), Çanakkale Sokak Adlarında Yaşayanlar, Anonim, Olay Bilgi İletişim Basın Yayın ve Ltd. Şti., Çanakkale.

Anonim, (2002), Türkiye'nin Turizm Değerleri, T.C. Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü Yayınları (Cilt 2), Ankara.

Appleyard, D., (1969), "Why Buildings Are Known", Environment and Behaviour, 1, 131-156, UK.

Arslan, D., (2005), Kıyı Alanların Yeniden Gelişim Sürecinde Kentsel Açık Alanların Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Arkonaç, S., (1993), Psikoloji ve Zihin Süreçleri Bilimi, Alfa Basım Dağıtım, İstanbul.

Aru, K.A., (1998), Türk Kenti, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Ashihara, Y., (1983), The Aesthetic Townscape, MIT Press, MA.

Ayaşlıgil, T., (1997), Kent Gelişimi Sürecinde Açık ve Yeşil Mekan Gereksiniminin Çanakkale Örneğinde İncelenmesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aydemir, Ş., (2004a), "Kentsel Arazi Kullanım Modelleri ve Fiziksel Gelişme Formları", Aydemir, S., Aydemir, Ş., Beyazlı, S., D., Ökten, N., Öksüz, A.M., Sancar, C., Özyaba, M., Türk, A., Y., Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, Akademi Kitabevi, Trabzon.

Aydemir, S., (2004b), "Planlama ve Planlamanın Evrimi", Aydemir, S., Aydemir, Ş., Beyazlı, S., D., Ökten, N., Öksüz, A.M., Sancar, C., Özyaba, M., Türk, A., Y., Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, Akademi Kitabevi, Trabzon.

Azatoğlu, S. ve Azatoğlu, İ., (2001), Kazdağı Dünyü Bugünü, Mengitan Basım ve Ambalaj Sanayi, İzmir.

Bademli, R., (1997), Gelibolu Yarımadası Barış Parkı Uluslararası Fikir ve Tasarım Yarışması Kitabı, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Bakan, K. ve Konuk, G., (1987), Türkiye’de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi, Tübitak Yapı Araştırma Enstitüsü, Yayın No:U5, 106, Ankara.
- Barthes, R., (1997), Göstergebilimsel Serüven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Benevolo, L., (1995), Avrupa Tarihinde Kentler, Afa Yayıncılık, İstanbul
- Boulding, K. E., (1956), The Image Knowledge in Life and Society, University of Michigan Press,
- Boyer, C., (1994), The City of Collective Memory, The MIT Press, MA.
- Bumin, K., (1990), Demokrasi Arayışında Kent, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bütün, Ö., (2002), Kent Mekanı ve Görsel Bilgi, Yüksek Lisans Tezi YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Cansever, T. (1996), “Şehir, Kent ve Kültür”, Cogito, Sayı 8, s.125-130 YKY, İstanbul.
- Cüceloğlu, D., (1997), İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çanakkale İl Sanayi Ve Ticaret Müdürlüğü, (2004), 2003 Yılı Çanakkale İli Ekonomik ve Ticari Durumu Hakkında Rapor, Çanakkale.
- Çelik, Z., (1996), 19.Yüzyılda Osmanlı Başkenti-Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- ÇEYAP, (1997), Çanakkale Evleri Yaşatma Projesi, İ. Erten (Derl.), Çanakkale.
- Çil, E., (2006), “Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekan Dizim Analizinin Kuramsal ve Yöntemsel Tartışması”, Megaron YTÜ Mim. Fak. e-dergisi, Cilt: 1, Sayı:4.
- Downs, R.M. ve Stea, D., (1977), Maps in Mind, Harper & Row, New York.
- DİE, (1994), Türkiye İstatistik Yıllığı, Çevre istatistikleri, T.C. Başbakanlık DİE Matbaası, Ankara.
- DİE, (2002), Genel Nüfus Sayımı; Nüfusun Sosyal Ve Ekonomik Nitelikleri (Çanakkale) 2000, T.C. Başbakanlık DİE Matbaası, Ankara.
- Ekrem, C. Z., (2004), Çanakkale’de Şehirleşmenin Fiziki Potansiyeli Kullanımı ve Alternatif Alanların Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, ÇOMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale (yayımlanmamış).
- Erdönmez, E., M., (2005), Açık kamusal kent mekanlarının toplumsal ilişkileri yapılandırmadaki rolü, Büyükdere-Levent-Maslak aksi, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ergün, C., (2000), Kent İmgesi ve Elektronik Ortamda Temsil Edilmesi, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Erkan, N.Ç., (1996), Çevre Psikolojisi Bağlamında Çevresel İmaj ve Beşiktaş Meydanı Örneği, Yüksek Lisans Tezi ,YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erkman, U.,(1982), Mimari Tasarım için bir Veri Üretim Yöntemi olarak Çevre Analizi, İTÜ Matbaası, İstanbul.
- Gallion, A. ve Eisner, S., (1986), The Urban Pattern, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Gehl, J., (1987), Life Between Buildings: Using Public Spaces, Von Nostrand Reinhold, New York.
- Giritlioğlu, C., (1998), Şehirselsel Mekan Öğeleri Tasarımı 1, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Hasol, D., (1998), Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- İnceoğlu, N., (1989), Kamu Mekanları Tasarımı Sempozyumu, MSÜ, İstanbul.
- Johnston, R. J., (1984), City and Society- An Outline for Urban Geography, Hutchinson, London.
- Kantarıcı, D. (1996), Biga Yarımadası'nda Ekolojik Faktörler İle Ağaç Türlerinin Yayılışı Arasındaki İlişkiler, Yerleşim ve Çevre Sorunları: Çanakkale İli Sempozyumu, 9-13 Eylül Çanakkale.
- Kahvecioğlu, H., (1998), Mimarlıkta İmaj: Mekansal İmajın Oluşumu, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaplan, S., (1973), Cognitive Maps in Perception, Aldine, Chicago.
- Kayan, İ., (1996), Troia'da Son 6000 Yılda Doğal Çevre Değişimleri Yerleşim ve Çevre Sorunları: Çanakkale İli Sempozyumu, 9-13 Eylül, Çanakkale.
- Kaymaklı, G., (1990), Ülkemizde Açık ve Yeşil Alan Standartlarının Uygulanmasında Peyzaj Mimarlığı Açısından Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kepes, G., (1996), "Kent Ölçeğinde İletişim ve Dışavurum Üzerine Notlar", Cogito Sayı:8 Yaz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Koç, T., (2006), Çanakkale'nin Kentsel Gelişimi (1462-2006) ile Fiziki Coğrafya İlişkisi, Kentsel Gelişim Alanları Çalışma Raporu, Çanakkale Kent Konseyi Yayınları Kitap Dizisi Yayın No:2, Çanakkale.
- Koç, T., (2004), Çanakkale Yerleşmesinin Durum Raporu 2003, Çanakkale Belediyesi, Yerel Gündem 21, Çanakkale.
- Komisyon, (2002), Çanakkale İl Çevre Raporu, Çanakkale Valiliği, İl Çevre Müdürlüğü, Çanakkale.

Korfmann, M., (1997), “Çanakkale Boğazı’nda Troia Kalesi ve Aşağı Kenti, Denizlerin ve Karaların Birleştiği Yerdeki Savaş ve Barış Kenti”, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kostof, S., (1999), The City Assembled, Thames and Hudson, London.

Koroğlu, A., (1999), Kent İçi Sirkülasyon ve Peyzaj Mimarlığı: Bornova Örneğinde İrdelemeler, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Krier, R., (1988), Urban Space, Academy Editions, Londra

Kuban, D., (1992), “Kent Korumasında Kültürel Sorunlar”,Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler, 1992 , s..32.

Kuban, D., (1998), Mimarlık kavramları Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Kuleci, E., (1995), Kent Merkezinin Yenilenmesi, Kırşehir Kent Merkezinin gelişim sürecini Etkileyen Merkezi İş Alanlarının Gelişim ve Değişimine Neden Olan Etmenlerin (Eşiklerin) Belirlenmesi ve Yenilenmesine Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Krier, R., (1979), Urban Spaces, Academic Editions, Londra.

Lang, L., (1987), Fundamental Processes of Environmental Behavior, Creating Architectural Theory, The Role of the Behavioural Sciences in Environmental Design, s.84-92, Van Nostrand Reinhold, New York.

Lozano, E.E., (1990), Community Design and Culture of Cities, Cambridge University Pres, New York.

Le Corbusier, C. E. J., (1929), “A Contemporary City” from The City of Tomorrow and Its Planning, The City reader, Routledge, London.

Lynch, K., (1960), The Image of the City, The MIT Press, Cambridge MA.

Lynch, K., (1996), “Çevrenin İmgesi”, çev: İlnur Özdemir, Cogito “Kent ve Kültürü” özel sayısı, Yaz, s.153.

Mayer, H. M. ve Kohn, C. F., (1969), Readings In Urban Geography, The University Of Chicago Press.

Mimarlar Odası Çanakkale Temsilciliği, (1995), 3. Bin Yıla Girerken Çanakkale, Mimarlar Odası Çanakkale Temsilciliği Yayınları, Çanakkale.

Moughtin, C., (1999), Urban Design: Street and Square, Architectural Press, MA.

Mortan, K., (2003), Çanakkale Ekonomisi ve Gelecek Senaryosu Projesi, Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Çanakkale.

Mumford, L., (1966), The City in History: : Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects , Pelican Book, Middlesex.

- Nasar, J., (1998), *The Evaluative Image of City*, Sage Publications, CA.
- Newman, O., (1996) *Creating Defensible Space*, U.S. Department of Housing and Urban Development, Washington, D.C..
- Norberg-Schulz, C.,(1971), *Existence, Space and Architecture*, Studio Vista, London,
- Norberg-Schulz, C.,(1980), *Genius Loci: Toward a Phenomenology of Architecture*, Rizzoli, New York.
- Norberg-Schulz, C., (1984), *The Concept of Dwelling: on The Way to Figurative Architecture*, Electa/Rizzoli, New York.
- Norberg-Schulz, C.,(1988), *Roots of Modern Architecture*, ADA Edita Tokyo Co. Ltd, Tokyo, Japonya
- Oktay, D., (2001), “Kentsel Tasarımın Kuramsal Çerçevesine Bir Bakış: Kentlerimiz, Yaşam Kalitesi ve Sürdürülebilirlik”, *Mimarlık Dergisi*, 302, 45-49
- Onur, Z., (1995), “Kent ve Yaşantı”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt:10, Sayı:1, 1-7, Ankara.
- Öksüz, A.M., (2004), “Kentsel Dış Mekanlar (Kentsel Mekan)”, Aydemir, S., Aydemir, Ş., Beyazlı, S., D., Ökten, N., Öksüz, A.M., Sancar, C., Özyaba, M., Türk, A., Y., *Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı*, Akademi Kitabevi, Trabzon.
- Önal, F., (1996), *Yapı Adası İç Boşluklarının Kentsel Mekana Katılımına Yönelik Bir Model Önerisi*, Doktora Tezi, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Önal, Ş., (1998), *Kentin Resmi*, İstanbul Dergisi, Sayı 5, 106-109.
- Özdemir, Z., (2000), *Adramyttion’dan Efeler Toprağı Edremit’e*, Kanomat Ltd. Şti, Ankara.
- Özer, M. N., (1998), *Planlı ve Tasarlı Yaşam Alanlarının Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri: Antalya Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pirenne, H., (1991), *Ortaçağ Kentleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Quézel, P. ve Pamukçuoğlu, A., (1969), *Etüde phytosociologique des forêts d’Abies equitrojani et de fagus orientalis du Kaz Dağ*, *Ann. Fac. Sci, Marseille* 42: 145-151
- Rapoport, A., (1977), *Human Aspect of Urban Form*, Oxford Pergamon Press, New York.
- Rapoport, A., (1990), *The Meaning of Built Environment*, University of Arizona Press, Tucson.
- Rapoport, D. ve Gill, M. M. (1959) *The points of view and assumptions of metapsychology, the collected papers of David Rapoport* (Ed. M. M. Gill), New York
- Rossi, A. (1982), *The Architecture of City*, The MIT Press, Cambridge MA.

- Roth, L.M., (2000), Mimarlığın Öyküsü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Sanoff, H., (1991), Visual Research Methods in Design, Van Nostard Reinhold, New York.
- Simonds, J. O., (1961), Landscape Architecture: A Manual of Site Planning and Design, Mc Graw-Hill Inc., New York.
- Simonds, J. O., (1994), Garden Cities 21: Creating a Livable Urban Environment, Mc Graw-Hill Inc., New York.
- Sitte, C., (1965), City Planning According to Artistic Principles, Random House, New York.
- Steinitz, C.,(1970), A System Analysis Model of Urbanization and Change, MIT Press, MA
- Soygeniş, S. Ve Soygeniş, M. (2006), İstanbul Bir Kent Yorumu, Birsen Yayınevi, İstanbul.
- Tezcan, Ş.,(2003), Çanakkale’de Şehirselleşme ve Mekansal Değişim, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Trancik, R., (1986), Finding Lost Space: Theories of Urban Design, John Wiley and Sons, New York.
- Türk, Y.A., (2006), Bütünleşik Kent Planlama ve Tasarımına Yönelik Bir Yöntem, Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Uçkaç, L., (2006), Kentsel Tasarımın Kent Kimliği Üzerine Etkileri: Keçiören Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uzel, A., (1973), Çanakkale Çevre Düzeni Plan Raporu, Ankara.
- Uzun , G., (1990), Kentsel Rekreatif Alan Planlaması, Çukurova Üniversitesi Ders Kitabı, No:48, Adana.
- Yürekli , F., (1977), Çevre Görsel Değerlendirmesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması, Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

[1] <http://www.ogm-canakkaleobm.gov.tr/>

[2] Google Earth

[3] http://www.centropilota.com/images/comune_di_roma_campidoglio.jpg

[4] <http://www.panoramio.com/photos/original/2040847.jpg>

[5] <http://www.canakkale.gov.tr/>

[6] <http://www.restorasyon.org/pages/karar419.asp>

[7] <http://kvmgm.kultur.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF03077CA1048A183464FCDB8C1B1E6E40>

[8] <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/75/Canakkalesehitleriabidesi.jpg>

[9] <http://www.canakkale.bel.tr//images/content/yahyacavus2.jpg>

[10] <http://www.mimdap.org/images/dosya/troi/r1.jpg>

[11] http://www.altinoluk.gen.tr/tr/altinoluk_akcay_gure_kucukkuyu_assos.asp?konuid=32

[12] <http://www.canakkale.bel.tr/>

[13] <http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=53&RecID=1333>

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	14.01.1981	
Doğum yeri	Çanakkale	
Lise	1995-1999	Çanakkale Lisesi (Yabancı Dil Ağırlıklı)
Lisans	1999-2001	Uludağ Üniversitesi İİBF Fak. İşletme Bölümü
Lisans	2001-2005	Uludağ Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	2006-...	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı

Çalıştığı kurum(lar)

2006	KG Mimarlık
2007	Geomim Mimarlık
2007-...	Serbest çalışma